

MITROPOLIA BANATULUI

**REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI**

ANUL XXXVI 1986

C U P R I N S U L

Anul XXXVI, nr. 2

martie—aprilie 1986

Redacția : Biserica și monumentele istorice. — — — — — 3

STUDII

Prot. dr. MARCU BĂNESCU : Eutanasia, act potrivit ordinii morale și sociale (II). — — — — —	8
Prof. VASILE VĂRĂDEAN : „Prohodul Domnului”. — — —	18
Pr. prof. NICOLAE MORAR : Crucea și spiritualitatea ortodoxă.	32
Pr. asist. dr. NICOLAE V. DURĂ : Relațiile canonice ale Bisericii românești nord-dunărene cu scaunele episcopale din sudul Dunării. — — — — —	39

AMVONUL PREOȚILOR

Prot. ION BUNEA : Post — Înviere. — — — — —	49
Pr. ILIE SÂRBU : Bunătatea lui Dumnezeu. — — — — —	52
Pr. dr. LIVIU STREZA : Dreapta Judecată. — — — — —	54
Monahul NICOLAE DELAROHIA : Exemplul lui Nicodim. — —	57
Pr. prof. PETRE HORHOIANU : Cuvînt de învățătură la Buna-Vestire. — — — — —	60
Pr. prof. SORIN COSMA : Cuvînt de învățătură despre cultul îngerilor. — — — — —	68

PROBLEME PASTORALE ȘI LITURGICE

Prot. dr. VASILE PETRICA : Preotul — factor de permanență în parohie. — — — — —	74
---	----

URME DIN TRECUT

Pr. ANDREI MEDIEȘANU : O restituire : tabloul votiv al mănăstirii Prislop. — — — — —	77
ION MIRCEA BOGDAN — ION BOLOVAN : Meseriașii arădeni în mișcarea românească din epoca dualismului habsburgic. —	81

DOCUMENTAR

Prot. dr. MARCU BĂNESCU : Pomenirea vrednicului ierarh Veniamin Nistor (1886—1963). — — — — —	87
---	----

TREpte ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

Defectoscopul magnetic. Alte produse cu înalte performanțe tehnice. Tip de motor de 15.200 CP. Instalații și utilaje de mare productivitate. Agregat de mare randament. Mai multe cristale de safir. Micromotor pentru jucării electromecanice. O nouă hidrocentrală în funcțiune. Pupitru de control și comandă. Invenții românești în construcția de drumuri. Sistem de irigații avînd ca sursă apele uzate. Legume timpurii. Cusături. — — — — —	94
---	----

MITROPOLIA BANATULUI

2

martie—aprilie 1986

ANUL XXXVI

EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE

Președinte : I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului.

Vicepreședinte : P. S. TIMOTEI, Episcopul Aradului, Ienopolei și Hăl-
magiului.

Membri : Preot ILIE MAIER vicar administrativ la Arhiepisco-
pia Timișoarei și Caransebeșului.

Preot FLOR TEODORESCU, vicar administrativ la
Episcopia Aradului.

Preot PETRU DOROBANȚU, consilier la Arhiepis-
copia Timișoarei și Caransebeșului.

Preot IOVA ZAHARIA, secretar la Episcopia Aradului.

Preot SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic
din Caransebeș.

Redactor : Arhidiacon dr. SILVIU ANUICHI.

Redacția și Administrația : Arhiepiscopia ortodoxă română, 1900
Timișoara I, bd. Victoriei nr. 7. Cont virament
BNRSR, filiala Timișoara, nr. 45.10.8.192.

BISERICA ȘI MONUMENTELE ISTORICE

În patrimoniul fiecărui popor de pe harta lumii există valori materiale, creații arhitectonice de considerabilă importanță care-l definesc și îl singularizează printre celelalte. Ele poartă pecetea specifică creatorilor lor, amprenta geniului personal, a structurii spirituale, a configurației locurilor și oamenilor care le-au înălțat. Dar mai mult decît orice, aceste creații arhitectonice sînt o mărturie peste timp asupra evoluției sale în istorie, asupra dezvoltării și cultivării simțului artistic, asupra contribuției poporului respectiv la dezvoltarea civilizației și culturii universale. Începînd din antichitate și continuînd cu veacurile următoare au apărut numeroase valori de acest profil, răspîndite pe mapamond, ce conferă omenirii și o ilustrează cu atributul unității în esența ei, tocmai grație capacității creatoare a tuturor popoarelor, fără deosebire și discriminare între ele. Cîte dintre monumentele de cultură și artă n-au rezistat eroziunii timpului, datorită materialelor de construcție și stihilor naturii dezlănțuite, cîte dintre ele n-au dispărut în urgia războaielor și a invaziilor, cîte s-au păstrat doar fragmentar fiind și astăzi adevărate enigme atît de greu de reconstituit și elucidat !

Sînt firești, prin urmare, respectul, stima și admirația perenă față de valorile trecutului, în care monumentele istorice ocupă un loc aparte. Emoția artistică încercată la privirea lor este adesea însoțită de un anume simț al sacrului, al intangibilității, parcă spre a le feri, fie și cu privirea, de eventualitatea dispariției, a distrugerii, deoarece reprezintă cele mai plastice mărturii asupra viabilității, continuității în istorie și contribuției poporului respectiv la panteonul valorilor universale, asupra specificului său pro-

priu care-i conferă distincție și personalitate în mijlocul celorlalte popoare.

La fel ca celelalte popoare, europene și neeuropene, poporul român a creat, în cursul zbuciumatei sale istorii bimilenare valori materiale și spirituale în toate domeniile de activitate, care formează patrimoniul nostru național, de o robustă distincție și individualitate, care ne definesc pe noi înșine, fiind țiguite din geniul creator al celor ce locuiau dintotdeauna meleagurile mioritice. Printre ele, monumentele arhitectonice înălțate pretutindeni în spațiul nostru ancestral se bucură de un loc aparte. Construcții grandioase înălțate odinioară — cetăți întărite, complexe voievodale, clădiri de utilitate publică și personală — ridicate în cursul veacurilor și de la o epocă la alta sînt impregnate de o fascinantă unitate stilistică, dincolo de curențele artistice care le-au influențat, purtînd o proeminentă notă de originalitate componistică. Dacă mai amintim că asemenea edificii mărețe au apărut într-un perimetru spațial atît de încercat de violența invaziilor evului mediu, în zona limitrofă confruntărilor dintre marile imperii de altă dată, este cu adevărat un miracol atît înălțarea cît mai ales supraviețuirea lor. O întrebare persistă și astăzi pe buzele mai tuturor : cînd au avut timp să le înalțe înaintașii noștri, stînd cu o mîină pe coarnezle plugului și cu alta pe mîinerul sabiei, spre a-și apăra libertatea și independența, ființa de neam, structura și profilul religios ortodox ? Și mai ales, cum au putut ele rezista iureșului cavaladelor, incendiilor, bătăii tunurilor, asediilor și devastărilor și atîtor altor vicisitudini ce le-au confruntat în permanența atîtor veacuri ? Le-au apărat brațe vîinoase, pieptul și inimile înaintașilor, de atîtea ori recurgînd pînă la sacrificiul suprem, lăsîndu-ne mărțuria cea mai vie și pregnantă asupra hotărîrii nestrămutate de a-și păstra pămîntul strămoșesc și de a se păstra, cu obstinație, pe ei înșiși, pe meleagurile ce le aparțineau dintodeauna. Legendarele cetăți ale Neamțului, Curții de Argeș și Albei Iulia stau și astăzi ca niște bastioane ale spiritului creator și rezistenței românești în fața celor ce atentau la libertatea și independența noastră. Ele nu și-au deschis porțile în evul mediu, din voința apărătorilor lor și în uralele mulțimilor, decît o singură dată : spre a-l primi pe Mihai Viteazul, simbolul unității românești ancestrale.

Printre monumentele istorice de arhitectură și artă, ce fac obiectul patrimoniului nostru cultural național, își au locul lor și

cele bisericesti. Vechile noastre așezăminte și lăcașuri de închinare, fie de enorie fie monastice, poartă și ele peste timp ceva din respirația înaintașilor noștri, sînt parte a istoriei țării și poporului nostru, definindu-ne pe noi înșine la fel ca celelalte valori ale trecutului. Înălțate adeseori în locuri greu accesibile, pe creste stîncose și zone împădurite, constituind adevărate complexe arhitectonice, așezămintele noastre au fost tot atîtea centre de rezistență și refugiu, adăpostindu-i pe cei aflați în restriște. În aceleași complexe monastice s-au născut adeseori idei novatoare, în liniștea lor s-au plămădit planuri de rezistență și de luptă împotriva opresiunilor de toate nuanțele, pentru restituirea independenței și suveranității naționale, pentru scuturarea exploatării sociale și pentru renaștere culturală. Complexul mănăstirilor de la Sucevița sau de la Curtea de Argeș, de la Simbăta de Sus și de la Hodoș-Bodrog au fost prin ele însele focare de rezistență românească la atîtea tentative de înstrăinare națională și religioasă — spre a aminti doar cîteva dintre sutele de lăcașuri rămase pînă astăzi. Și au fost mult mai multe, dar vicisitudinile cu care am fost confrunțați odinioară le-au făcut să dispară, rămînînd astăzi doar amintirea lor, dar o păstrăm și pe aceasta cu sfințenie și afecțiune, ca un ecou al înaintașilor noștri pe acest pămînt udat cu sîngele și lacrimile lor amare de jertfă pe altarul celor mai scumpe idealuri ale poporului nostru.

În contextul celor amintite mai sus, conservarea valorilor trecutului este deopotrivă un act de cultură și omagiere a memoriei celor de altă dată. În întreaga noastră țară se desfășoară o vastă operă de restaurare a unui impresionant număr de monumente istorice și de artă, cu concursul și sub supravegherea atentă a Direcției economice și a patrimoniului cultural național din cadrul Consiliului Culturii și Educației Socialiste, prin munca migăloasă, talentul și dăruirea unor colective întregi de specialiști, a sute și mii de oameni de pe întinsul țării, spre a le reimprima strălucirea de altă dată și a le acorda o nouă infuzie de sănătate în bătălia cu timpul. Supraviețuirea lor echivalează cu ocrotirea istoriei înseși. Conducerea înțeleaptă a patriei noastre alocă sume considerabile pentru această vastă lucrare de restaurare și consolidare a monumentelor istorice, ce se efectuează cu grijă, măiestrie și fidelitate față de forma lor inițială.

În cadrul eforturilor întreprinse la scară națională pentru conservarea valorilor trecutului, Biserica noastră strămoșească se preocupă și ea cu aceeași intensitate de ocrotirea vechilor ei așezăminte, ceea ce se efectuează cu contribuția largă și asistența competentă a organelor de specialitate. Depozitară a unor valori arhitectonice și artistice incontestabile, Biserica noastră își aduce și pe acest plan contribuția ei, la fel ca odinioară, la permanentizarea specificului nostru național în ansamblul popoarelor lumii. De altfel, prin însăși doctrina, structura și viața ei, Biserica Ortodoxă reflectă o continuitate neîntreruptă, cu începere din veacul apostolic, ceea ce implică și stimulează păstrarea fidelă a valorilor create de-a lungul vremii, atât ca bun al ei propriu cât mai ales al poporului în mijlocul căruia a odrăslit, căruia îi reflectă specificul propriu. Așa se face că numai în ultimii ani, cu concursul instituțiilor de resort, au fost restaurate 86 biserici și mănăstiri de pe tot cuprinsul Patriarhiei Române, iar alte 18 șantiere au fost deschise pentru restaurarea de picturi murale și diferite componente artistice la așezăminte ce fac obiectul admirației pelerinilor și turiștilor autohtoni și străini. Acestei vaste opere i se adaugă și cea de translare a monumentelor istorice —, acolo unde este cazul — spre a fi salvate de la distrugerea treptată la care erau expuse, sub incidența factorilor naturali.

Protejarea monumentelor istorice și artistice bisericești este evidentă și în cadrul Mitropoliei Banatului, ca parte componentă a Patriarhiei Române, monumente care au fost puse în valoare grație unor vaste și minuțioase lucrări executate mai ales în ultimii ani. Dintre exemplele numeroase, menționăm lucrările desfășurate la mănăstirea Săraca, la biserica „Sf. Mare Mucenic Gheorghe” din Caransebeș, la biserica „Sf. Nicolae din Lugoj”, restaurarea bisericilor de lemn din Căpăt și Crivobara — toate în Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului. Mai mult, în cadrul Episcopiei Aradului, Ienopolei și Hălmaგიului, cu așezămintele ei încărcate de istorie și legendă care o transformă într-o episcopie de excepție din componența Sfintei noastre Patriarhii, există la tot pasul șantiere de restaurare a acestor valori inestimabile. Bisericile cneziale românești din Densuș, Strei-Sîngeorgiu, Lesnic, Gurasada, bisericile de enorie din Ineu, Hlmaგიu etc. au fost supuse unor vaste lucrări de restaurare — care împreună cu muzeele deschise în ultimii ani în cuprinsul Mitropoliei — reflectă preocuparea a-

tentă a ierarhilor, preoților și credincioșilor pentru vechile lăcașuri înălțate odinioară cu atita trudă.

Conservarea monumentelor istorice este o vastă operă ce nu se poate încheia niciodată, presupunând un efort permanent, o supraviețuire constantă, dar sub cupola României socialiste contemporane ea se desfășoară cu cea mai mare minuție și atenție, necunoscută odinioară, Biserica noastră aducându-și obolul ei la punerea în valoare și restituirea lor măreției de odinioară, cu sentimentul profund al apartenenței la poporul și țara în mijlocul căreia a odrăslit și căreia îi împărtășește aspirațiile în permanența vremii.

Redacția

EUTANASIA, ACT POTRIVNIC ORDINII MORALE ȘI SOCIALE *

(II)

de : prot. dr. MARCU BĂNESCU

O categorie de „nefericiți” care, după opiniile unor aderenți ai eutanasei, ar trebui suprimați, o constituie copiii născuți cu anumite defecte, cu malformații. Formele sub care se prezintă aceste anomalii și cauzele lor sînt foarte variate. Dr. Paul Chauchard, după o impresionantă statistică, ne arată că „la 79.844 copii, născuți vii sau morți, în trei maternități parisiene, între anii 1941—1950, au fost înregistrate 674 malformațiuni (picioare chircite, anomalii ale sistemului nervos și ale craniului, anomalii genitale, digestive, anomalii ale membrilor, buză de iepure etc.). Este vorba de malformații ereditare, cauzate de tulburări cromozomiale și malformații cauzate de boli, de accidente în timpul sarcinii, de medicamente (talidomida etc.). Să fie suprimați acești prunci ? Să ne întoarcem la practici primitive ? „Infanticidul a fost multă vreme o practică acceptată și aplicată în caz de nevoie, ca și abandonarea, neîngrijirea și subalimentația. Indiferent de alte condiții, copiii bolnăvicioși sau infirmi, lipsiți de perspectiva de a-și câștiga singuri existența, au fost de multe ori sacrificați, chiar la popoare civilizate, ca romanii, grecii, japonezii...”¹. În zori încă tulburi ai istoriei se practica pruncuciderea pentru a menține un echilibru între numărul membrilor unei familii — clan, trib — și disponibilitățile de hrană — un fel de malthusianism primitiv. Eutanasia nu se întemeiază pe judecăți de tip malthusian, dar se situează practic în proximitatea acestei aberații.

Să ucidem pruncii „din milă” ? Cei care susțin uciderea lor, cu orice mijloace, afirmă că acești copii sînt „monștri”, iar uciderea lor este legitimă, dar imediat adaugă : „Pentru a-i scuti de suferință”. Argumentul nu susține „monstruozitatea”, ci relevă o prerogativă a ființei umane. Dr. Paul Chauchard cerea să se renunțe la cuvîntul „monstru” cînd este vorba de o ființă umană, acest cuvînt fiind utilizat doar în embriologie, în teratologie, care „fabrică” monștri, modificînd artificial dezvoltarea la animale, pentru a studia cauzele tulburărilor de dezvoltare. Este posibil

* Prima parte a acestui studiu a apărut în nr. 1/1986 pp. 8—23.

¹ Traian Herseni, *Sociologia*, București, 1982, p. 524

să pledăm pentru asasinarea pruncilor născuți cu anumite defecte și să nu protestăm împotriva transformării copiilor sănătoși în carne de tun?

Cunoașterea bolilor și mecanismelor de tulburări cromozomiale, genetică și citogenetică, chirurgia și neuropsihiatria infantilă și alte specialități de medicină infantilă rezolvă pozitiv și spectacolar multe din cazurile care în trecut depășeau disponibilitățile medicinei. Să ne amintim de cazul „siamezelor” Lina și Gherghina din Botoșani, bine cunoscut cititorilor. Fetițele care timp de șase luni „erau un singur trup”, după intervențiile medicale, se dezvoltă normal. Mulți copii „handicapați” sint, azi, accesibili condiționării sociale minime, putând exercita munci utile². Ceea ce trebuie făcut față de acești copii malformați și debili este nu uciderea lor, ci îndepărtarea cauzelor care le produc infirmitățile, deoarece „viața omului apare ca valoarea cea mai ridicată a lumii materiale, iar societatea a dat medicului un mandat pentru a apăra viața și sănătatea sa”³. De aceea în țara noastră se acordă o atenție deosebită mamei și copilului, fondul biologic al neamului, iar „legea penală ocrotește viața persoanei chiar înainte de a se naște, pedepsind pe cei careucid pruncul, chiar dacă noul născut este diform”⁴.

Aderenții teoriei „morții bune” cred și afirmă că eutanasia ar fi „o față văzută a iubirii creștine”, ceea ce este cu totul fals. Mila izvorită din iubire nu ucide sub nici o formă. „Mila e prinsă adesea în fluiditatea sentimentului de o clipă, determinând și fapte care pot apăsa o viață întreagă asupra conștiinței. Ea are nevoie în faptele sale și de luminile rațiunii, trebuind să țină seama și de cuprinsul altor obligații morale. A-i lua viața semenului înseamnă a-i răpi posibilitatea împlinirii rostului său pămîntesc”⁵.

Manifestăm milă față de cei ce suferă? Dar față de cei asupriți, de cei ce suferă de foame, fără adăpost, măcinați de boli, ce atitudine avem? De la suprimarea indivizilor, după concepții antisociale și anti-umane, s-a ajuns la genocid, care reprezintă „fața inumană a milei”, care „transformă mila în minciună”. Oare bombele atomice și alte arme nucleare tot din milă față de suferințele omului au apărut? Sumbrelle perspective ale unei absurde „sinucideri colective” ne mai acordă răgazul să dezbatem mijloacele de suprimare a durerii unor bolnavi, alienați, handicapați? Suprimarea armelor nucleare ar trebui să preocupe pe toți oamenii de știință, inclusiv pe cei ce cu sarcina de a apăra sănătatea, viața.

Atitudinea Bisericii creștine și a religiei în general, față de problema eutanasiei este întemeiată pe porunca absolută: „Să nu ucizi” (Ieșire 20, 13). Iisus Hristos cere mai mult decît interdicția crimei: „Să

² Nicolae Mărgineanu, *Condiția umană*, București, 1973, p. 320.

³ Gh. Scripcaru, T. Ciornea, N. Ianovici, *Medicină și drept*, Iași, 1979, p. 61.

⁴ George Antoniu, Marin Popa, Ștefan Deneș, *Codul penal pe înțelesul tuturor*, ed. 3-a București, 1976, p. 184.

⁵ Orest Bucevschi, *Eutanasia*, în vol. *Prinos închinat patriarhului Nicodim cu prilejul împlinirii vârstei de optzeci de ani*, București 1946, p. 115.

iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși" (Matei 22, 39; Luca 10, 27). Viața este un dar al lui Dumnezeu. De aceea: „Nu vă grăbiți moartea, prin rătăcirile vieții voastre, și nu vă atrageți pieirea prin fapta minilor voastre" (Înțelepciunea lui Solomon 1, 12). Biserica noastră privește viața în toată fascinanta ei complexitate și neconținută ei desfășurare creatoare spre desăvârșire. Actul eutanasic contrazice structura acestei viziuni. Ea are în vedere nu numai apărarea vieții pruncilor, a bolnavilor sau a bătrînilor neputincioși, ci și apărarea omului în general.

Moartea este sfîrșitul suferințelor intrate în lume prin păcat⁶, deoarece „pofta zămislind naște păcat, iar păcatul săvîrșindu-se naște moartea" (Iacob 1, 15). Pentru creștin nu se termină totul odată cu moartea trupului. Iov, simbol al unei cumplite și îndelungate suferințe, se mîngie cu nădejdea învierii: „Dar eu știu că răscumpărătorul meu este viu și că el, în ziua cea de pe urmă, va ridica iară din pulbere această piele a mea ce se destramă" (Iov 19, 25).

Moartea se înscrie ca un moment necesar și plin de sens pe traiectoria vieții începute la naștere, ea făcînd „să treacă viața pămîntească în faza eshatologică, acolo unde se revelează sensul deplin al existenței pămîntești"⁷. Viața nu are sens decît dacă moartea există, sensul finit e legat de un sens final⁸. Biserica recunoaște dreptul omului de a muri în pace, cu demnitate umană și creștină, dar afirmă că omul nu poate, nu are dreptul să aleagă singur momentul morții și mijlocul care să-i producă sfîrșitul. Este ilustrativă și poziția Conciliului II Vatican față de eutanasiile privită ca „opusă vieții însăși", ca „un act care otrăvește societatea umană" și „o lipsă de respect față de creator"⁹.

Biserica noastră privește omul din perspectiva mîntuirii, dar în relație cu societatea, cu cosmosul, deoarece „el este solidar cu frații săi în același țel, în aceeași luptă, în aceeași muncă, iar progresul tuturor condiționează progresul propriu"¹⁰.

Eutanasia, în care subiectul activ (nemijlocit) este medicul, iar obiectul material (subiectul pasiv) este un om în viață — are un pregnant caracter antisocial. Punînd în primejdie de moarte viața unei persoane, se atinge implicit colectivitatea, fără respectul vieții persoanelor nefiind posibilă o liniștită convețuire socială. Ocrotirea vieții persoanelor înseamnă deci a ocroti toate relațiile sociale normale și utile. În caz contrar, „subiect pasiv special și imediat este persoana fizică ucisă, dar subiect pasiv general și mediat este societatea vătămată prin săvîrșirea

⁶ P. Svetlov, *Învățătura creștină în expunere apologetică*, trad. de S. Bejan, și C. N. Tomeșcu, vol. II, Chișinău, 1936, p. 63.

⁷ Pr. prof. dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă*, vol. 3, București, 1978, p. 213.

⁸ N. Berdiaeff, *Essai sur la destination de l'homme*, p. 325, ap. D. Stăniloae, o.c., p. 215.

⁹ Rev. „Concilium"—199, Paris, iunie 1985, p. 53.

¹⁰ Cf. Nicolae Mladin, *Studii de teologie morală*, Sibiu, 1969, p. 132.

unei fapte antisociale și prin dispariția unuia din membrii săi" ¹¹. Pericolul social al omorului se apreciază după scopul pe care-l urmărește făptuitorul, dar lezarea relațiilor sociale este evidentă în toate cazurile. În condițiile societății noastre socialiste, medicina apare ca o activitate nedespărțită de preocupările de stat, iar medicul „un creator de valori în permanentă convergență cu interesele sociale... Medicina capătă în socialism un nou cîmp de desfășurare, un nou conținut și o profundă semnificație uman-socială. Ideea centrală a responsabilității medicale complexe, ce include îndatoririle profesionale, este de a acționa în interesul bolnavului. Aceasta presupune statuarea relațiilor medic-bolnav pe baze psihologic-afective, în scopul realizării dialogului dintre încrederea bolnavului, pe de o parte, și conștiința medicului pe de altă parte” ¹².

Cum s-ar putea numi medicina care ar renunța la scopul ei inițial și esențial, pentru a adopta sisteme de a curma viața omului? O știință „nemedicală” sau „antimedicală”, poate chiar „antiumană”! Cea mai elementară definiție a medicamentului implică noțiunile de „prevenire” și „vindecare”. Ori „medicament înseamnă și mijloc de suprimare a vieții? Paradoxal, aceasta ar reliefa o față inumană a științei. Ori la unii autori occidentali, improvizați în „avocați ai morții demne”, se poate constata o orientare spre „știința ocultă”, o goană după senzational, o sfidare a ordinii sociale și preferințe pentru produse halucinogene.

Întreruperea tratamentului. După unele interpretări actuale, eutanasia nu se realizează numai prin intervenții directe ale medicului, cu un medicament care ucide (acțiune „comisivă”), ci și prin „inacțiune” (acțiune „omisivă”), adică prin întreruperea sau renunțarea la tratament, pentru a lăsa bolnavul să moară. Astfel s-au pus în dezbateri problema resuscitării, a „obstinării terapeutice”. „Unde începe și unde sfârșește obstinarea terapeutică?” ¹³. În dezbaterile specialiștilor se face distincție între „obstinarea terapeutică” (neobligatorie) și eutanasia propriu-zisă. Problema, însă, în Apus, este deschisă dezbaterilor ¹⁴.

Am numit eutanasia o problemă de deontologie, fiindcă noțiunea exprimă mai pregnant conținutul eticii profesionale, implicînd nu numai aspecte morale, privind raporturile dintre oameni într-o societate judicios organizată, ci și răspunderea penală a practicii medicale. În medicină, eutanasia depășește nosologia somatică și psihică, înserîndu-se în domeniul medicinei legale. Totuși „deontologia medicală nu este un epifenomen al medicinei legale, ci o prefață a întregii practici medicale (...) avînd sarcina de a aborda, sub aspect științific, comportamentul profesional și criteriile sale tehnice, etice sau juridice de evaluare. La

¹¹ V. Dongorozi și colab. *Explicații teoretice ale Codului penal român*, vol. III, București, 1971, p. 197.

¹² Gh. Scripcaru și colab., o. c., p. 62.

¹³ Cf. „L'actualité religieuse dans le monde”, Paris, nr. 15/sept. 1984, p. 41.

¹⁴ Cf. René Laurentin, *Le grand débat sur l'euthanasie. Droit à la mort et morale chrétienne*, în „Le Figaro” 15. 16. aprilie 1978.

baza acestor criterii stă respectul necondiționat al vieții omului, de unde și caracterul științific al moralei medicale și realitatea sa valorică (...). Deontologia medicală susține că viața, sănătatea și personalitatea omului au un caracter absolut, inalienabil și imprescriptibil¹⁵.

Jurământul lui Hippocrate „timp de 25 de secole a constituit pentru corpul medical de pretutindeni un îndreptar de etică profesională: „Și nu voi da, oricine mi-ar cere acest lucru, un drog ucigător și nici nu voi lua inițiativa ca să sugerez vreodată așa ceva. De asemenea, nu voi da niciodată unei femei un pesar avortiv.... În orice casă va trebui să intru, voi merge acolo numai spre binele bolnavilor, evitând orice stricăciune voluntară“¹⁶.

Jurământul a fost alcătuit în vremea cînd s-au pus bazele medicinei științifice, fundamentată pe observația bolnavului și pe interpretarea rațională a fenomenelor patologice, în secolul lui Pericle, în care au trăit filosofii Anaxagoras și Democrit, istoricii Herodot și Tucicide, sculptorul Fidias. În anul 1948, la Geneva, sub auspiciile O.M.S., a fost elaborat un text de jurământ pentru medici. Printre altele, textul cuprinde și următoarea formulă: „Voi acorda respectul absolut vieții umane, din momentul concepției chiar“¹⁷. Normele morale enunțate de Hippocrate sau de școala hipocratică au rămas valabile pînă în zilele noastre.

Și înainte de reprezentanții școlii din Cos au existat norme de conduită medicală, la egipteni, la chinezi ș. a. La noi în țară, cele mai vechi norme cu caracter medico-legal sînt cuprinse în „Psaltirea scheiană“ (1482), în „Pravila de la Ieud“ (1500), în „Catehismul lui Coresi (1560). Dar sistematizarea acestor practici apare în „Pravila“ lui Vasile Lupu (1646) și în „Pravila“ lui Matei Basarab (1652).

Cu privire la „starea terminală“, adică la responsabilitatea întreruperii unei reanimări, se pune în discuție momentul cînd medicul poate abandona o resucitare. Opiniile specialiștilor sînt divergente. În general „abandonarea unui subiect în imposibilitate aparentă de a fi readus la viață (eutanasie pasivă) sau cedarea la rugămintea unui bolnav incurabil de a i se suprima suferințele și a-i grăbi moartea (eutanasie activă), directă sau indirectă (oprirea corpului pentru experiențe), aduce în discuție problema atitudinii deontologice și juridice față de eutanasiie. Fenomenul atestă trăirea antinomică a celor apropiați, între respectul absolut al vieții și sentimentul lor de milă. Pentru unii, mai puțini la număr, bolnavul are dreptul de a muri demn și medicul trebuie să-l ajute. Pentru majoritatea autorilor, însă, ca și pentru codurile deontologice, legislația și opinia publică, eutanasiia este un act antiuman, un „asasinat prin caritate“, care poate lăsa impresia că medicul are puterea de a hotărî în probleme atît de grave, cum este dreptul la viață

¹⁵ Paul Chauchard, *Le respect de la vie*, passim; Gh. Scripcaru — M. Terbancea, *Patologia medico-legală*, București, 1983, p. 12.

¹⁶ Textul și comentariile în volumul editat de Institutul de Medicină din Timișoara, *Jurământul lui Hippocrate*, 1965.

¹⁷ Idem, p. 57

și sănătate, deturnând mesajele perene ale medicinei de a lupta pentru viață împotriva morții, „până la ultima șansă și suflare”. „Orice licență în domeniul justificării eutanasiei dezumanizează efortul medicului și relația sa cu bolnavul, căci este un adevăr incontestabil că știința și medicina este umană numai atunci când apără viața și sănătatea omului, iar medicul nu se poate substitui suicidantului, ci, dimpotrivă, el trebuie să ajute bolnavul să treacă și ultimul pas, să facă orice efort pentru a umaniza etapele trecerii spre infinit”¹⁸. Părăsirea bolnavului, neglijarea lui, refuzul de a-l îngriji atunci când există posibilități, constituie fapte punisabile. Un caz impresionant de conștiință profesională aflăm în tulburătoarea rememorare a medicului Nyiszli Miklos, pe care l-am citat în cele precedente. În lagărul de concentrare de la Auschwitz un deținut, originar din Atena, a înghițit o cantitate mortală de luminal, pentru a scăpa de chinurile trupesti și sufletești. Medicul, deținut și el, în condiții extrem de grele, încearcă toate mijloacele pentru a-l readuce la viață, deși bine știa că sinucigașul era condamnat la moarte și tovarășii lui de suferință insistau să fie lăsat să moară, amețit de luminal. Medicul, însă, luptă cu moartea până la ultima suflare....

Într-un larg spirit umanist este conceput articolul 314 din Codul penal român, după care sînt susceptibile de sancțiuni și alte persoane pentru „părăsirea, alungarea sau lăsarea fără ajutor, în orice mod, a unui copil sau a unei persoane care nu are putința de a se îngriji, de către acela care o are sub pază sau îngrijire, punîndu-i în pericol viața, sănătatea sau integritatea corporală. Dar datoria de a salva viața o are în primul rînd medicul. Chiar și atunci cînd mijloacele terapeutice par epuizate, cînd totul pare pierdut, medicul este dator să mențină speranța bolnavului în vindecare și mai ales el însuși, medicul, trebuie să aibă această speranță”. Există multe situații paradoxale cînd medicul trebuie să administreze o doză de medicamente care salvează spectaculos sau ucide pacientul, situații cînd trebuie să efectueze operații grele. Riscul, e mare, tensiunea atinge punctul maxim și medicul trebuie să decidă. În orice caz, înverșunarea, încercarea terapeutică este mai umană ca eutanasia. În misiunea medicului intră și datoria de a face moartea „cît mai demnă” dar nu prin suprimarea vieții. Ca om de știință, medicul nu trebuie să aibă credința că epuizînd mijloacele terapeutice, îi mai rămîne... drogul eutanasic. Un atare sentiment poate duce la „inhibarea” inițiativelor temerare, la scepticism. Față de moarte, medicul trebuie să aibă atitudini distincte: să combată, să lupte cu moartea și apoi să ajute pacientul „la închiderea senină a cărții vieții sale”. Chiar și față de cei ținuți în agonie zile întregi, indiferent de rațiunea acestei mențineri, medicul trebuie să manifeste aceeași atitudine. Bazele psihologice și etice ale acestei conduite medicale rezidă în faptul că întotdeauna teama de moarte, ca cel mai frecvent sentiment în aceste

¹⁸ Gh. Scripcaru-M. Terbancea, o.c., p. 54.

stări terminale, aduce dorința acută de comunicare și de contacte interumane, ca semn al nevoii de ajutor interuman" ¹⁹.

Și preotul cunoaște bine această nevoie a bolnavilor. Sfinții Părinți ne-au lăsat prețioase îndrumări cu privire la pastorația bolnavilor. Sigur, preotul nu se va substitui medicului, ca în trecut, dar prezența sa la patul bolnavului credincios este tot atât de necesară ca și în trecut. Sînt destule pagini sugestive în literatura noastră și universală în care apare chipul preotului ca prieten al celor în suferință, îndurînd chiar refuzul și ironia, dar amintindu-și mereu îndemnul Sfintului Apostol Pavel: „Pătimizește răul, dar slujba ta fă-o deplin” (II Timotei 4, 5), „îndemnînd cu toată îndelunga răbdare și învățătură” (II Timotei 4, 2).

Preotul, ca și medicul, trebuie să se străduiască să mențină încrederea credinciosului bolnav în redobîndirea sănătății. Creștinul nu se teme de moarte, știind că după ea urmează învierea. Totuși, nu este indicat ca preotul să-i vorbească despre moarte. Ușurarea suferințelor se realizează prin menținerea speranței în viață. Despre moarte, credincioșii trebuie să fie informați din vreme, cînd sînt în plinătatea sănătății, nu în momentul în care simt fiorii ei. Simțul pastoral și bun, simțul structurii umane îi va inspira preotului cuvintele potrivite în fiecare împrejurare. Sfaturi practice poate da membrilor din familia bolnavului, îndemnîndu-i să respecte indicațiile medicului, să nu recurgă la alte mijloace și să ducă lupta pînă la capăt. În medicină se vorbește de o anume „asepsie verbală”, o grijă deosebită a medicului în alegerea limbajului cu bolnavii — să nu-i spună diagnosticul, cînd acesta indică o boală gravă sau incurabilă, să-l asigure de eficacitatea tratamentului, etc. Și preotului i se impune un atare limbaj. Infuzia de optimism echivalează cu un medicament luat la timp.

Consecințe nefaste. Teama de moarte este, fără îndoială, mai chinuitoare ca moartea însăși. Oare „drogul ucigaș, poate înlătura această frică? Oare cel ce a făcut un „testament biologic” cum pretind unii adepți ai mișcării pentru „moartea bună” — scapă de acest firesc sentiment? În general bolnavii au încredere sau trebuie să aibă încredere în medic, dar se tem de otrăvire, unii manifestînd forme patologice (iofobie). În cazul că eutanasia ar fi admisă și bolnavii ar fi informați că medicul le poate administra, fără urmări penale, „moartea demnă”, nu le-ar spori frica? În ce stare psihică s-ar afla un bolnav în spital, gîndindu-se că în fiecare clipă medicul i-ar putea întinde „cupa cu otravă”, sau îi poate prescrie o doză letală de medicamente? Și dacă bolnavul a intrat în comă, pierzînd conștiința de sine, la ce-i mai folosește medicamentul eutanasic? Apoi, poate că „drogul” administrat — cum scria Claude Bernard — nici nu produce o „moarte dulce”, ci doar o „moarte rapidă”, dar tot dureroasă. Marele fiziolog a folosit otrava ca să pătrundă misterele sistemului nervos, a făcut posibilă moartea locală prin otrăviri parțiale și moartea trecătoare prin folosirea anesteziei pentru a

¹⁹ Gh. Scripcaru-M. Terbancea, o.c., p. 55.

face autopsii pe viu²⁰. În orice împrejurare se pot găsi mijloace de domolire a durerilor până când viața se atinge, „celulă cu celulă”.

Pretutindeni legislația popoarelor condamnă eutanasia, dar mișcarea eutanastă se intensifică. Ce-ar însemna legiferarea eutanasiiei? Implicații prevăzute și neprevăzute, asasinat acoperite de lege, de la avort până la genocid. Suferința omului ar spori, panica ar deveni permanentă, mai ales pentru bătrâni și infirmi, când întâlnirea cu medicul ar implica o probabilitate de moarte imediată, fie ea oricât de „eutanasică”. „În ceața preistoriei, vindecătorul era socotit capabil de miracolul resurecției, dar neinvestit de dreptul suprimării”²¹.

După o clasică definiție, „omorul este fapta persoanei care cu intenție ucide o altă persoană. Vîrsta, sexul, starea fizică sau psihică, împrejurarea că aceasta era hotărîtă să-și ridice viața sau era în agonie nu au nici o relevanță din punctul de vedere al existenței infracțiunii, dar vor fi luate în seamă la gradarea răspunderii penale”²². În Codul penal român există prevederi care încadrează eutanasia ca infracțiune: Astfel, administrarea unui medicament care provoacă moartea este „omor săvîrșit cu intenție, cu premeditare” (art. 174). Dacă se mai adaugă și interese materiale, fapta este cu atît mai gravă. Prin urmare, eutanasia întrunește condițiile unei fapte penale: pericolozitate socială, intenție sau culpă și este prevăzută de lege ca omucidere. Ea se poate efectua prin acte comise, între care se numără și medicamentul mortal, sau prin acte omise (părăsirea bolnavului, renunțarea la tratament, etc.). Implicate în actul eutanasic sînt avortul, procedeele anticoncepționale, traficul de stupefiante, genocidul, interese materiale și de altă natură. Avortul este suprimarea deliberată a vieții, este o atitudine împotriva vieții, o problemă de morală socială, de politică economică și demografică. Romanii sancționau cu asprime avortul și felicitau în Capitoliu femeile cu mulți copii. Filosofii antici considerau avortul ca act criminal.

Între abuzurile posibile se conturează practica prelevării de organe pentru transplant. Încă acum două decenii, la cel de al doilea congres internațional de etică medicală (Paris, 1966), de pildă, s-a dezbătut problema grefelor de organe, riscurile receptorului și ale donatorului (viu), traumatismele psihice, etc. Azi, problema este mai acută și mai gravă. Interesul de a obține organe vitale ar putea determina renunțări, cu prea mare ușurință, la ceea ce s-a numit „obstinație terapeutică”. Sub scutul legii s-ar putea „grăbi” moartea unui bolnav declarat incurabil, pentru recoltare precoce a unor organe cu rezistență mai mare (inimă, plămîni, rinichi), transformînd, de fapt, o moarte clinică în moarte bio-

²⁰ Raymod Millet, *Claude Bernard*, trad. de Filip Gottlieb, București, 1948. pp. 102—105.

²¹ Prof. Eduard Pamfil, *Euthanasia*, în vol. „Medicina modernă și răspunderea medicului”, Timișoara, 1970, p. 55.

²² V. Dongorozi și colab. o.c., p. 182.

logică. În diverse congrese de medicină legală se dezbate cu mare răspundere această problemă, cu multiple implicații²³.

Deontologia medicală impune anumite restricții și experimentului pe om. „Medicina, știință eminamente umanistă, care se ocupă de prevenirea și vindecarea bolilor, nu poate fi pusă în opoziție cu propriile ei scopuri, nu poate fi transformată în „știință pură”, care să sacrifice persoana umană, a cărei viață și sănătate este chemată să le servească”²⁴. Se fac experiențe pe om, pe voluntari sau autoexperiențe, dar cu scop umanitar, reglementate de Organizația Mondială a Sănătății (1964). Un cod internațional de etică medicală admite cercetări clinice în scop terapeutic, respectându-se principiul „primum non nocere”²⁵. Apărarea vieții este o lucrare caritabilă. Medicul, ca și preotul, prin însăși condiția existenței sale în societate, are datoria să mențină vie flacăra vieții, pînă la ultima suflare.

Interzisă de lege și sancționată este și „prescrierea de către medic, fără a fi necesar, a produselor sau substanțelor stupefiante, precum și organizarea ori îngăduirea consumului de asemenea produse sau substanțe, în locuri anumite” (art. 312 Cod penal). Încălcarea dreptului la viață și sănătate a fost întotdeauna sancționată cu maximum de exigență, plecînd de la atributele sale de drept inalienabil, suveran, de valoare umană superioară.

Istoria a înregistrat, de-a, lungul veacurilor, cumplite mijloace de exterminare a omului sau a oamenilor: lapidarea, linsajul, săgetarea, răstignirea, arena cu animale, rugul, roata, „cuptoarele” naziste. Au fost supuși celor mai groaznice chinuri nu numai indivizi vinovați de crime antisociale, ci și oameni nevinovați doar pentru credința lor. Efect al unui fanatism în ultimele lui limite și depășind toate fenomenele similare din veacurile precedente, genocidul nazist rămîne o gravă apostrofă a veacului nostru. Or, genocidul nu este o provocare a morții „din milă”. Dimpotrivă, stimulenta acestei inumane practici este ura față de om. Pentru nazism și fascism, moartea eutanasică nu a fost un mijloc de curmare a suferințelor, ci o acțiune de proporții fără precedent pentru „purificarea rasei” prin exterminarea unor popoare întregi²⁶. Aceiași criminali au recurs și la alte practici antiumane cum sînt „sterilizarea” și „castrarea”, cu aceleași justificări pseudoștiințifice și imorale.

Genocidul, sub orice formă și cu orice mijloace, cum ar fi: otrăvirea apelor, provocarea de epidemii, armele nucleare, etc., constituie, cum se știe, un pericol social deosebit. Pentru a nu se mai repeta asemenea orori, oamenii de pretutindeni au cerut guvernelor să prevadă prin legi pedepsirea severă a celor ce ar mai încerca să comită astfel

²³ Cf. „Die Medizinische Welt”, Stuttgart, 51—52/30 Decembrie 1983, p. 70.

²⁴ Prof. dr. Z. Ander, *Experimentul pe om*, în vol. „Medicina modernă”, Timișoara, 1970, p. 33.

²⁵ Gh. Scripcaru și colab., *Medicină și drept*, o.c., p. 10.

²⁶ Cf. René Laurentin, o.c., p. 8.

de fapte ²⁷. Legislația noastră sintetizează această crimă contra umanității în următoarele: „Săvârșirea în scopul de a distruge în întregime sau în parte o colectivitate sau un grup național, etnic, rasial sau religios, a vreuneia dintre următoarele fapte: a) uciderea membrilor colectivității sau grupului; b) vătămarea gravă a integrității fizice sau mintale a membrilor colectivității sau grupului; c) supunerea colectivității sau grupului la condiții de existență sau tratament de natură să ducă la distrugerea fizică; d) luarea de măsuri tinzând la împiedicarea nașterilor în sinul colectivității sau grupului; e) transferarea forțată a copiilor aparținând unei colectivități sau grup, în altă colectivitate sau alt grup...” (art. 357 Cod penal). Am reprodus acest articol pentru că el exprimă o excelentă definiție a genocidului și condamnării lui, fenomen care ne amintește de exterminarea indienilor americani de comerțul cu sclavi și oameni de culoare, de Auschwitz și Maidanek, etc.

Niciodată cuvântul genocid nu a fost mai tulburător și sinistru ca în zilele noastre. Distinsul nostru Conducător, Președintele Nicolae Ceaușescu, depune eforturi serioase pe plan național și internațional pentru a solidariza pe toți locuitorii pământului, indiferent de convingerile lor politice, filosofice sau religioase împotriva distrugerii vieții, deoarece în perspectiva sumbră a armelor nucleare, nu mai poate fi vorba de nimicirea unor grupuri sociale sau etnice, ci de suprimarea vieții întregi la scară planetară. De aceea, este timpul să se treacă la fapte, să se abordeze mijloacele de înlăturare a războiului, deschizând perspective reale vieții ca stare deplină a umanității.

²⁷ G. Antoniu și colab., o.c., p. 329.

„PROHODUL DOMNULUI“

de : prof. VASILE VĂRĂDEAN

membru al Consiliului și Adunării Eparhiale.

În ansamblul atât de bogat și de variat al muzicii care se cântă în Biserica noastră ortodoxă, un loc aparte îl ocupă, fără îndoială, „Prohodul Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos”, care se cântă la slujba de seară din sfînta și marea Vineri a Patimilor, sau „Vinerea mare”.

„Sonoru sau frumos răsunătoarele plînsu-cîntări”, cum se mai numește Prohodul, cuprinde „laudele îngropării” Domnului nostru Iisus Hristos care încep în joia Săptămîinii Patimilor cu prinderea Lui și sfîrșesc vineri seara după vecernie, ceea ce în vechime însemna simbăta dimineața cu punerea în mormînt.

Poem lirico-narativ, de zguduitoare expresivitate și caracter dramatic, Prohodul înfățișează, în tertine și catrene fără rimă, cutremurătoarea dramă a Mîntuitorului — „dulcea și veșnica Lumină a lumii”, cum se tîngue „mult înlăcrimata și Preacurata Mamă”, în durerea ei de proporții cosmice, durere la care participă „neamurile toate”, „soarele și luna”, „munții și vîlcelele”, „firea-ntreagă”, „toți credincioșii”, „aducînd psalmi de îngropare Soarelui dreptății”, care „cu moartea Sa, pe moarte a omorît, din stricăciune lumea mîntuind”.

„Începutul (poemului) sună simplu și mare : „În mormînt viață, pus ai fost” — scrie poetul Adrian Maniu (1891—1968) într-un frumos articol — și freamătul durerii răspunde, întrecînd glasurile pasărilor călătore care se întorc în noaptea înflorită : „Și s-au spăimîntat oștirile îngerești” Toată tragedia de odinioară străbate veacurile și e lîngă noi cînd alt glas înalță durerea : „Dar cum mori viață?”, întrebare căreia nîcînd nu li găsim răspuns mulțumitor decît în credință”¹.

Așa cum se știe, textul original al Prohodului, în limba greacă, din care a fost tradus în limba română, se cunoaște din trei părți — trei

¹ Adrian Maniu, *Marele poem dramatic — Prohodul*, în rev. Muzică și poezie, an. I, nr. 6, aprilie 1936, p. 15.

stări —, inegale ca număr de strofe și versuri: starea I: „În mormînt Viață pus ai fost, Hristoase...”; starea a doua: „Cuvine-se dar, să cădem la Tine, Ziditorul...” și starea a treia: „Neamurile toate laudă-ngropării Ți-aduc, Hristoase-al meu...”.

Primele două stări au fiecare melodia lor separată, după glasul al V-lea iar starea a treia are două melodii, după glasul al III-lea.

Autorul textului grecesc nu se cunoaște după cum nu se cunoaște nici autorul melodiilor.

Textul în traducere românească a Prohodului cunoaște numeroase versiuni, diferențiindu-se mai mult, sau mai puțin, unele de altele, atît în ceea ce privește *conținutul noțional sau logic* al unor cuvinte, cît și în ceea ce privește *stadiul lexical de dezvoltare a limbii noastre* în timpul cînd s-au făcut traducerea.

Preotul prof. I. D. Petrescu, de exemplu, se plînge într-un „Cuvînt de lămurire” la o ediție din 1940 a Prohodului, că editorii „acestui minunat poem — instrument neasemuit de contopire a simțămîntelor noastre ortodoxe...s-au simțit obligați să îndrepte textul literar după putere și pricepere, să mai schimbe și melodiile pe ici, pe colo, tot după putere și după vrere. Am ajuns astfel, pe nesimțite, la o denaturare a frumosului poem”².

Astfel de versiuni ale textului Prohodului, „îndreptate, prelucrate, îmbunătățite, revăzute, din nou corectate”, etc., multe „după textul grecesc original”, au apărut, atît dincolo cît și dincoace de munți, toate avînd pretenția de a avea ultimul cuvînt. Ele sînt mult prea multe pentru a putea fi toate analizate. Ne vom opri deci numai asupra unora dintre ele. De exemplu, una este versiunea întocmită și tipărită de Daniel R. Cordescu, la Sibiu, în anul 1896, în legătură cu care fostul mitropolit Miron Romanul din Sibiu a cerut opinia învățatului arhimandrit Filaret Musta de la Caransebeș, ajuns vicar al fostei episcopii din acest oraș (decedat în 1930), prin două scrisori oficiale (nr. 54 Mitropolitan din 16 decembrie 1896 și nr. 43 Mitropolitan din 10 martie 1897)³.

În prima scrisoare, mitropolitul Miron Romanul roagă pe arhimandritul Filaret Musta să „cenzureze cu toată grija” broșura lui Daniel R. Cordescu, cu titlul „Înmormîntarea, Epitaful sau Prohodul Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos...”, „colaționînd-o cu ritualul prescris în cartea patimilor „Strajnic” și cu praxa vieții bisericești în părțile banatice” și să-i comunice „părerea dacă această broșură ar fi să se admită și recomanda spre folosire în ritualele noastre bisericești”.

La 12 martie 1897, Filaret Musta trimite „recenzia” asupra Prohodului lui Cordescu scuzîndu-și și întîrzierea, printre altele, cu aceea că

² Preot I. D. Petrescu, *Laudele Îngropării Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Cristos ce se numesc Îndeobște — Prohodul Domnului...*, București, 1940.

³ Nicolae Corneanu, „Prohodul Domnului” în *traducerile românești* în rev. Mitropolia Banatului, an VI, nr. 4—6, aprilie—iunie 1956, pp. 60—66. Scrisorile originale, atît ale mitropolitului Miron Romanul, cît și ale arhimandritului Filaret Musta, se găsesc în biblioteca Arhiepiscopiei din Timișoara sub nr. 2916.

„n-am avut originalul grecesc și am trebuit să mi-l procur mai nainte, ținându-l de indispensabil la recenziune...“.

Manuscrisele rămase de la arhimandritul Musta — ajuns apoi arhieru vicar — arată că a studiat cu meticulozitate, vrednică de renumele său, tipăritura lui Cordescu, comparînd-o cu textul original și cu toate traduceri ce i-au fost accesibile. N-a trecut cu vederea nici o eroare și a dat un răspuns pe cît de competent pe atît de justificat. „Prohodul“ lui Cordescu nu s-a încetățenit în eparhiile ardelen, care au rămas tot la cel vechi al lui Ucenescu⁴.

Intr-adevăr, competența și temeinicia recenziei arhimandritului Filaret Musta este de o extremă rigurozitate, înaltul prelat utilizînd, pentru analiza sa, izvoare ebraice, grecești, latine, franceze, germane, slave și românești, formulîndu-și observațiile critic și competitiv, scriînd, cu egală îndemînare, cu caractere grafice ebraice, grecești, gotice, chirilice și, desigur latine.

Analizînd textul Prohodului din multiple puncte de vedere, îl disecă apoi, metodic și sistematic, morfologic și sintactic, prozodic și metric, stare cu stare, strofă cu strofă, vers cu vers și cuvînt cu cuvînt. Întocmește apoi unități metrice, prozodice și ritmice, numără cantitatea silabelor și accentelor, schematizează picioare metrice grecești și moderne, citează exemple din traduceri lui G. Coșbuc și V. Alecsandri, pentru a arăta cum au rezolvat ei unele dificultăți metrice, topice, sinonimice etc., „ca și traducerea să aibă tot acel metru carele îl are originalul“ spune arhimandritul Filaret Musta.

La fel, consultă și compară și izvoarele românești, toate cîte au apărut pînă în vremea sa, trăgînd concluzii.

Pentru a ilustra metoda de lucru a arhimandritului Filaret Musta, dăm un singur exemplu din manuscrisele sale, privind prima strofă din „starea“ întâi a Prohodului, care, în unele versiuni românești, e tradusă astfel: „În mormînt viață pus ai fost Hristoase...“.

Arhimandritul Filaret Musta — citînd autori germani, ca Stirlitz și Kühner, traducători din grecește a Noului Testament —, intrînd printre altele, și în detalii de paradiagmă a verbelor mute (forme flexionare a cuvintelor), susține, că nu e corectă traducerea: „În mormînt viață ai pus...“, ci „Viața ai pus...“ pentru că „i zoi Hristos“ înseamnă „Hristos viața — care e viața“. „Deci și în strofa 1: „i zoi Hriste“ are să fie — Hristoase viața — Hristoase, care ești viața și nu viață... așa cum e în traduceri noastre bisericești“, precizează arhimandritul Filaret Musta.

Părerea învățatului arhimandrit pare să fie justă, substantivul „viață“ nearticulat avînd astfel un înțeles vag, *nedeterminat*, (viață, în general), pe cînd *articulîndu-l*, înțelesul i se *determină*, i se precizează prin restrîngerea sferei, însemnînd astfel, nu viață în general, ci *viața însăși*, a lui Iisus, pe care El „a fost pus-o „în mormînt“, pentru a ne mîntui pe noi, oamenii. „Izvorăști mie viață, prin viața Ta și mă în-

⁴ Idem, o.c., pp. 65—66.

noiești și mă viezi cu ea", spune o strofă din starea întâi. Sau altă strofă din aceeași stare : „Iisus, *Viața*, gustind moartea acum, pe toți oamenii i-a izbăvit și *viață* tuturor le-a dăruit" ⁵. (Sint, în aparență, *mici deosebiri* gramaticale, dar avînd *mari înțelesuri* ideatice de substanță).

În același fel, arhimandritul Filaret Musta analizează și alte inadvertențe lexicale și gramaticale traduse din grecește, ca de exemplu : Iisus, Hristos, Mîntuitorul, Cuvîntul, citind cazurile cînd aceste sinonime sînt „schimbate între sine" în mod greșit.

Sau, analizînd noțiunea „plecăciune" (lat. *condescensio*) tradusă din originalul grecesc „*sinkatavasis*" arată confuzia care se face între înțelesul acesteia, cînd „condescendența lui Hristos" care „pentru noi oamenii S-a pogorît din ceruri și S-a întrupat de la Duhul Sfînt și din Maria Fecioara și S-a făcut om" și între „Pogorîrea la iad a lui Iisus Hristos", care în grecește „se exprimă prin *katevevekas*".

În primul caz deci : „condescensio Jesu Christi" (din „*Herablassung*") înseamnă „pogorîrea din cer și întrupare de la Duhul Sfînt și din Maria Fecioara", iar „descensus Christi ad inferos" înseamnă „starea de umilire a lui Hristos".

Desigur nu e în intenția noastră să facem o recenzie a „recenziei" arhimandritul Filaret Musta, nici să comparăm între ele numeroasele traduceri ale Prohodului care au apărut în decursul anilor. Am dat totuși aceste exemple de temeinică analiză a arhimandritului Filaret Musta, pe de o parte pentru a ilustra minuțiozitatea lucrării sale de exhaustivă acribie, iar pe de alta, pentru a aminti — ceea ce se știe — că traducerea unui text dintr-o limbă în alta nu este doar o operație statistică de transpunere contabilicească a unui lexic în altul, ci este o *operă de re-creare a textului, tradus*, ținînd seama atît de semantica limbii în care se traduce, adică de sensul lexical, descriptiv, comparativ și istoric al cuvintelor, cît și de sfera și conținutul lor logic — și mai ales — de bogăția de nuanțe *sugestive și expresive ale limbii, de sinonimia care e dincolo de cuvînt*.

În cazul Prohodului, această re-creare a textului, firește, *fără a i se schimba deloc substanța dogmatică* — implică dificultăți în plus, întîi de toate, pentru că el trebuie adaptat cerințelor obligatorii ale ritmicității și liniei melodice ale celor trei stări, adică trebuie turnat în *tiparele muzicale ale melodiilor*.

„Eforturile neîntrerupte care s-au depus timp atît de îndelungat pentru îmbunătățirea textului Prohodului trebuie să ne determine și pe noi a fi cît se poate de atenți față de forma în care cîntăm „laudele în-gropării Domnului" — preamărînd astfel într-un mod cuviincios moartea Aceluia care a acceptat să fie așezat în mormînt ca să ne de nouă viață" ⁶.

⁵ Din „ediția oficială" editată de Institutul Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, anul 1942.

⁶ N. Corneanu, o.c., p. 66.

Una din numeroasele ediții ale Prohodului, tipărite după atâtea „eforturi neîntrerupte” în decursul anilor, este ediția din anul 1942, apărută în Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române: „Prohodul Domnului Dumnezeu și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos care se cîntă în Sfînta și Marea Vineri a Patimilor, îndreptat după textul grecesc și tipărit cu binecuvîntarea Sfîntului Sinod...”, în care se spune: „Văzînd Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române *mulțimea de tipărituri* ale Prohodului Mîntuitorului nostru Iisus Hristos; văzînd că textul acestor tipărituri *nu se potrivește unul cu altul* din pricina feluritelor tălmăciri și răstălmăciri... în ședința din 24 Octombrie 1941 a hotărît: „În scopul editării de către Institutul Biblic, se alcătuiește o comisie ca să revizuiască textul „Prohodului” și să stabilească o ediție oficială a Sfîntului Sinod... Comisiunea se compune din: I. P. S. Mitropolitul Irinescu al Moldovei și Sucevei, președinte; P. P. S. S. Episcopi: Grigorie al Hușilor și Gherontie al Tomisului și P. S. Arhiereu Eugeniu Suceveanul, membri. Potrivit acestei hotărîri, comisiunea sinodală s-a adunat în ianuarie și februarie 1942. A mai luat împreună lucrători și pe: d. Ștefan Popescu, profesor la Academia de muzică, preotul Eugen Bărbulescu și preotul D. Fecioru. Textele de bază, pentru revizuire, au fost: *Slujba Prohodului din Triodul grecesc* tipărit la Veneția, în anul 1878, tradus de preotul D. Fecioru și *Prohodul lui Macarie*, tipărit la Buzău în anul 1868; iar pentru confruntare s-a cercetat tipăriturile cele mai noi în limba românească. Grijile de căpetenie ale comisiunii, cînd a lucrat ediția de față a Prohodului au fost: a) textul românesc să fie cît mai apropiat textului original; b) textul nou să redea ideile dogmatice ale originalului, acolo unde sînt; c) textul nou să aibă înțeles și cînd e cîntat și cînd e citit; d) accentul tonic să cadă acolo unde cere ființa limbii românești; e) să se respecte canonul muzical intrat adînc în deprinderea poporului; f) să se împartă strofele în versuri de patru și trei, pentru ușurința cîntării. Astfel îngrijit, Prohodul nou revizuit este tipărit de Institutul Biblic și de Misiune, după porunca Sfîntului Sinod, și devine ediție oficială a Bisericii Ortodoxe Române, singura îngăduită pentru cîntarea obștească”⁷.

Această „ediție oficială” are 75 de strofe pentru starea întii, 62 pentru starea a doua și 48 pentru starea a treia.

În anul 1955, în Editura Institutului Biblic și de Misiune ortodoxă apare o nouă ediție a Prohodului, „tipărită cu binecuvîntarea și din îndemnul Înalț Prea Sfîntului Justinian, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române”, avînd același text ca și al „ediției oficiale” din anul 1942 — cu unele neînsemnate deosebiri ortografice —, dar fără catrenele 56, 58 și 62 ale stării întii și o ușoară modificare a catrenului 68 din ediția 1942: „Cine-mi va da apă / Și izvor de lacrimi...”, care în cea din 1955 apare: „Cine-mi va da lacrimi” Și izvor nesecat...”.

⁷ Vezi deja citata „ediție oficială” a *Prohodului Domnului Dumnezeu și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos* editată de Institutul Biblic, București, 1942, pp. 5—6.

De asemenea, textul stării a doua din ediția 1955 este identic cu cel din ediția 1942, însă fără catrenele 33, 42 și 61 din ediția 1942 și cu unele mici modificări ale catrenelor 23, 29 și 51 din ediția 1942.

Și textul stării a treia este identic cu cel din ediția 1942, cu omisiunea însă a terținelor 7, 9, 12, 13, 24 și 25.

După aproape 30 de ani, în anul 1982, aceeași Editură a Institutului Biblic și de Misiune a Bisericii Ortodoxe Române, publică o nouă ediție a Prohodului, „tipărit cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române”.

De astă dată, întreg textul celor trei stări din această ediție 1982 este identic cu cel din ediția 1955, cu o singură deosebire: cuvântul slav „proslăvind” fiind înlocuit cu sinonimul său românesc „preamărind” în catrenul întâi și ultimul din starea întâi (1 și 73).

Toate aceste deosebiri ale textului celor trei ediții (1942, 1955 și 1982) nu sînt deosebiri de natură dogmatică, ci doar îndreptări lingvistice, impuse de evoluția și nevoia de purificare și curățire a limbii noastre de zgura unor influențe străine, de spiritul și frumusețea ei.

Deși am avut la îndemînă și alte ediții mai vechi ale Prohodului, n-am mai analizat și versiunile acestora, considerînd că textul edițiilor amintite este cel mai potrivit — bineînțeles după opinia noastră subiectivă — nu numai pentru că este tălmăcit și adaptat limbii noastre de către cunoscători competenți, ci și pentru că „îndreptîndu-l”, după *criteriile juste* ale comisiei care a lucrat ediția din 1942, este și cel mai maleabil și adaptabil melodiilor celor trei stări, după care trebuie să se intoneze numeroasele versete de *lungimi diferite*.

Desigur, și alte texte utilizează multe cuvinte și expresii ale limbii noastre, unele avînd, poate dulcele lor parfum arhaic, chiar dacă ar fi ieșite din uz.

Cîndva, Sabin Drăgoi, lucrînd la capodopera sa, Liturgia solemnă în Fa major, a intenționat să înlocuiască cuvintele de origine slavonă cu corespondentele lor de origine latină. Solicitînd încuviințarea mitropolitului de atunci al Ardealului, Nicolae Bălan, acesta dîndu-i-o, a adăugat: „numai atunci ar profita limba de pe urma unei înlocuiri a cuvintelor tradiționale cînd s-ar găsi în zilele noastre un Coresi ca s-o facă”⁸.

Mitropolitul Nicolae Bălan deci n-a fost împotriva termenilor slavoni, ci pentru înlocuirea lor cu corespondente românești sinonime, desigur de origine latină, și — bineînțeles — care să nu denatureze expresivitatea și canonicitatea textelor tradiționale. Personal, credem că această operă de înaltă îndatorire s-ar putea face, prin împreuna lucrare a unor dăruți cu simțul limbii noastre, care cunosc profilul ei spiritual. Ne gîndim, nu numai la teologi, filologi, lingviști și poeți, ci și la filosofi și chiar la alți specialiști, în primul rînd muzicieni.

⁸ Nicolae Rădulescu, *Sabin Drăgoi*, București, Editura muzicală a Uniunii compozitorilor, 1971, p. 156.

„Dacă s-ar întreba cineva de ce dăm atita însemnătate unor cuvinte românești — spune filosoful Constantin Noica — am răspunde: pentru că aceasta e partea noastră de cer...”. Tot el spune, citind „adevărată vorba lui Cantemir: „Din limbi străine să înveți și în limba țării tale să scrii”. În alte ceruri să privești și sub cerul lumii tale să visezi”².

Așa cum există mai multe versiuni ale textului Prohodului, avînd neînsemnate deosebiri unele față de altele, există mai multe versiuni și ale melodiilor celor trei stări ale Prohodului, între care, de asemenea, există unele deosebiri. Pentru acest motiv, tot în ediția din 1942 a Institutului Biblic s-a stabilit o versiune „oficială”, obligatorie, a melodiilor celor trei stări, scrise atît cu neume cît și în notație liniară.

Fără a intra într-o analiză muzicală tehnicistă a melodiilor, menționăm totuși, că în notația liniară, toate melodiile sînt armonizate pentru două voci egale, în total existînd cinci melodii: una pentru starea întii, alta pentru starea a doua și trei pentru starea a treia. Pentru starea a treia există o melodie pentru terțina întii și alta pentru terțina a zecea, aceasta din urmă avînd un profil simplificat al melodiei, impus, desigur, de accentele versurilor. Tot pentru starea a treia, există și o melodie separată pentru terțina a 17-a: „Primăvară dulce...” și celelalte, următoare.

Comparînd versiunea melodiilor ediției din 1942 cu cele din anii 1955 și 1982, (așa cum am făcut și pentru text), se observă, întii de toate că ele sînt scrise, nu pentru o *interpretare monodică*, ci sînt armonizate pentru două voci egale, ceea ce presupune două grupe de cîntăreți pentru Prohod, instruiți în prealabil, adică un mic cor pe două voci egale.

În al doilea rînd, melodiile din ediția 1942 — cu foarte mici deosebiri față de cele din edițiile 1955 și 1982 — sînt ordonate strict în ritm binar, în corcondanță cu metrica textului. Toate melodiile deci sînt scrise în măsura simplă de 2/4, pe cînd cele din edițiile 1955 și 1982 sînt notate *fără măsură*, așa cum se notează, uneori melodiile populare (de exemplu, doinele), cu ritm liber, nedeterminat. Astfel, micile deosebiri de notație nu diferențiază conturul melodiilor.

Am analizat, sumar, aceste trei versiuni ale Prohodului editate de Institutul Biblic, pe de o parte pentru că ele sînt îngrijite de cunoscători competenți și au un caracter oficial, iar pe de alta, pentru că între ele nu există deosebiri esențiale.

O altă versiune a Prohodului, dintr-un an apropiat celor editate de Institutul Biblic, a apărut în anul 1940: „Laudele îngropării Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Cristos ce se numesc îndeobște „Prohodul Domnului” și se cîntă în sfînta și marea Vineri, seara. Scrise în stil vechiu pentru trei voci egale și pentru cor mixt de părintele I. D. Petrescu de la biserica Sf. Visarion și profesor la Academia de muzică religioasă, însoțite de un cuvînt de lămurire și o reproducere plastică brîncove-

² Constantin Noica, *Rostirea filosofică românească*, București, 1970, pp. 147 și 151.

nească din 1714". (14 pagini, cuprinzând numai trei melodii ale Prohodului, fără textul Prohodului).

În aceste „Laude”, preotul și profesorul de muzică religioasă spune, în „Cuvînt de lămurire”, printre altele :

„M-am gîndit adesea la valoarea muzicală a *laudelor îngropării Domnului*. Melodiile ce îmbracă poemul, mi s-au părut sub valoarea lor literară. Cercetînd oarecari manuscrise din veacul XVIII și anume : mss. 833, fol. 122r ; 763, fol. 97v ; 838, fol. 60r, al lui Petru Peloponisiu . . . și 888, fol. 255v (scris în 1718) dela Academia Română, am găsit melodia primelor două stări, puțin mai bogată decît cea cunoscută azi (în 1940 — n.n.), cu o nuanță mai bisericească și cu un ritm mai liber. Melodia aceasta este cam aceea pe care o întîlnim în irmologhionul lui Macarie din 1823, Viena, pag. 184—185. Deosebirea constă în aceea, că versiunea lui Macarie este încadrată într-o măsură uniformă, după principiul sistemului celei noi al cărei adept înfocat era ; pe cînd versiunea din manuscrisele pomenite, se mișcă și se desfășoară liber, după principiul ritmic vechiu, înlănțuită de o măsură oarecare și îndeosebi aceea de 2 timpi, adoptată de sistemul cea nouă, măsură numită de cei vechi imperfectă”¹⁰.

Ceea ce spune cu competență profesorul I. D. Petrescu, bun cunosător al muzicii noastre religioase, se referă la vechea *musica plana* (*cantus planus*) și la cîntecul gregorian în care melodiile nu erau divizate în măsuri și deci nu erau nici bare de măsură, notele avînd toate aceeași lungime. Asemenea diviziuni nu erau nici în muzica măsurată (*musica mensurata*), deși notele erau de lungimi determinate, ritmul fiind stabilit de însăși valorile notelor. Potrivit concepției pitagoreice, cifra 3 era considerată perfectă, de aceea *tempus perfectus* era cel ternar (notat printr-un cerculeț), iar *tempus imperfectus* era cel binar (notat printr-un semicerc)¹¹.

Analizînd și alte vechi manuscrise privind Prohodul, I. D. Petrescu scrie : „În mss, român 61 de la Academia Română, scris de ieromonahul Filotheu¹² din Sfînta Mitropolia a Ungro-Vlahiei, la anul 1714, găsesc cele două stări în traducere românească, la fol. 25r. Textul literar este altul decît cel din Triodul lui Damaschin¹³, tipărit în 1731, pe care Macarie¹⁴ îl păstrează în irmologhionul său din 1823, pag. 184, 185. Iar în

¹⁰ I. D. Petrescu, o.c., pp. 3—4.

¹¹ Vezi Dicționar de termeni muzicali, București, Editura științifică și enciclopedică, 1984, pp. 282 și 315.

¹² Ieromonahul Filoftei a fost protopsalt al Mitropoliei din București în timpul lui Constantin Brîncoveanu. A scris cea dintîi carte bisericească pe notație psaltică în românește la 1714.

¹³ Sf. Ioan Damaschin (676—760) ne-a lăsat indicații practice asupra modului de interpretare a celor opt glasuri (octoih), stabilind și o notație deosebită prin care să se poată reprezenta grafic atît mersul melodiei cît și ritmul ei.

¹⁴ Ieromonahul Macarie (1780—1836), teoretician muzical, psalt și compozitor, a sistematizat cîntările de strană și a tradus din greacă în românește toată psaltica veche, înlăturînd definitiv limba greacă din Biserica Ortodoxă Română.

ce privește starea III, melodia este aceeași, în mss. lui Filotheiu și în mss. grecești pomenite, distingându-se printr-o linie reținută și nobilă, ce îmbină lauda cu accentul pasionat al tinguirii¹⁵.

Studiind melodiile Prohodului nu numai din punctul de vedere al structurii lor arhitectonice, al organizării lor morfologice, ci și din acela al expresivității lor, al conținutului lor emoțional, bizantinologul I. D. Petrescu afirmă: „La Macarie și urmașii săi mai de seamă, melodia stării a III-a este cu totul săltăreată și în nici un chip potrivită cu momentul sublim al laudei, ce închează în sine: proslăvirea tainii cei înfricoșate — jertfa Mintuitorului pentru lume — și petrecerea la mormînd, cu evlavie, dragoste și jale, a lui Iisus, fiul Fecioarei — chipul dumnezeiesc al făptuirii umane. Această melodie exprimă mai degrabă bucurie și veselie, în loc de reculegere și pătrundere a actului răscumpărării noastre. Nici un accent de tinguire pentru suferința pămîntească a lui Iisus. De abia, dacă se regăsește, în liniile ei generale, în vechea melodie, păstrată în mss, grecești din veacul al XVIII-lea și în prețiosul mss. român 61. Strofelor stării a III-a, psaltii veacului al XIX-lea, începînd cu Macarie, le-au atribuit patru melodii, din care trei se aseamănă. Melodia strofei „Primăvara dulce”, după care se cîntă încă 14 strofe, este o alcătuire proprie a lui Macarie. Se pare, că este inspirată dintr-un fragment al fostului imn împăărătesc austriac, ce să-i fi rămas lui Macarie din vremea șederii la Viena, cînd a tipărit Anastasimatarul și Irmologhionul. A utilizat din melodia imnului austriac atît cît îngăduie textul. Frumoașă în sine melodia, nu are nici o legătură cu inspiratul text literar”¹⁶.

Profesorul I. D. Petrescu afirmînd că melodia strofei „Primăvară dulce... ar fi inspirată” dintr-un fragment al fostului imn împăărătesc austriac se bazează pe faptul că ea într-adevăr începe printr-o mișcare melodică descendentă ca și melodia părții a doua a imnului austriac. Or, astfel de mișcări melodice coboritoare (sau suitoare) se întîlnesc adeseori în întreaga literatură muzicală de toate genurile, ele exprimînd un anume conținut emoțional al creatorilor lor. Deci, dacă începutul melodiei „Primăvară dulce... începe printr-o linie melodică descendentă ca și „fragmentul”, — de altfel foarte scurt — din imnul austriac —, nu înseamnă că el a fost împrumutat din acest imn, ci doar că el exprimă „tipătul celei mai dureroase chemări de dragoste curată” a „înduratei Preciste (care) își frînge mîinile și pieptul, odată cu tinguirea crescută în cuvintele revărsate peste fire: „Primăvara dulce, Fiul meu cel dulce — frumusețe unde te-ai dus?”, exprimă „hohotirea plînsului (care) se rostogolește (ca și melodia — n.n.) peste strofele prohodului”, cum scrie poetul Adrian Maniu în articolul citat¹⁷.

De altfel, desfășurarea liniei melodice a acestei melodii, ca și, în general, întreaga structură arhitectonică a elementelor ei de expresie

¹⁵ I. D. Petrescu, o. c., p. 4.

¹⁶ Idem, o.c., pp. 4—5.

¹⁷ A. Maniu, o.c., p. 15.

nu are nimic comun cu imnul austriac. Din contră, ea se acordă perfect cu toate celelalte melodii ale Prohodului, cu această opinie a noastră fiind de acord și alți cunoscători ai Prohodului — muzicieni de profesie.

Tot în legătură cu Laudele, I. D. Petrescu adaugă, într-o notă din subsol: „În biblioteca mea am un ms. grecesc din 1815, scris și diorthosit în Constantinopol, de un anume Apostol, fiul celui ce a fost cîndva Ioan preotul și nomofilax din Xios. La pag. 538, 539 și 540 găsim aceste laude de îngropare. Versiunile se aseamănă în totul, mai ales starea II — exceptînd cadența finală, — cu versiunea Macarie și cele următoare. Iar în ce privește starea III se aseamănă și cu versiunile veacului al XVIII, și cu versiunile veacului al XIX, dacă se înlătură, din acestea din urmă elementul vesel”¹⁸.

I. D. Petrescu confirmă deci, ceea ce se constată într-adevăr, comparînd diversele versiuni ale melodiilor, apărute în decursul timpului: „Cu muzica — (înțelegînd muzica, adică melodiile celor trei stări — n.n.), continuă el — se întîmplă ceea ce în tot veacul al XIX s-a întîmplat, și anume: se reproduce aceeași versiune, cu schimbarea cîtorva cadențe, *adaosul cîtorva faceri și ornamente*”. (sl. n.)¹⁹.

Uneori adăugirea acestor „faceri și ornamente” „laicizează total muzica religioasă-liturgică, o denaturează și o prefăce într-o exhibiție modernă, fără nici o atingere cu sensul și spiritul muzicii religioase. Este cazul strofelor: Neamurile toate și Primăvară dulce... Am refăcut melodia stării I-a și a II-a, curățind-o. M-am inspirat din versiunea veacului al XVIII păstrînd sau dîndu-i ritme variate, care singure pot da mișcare și libertate liniei melodice. Am păstrat cadența finală a veacului al XVIII-lea caracteristică fundamentală a modului I plagal (al V-lea). Pentru starea III-a am adoptat în total versiunea melodică documentară brîncovenească a lui Filotheiu. *Trebuie știut, că în documente e o singură melodie pentru starea II-a*” (sl. n.)²⁰.

Deci, și I. D. Petrescu aduce versiunea sa, susținînd-o, în continuare, printr-o argumentare minuțioasă din punct de vedere tehnic muzical, în amănuntele cărora nu e cazul a intra aici, insistînd mai ales asupra „unității desăvîrșite între cuvînt și muzică, prin intervenția liberă, firească și nesilită a elementelor ritmice, care dau felurite combinații de durată și intensitate”²¹.

Versiunea lui I. D. Petrescu nu dă și textul literar al Prohodului, care — spune el — „nu l-a preocupat deocamdată” fiind „o problemă de serioasă gîndire și aprofundare”²². Dă însă melodiile celor trei stări — 1. „În mormînt...”, 2. „Cuvine-se dar...” și 3. „Neamurile toate...” (fără „Primăvara dulce...”) — armonizate pentru trei voci egale, ca

¹⁸ I. D. Petrescu, o.c., p. 5.

¹⁹ Idem, *ibidem*.

²⁰ Idem, o.c., p. 7.

²¹ Idem, *ibidem*.

²² Idem, o.c., p. 9.

să se poată cînta de fete, de băieți și de bărbați" ²³ și pentru cor mixt, utilizînd ca unitate ritmică „optimea, egală cu 160” ²⁴ și indicînd ca termen de mișcare și de expresie, „dolce” pentru starea I voci egale și „Viu și dulce” pentru aceeași stare, cor mixt.

Consecvent celor susținute în „Cuvînt de lămurire”, melodiile nu sînt notate „într-o măsură uniformă... Linia melodică găsindu-și un perfect echilibru în combinație de 4, 3 și 2, (fără bare de măsură — n.n.), care îi dau variație și independență, salvînd-o de apăsătorul și convenționalul ritm de 2. Variația ritmelor dă perfecțiunea, pe cînd uniformitatea lor dă imperfecțiunea” ²⁵.

Credem, că din acest punct de vedere, I. D. Petrescu are dreptate, cu condiția ca între cuvînt și muzică să existe o perfectă fuziune metrică, o desăvîrșită sincronizare a accentelor, melodia desfășurîndu-se „ca zidită pe text”, cum spune I. D. Petrescu că e în limba greacă.

Totuși, ceea ce ni se pare discutabil, ar fi indicația lui I. D. Petrescu de mișcare vie pentru executarea stării întii (în armonizarea pentru cor mixt), cînd, în general, vorbește despre evlavie, pietate, entuziasm reținut și nobilă ținută liturgică, cu care ar trebui cîntate melodiile Prohodului, fiind „vorba de slăvirea Mîntuitorului, în clipa supremă a trecerii Lui de la cele pămîntești” ²⁶.

„Nu este vorba de înmormîntare *stricto sensu*” spune el. „De aceea și întîlnim versurile: „Laudă-ngropării Ți-aduc Hristoase al meu” ²⁷.

De altfel, și indicația însăși de expresie, „dolce”, impune o interpretare cu dulceață cu blîndețe a melodiei.

Am insistat asupra observațiilor eruditului muzician bizantinolog, pentru autoritatea pe care o are în muzica psaltică.

O altă versiune a Prohodului, a apărut în Editura „Academica” din Craiova, probabil la doi ani după versiunea I. D. Petrescu, adică în anul 1944, după cum rezultă dintr-un timbru al „Casei scriitorilor” aplicat pe publicație, care nu are alte indicații editoriale; nici măcar numele „mînei de creștin” care a tipărit-o (...) cu cită grije și cu cită osteneală (...) numai Dumnezeu știe..., cum se spune la „Prefața” nesemnată.

Această versiune prezintă — ca și versiunea I. D. Petrescu — melodiile Prohodului armonizate pentru cor mixt: starea întii și starea doua pentru cinci voci mixte — sopran, alt, tenor, bariton și bas; starea a treia pentru patru voci mixte — sopran, alt, tenor și bas —, avînd două melodii: „Neamurile toate...” și „Primăvara dulce...”.

Toate cele patru melodii sînt scrise în măsura binară de 2/4, de Alexandru Flechtenmacher (1823-1898), întemeiatorul și primul director al Conservatorului din București.

²³ Idem, o.c., p. 7.

²⁴ Idem, *ibidem*.

²⁵ Idem, o.c., pp. 3 și 7.

²⁶ Idem, o.c., p. 8.

²⁷ Idem, *ibidem*.

Dat fiind anul decesului lui Alexandru Flechtenmacher — 1898 —, armonizarea melodiilor, puțin deosebite de altele anterioare, s-a făcut, desigur, după unele versiuni din secolul trecut. Toate cele patru melodii, mai ales ultima, au o linie melodică simplă, ușor accesibilă pentru cor.

În sfârșit, o ultimă versiune (pe care o avem la îndemină), care, pe lângă text, cuprinde și melodiile Prohodului, este a protopsaltului „Sfintei Mitropolii a Moldovei”, *Dimitrie Suceveanu*, „întocmită după originalul grecesc prelucrat și îmbunătățit cu mai multe cântări pe psaltichie și acum din nou corectat”.

Ediția a apărut la București, la tipografia „Cărilor bisericești”, în anul 1891, „cu aprobarea Sfântului Sinod al Sfintei noastre Biserici Autocefale Ortodoxe Române”. Ea cuprinde zece melodii pentru starea întâi, nouă pentru starea a doua și opt pentru starea a treia, toate scrise numai cu neume. De fapt, nu sînt melodii deosebite unele de altele, ci sînt cele trei melodii obișnuite ale celor trei stări, *adaptate mai multor versete de lungimi silabice diferite*.

Desigur, afară de aceste versiuni mai există și altele, care însă, nouă nu ne sînt cunoscute.

În concluzie deci, se observă că există unele incertitudini atît în ceea ce privește *autenticitatea originală a textului*, cît și a melodiilor Prohodului, de unde diferitele lui versiuni, unele mai complicate, altele mai simple.

În consecință, s-ar impune într-adevăr o *unificare* a lor, stabilind o aceeași versiune a textului și a melodiei, așa cum s-a mai încercat și altădată.

Pentru aceasta, credem, ar trebui să se țină seama, întâi de toate, de faptul că, în general, *Prohodul se cîntă la unison*, de mai mulți cîntăreți și în prea puține cazuri de coruri pe mai multe voci. (Firește aceleași melodii s-ar putea armoniza și pentru cor pe voci egale, sau mixte).

În acest caz, un criteriu de prim ordin ar trebui să fie *accesibilitatea liniei melodice a celor trei stări* oricăror cîntăreți, chiar masei întregi de credincioși, neorganizați strict muzical; adică, o *linie melodică tradițională, simplă, fără abuz de ornamente*. Aceasta, pentru că *din practică* se știe, că o melodie prea ornamentată, prea „împodobită” cu „fiorituri”, în loc să îmbogățească melodia, o încarcă doar, în dauna unei execuții *omofone omogene*, tentînd cîntăreții să alunece spre interpretări improvizatorice personale, ceea ce — cîntîndu-se *în comun* — nu poate avea, drept rezultat, decît o totală lipsă de omogenitate și consonanță melodică, o neplăcută *dizarmonie muzicală*.

Pe lângă aceasta, o *linie melodică simplificată*, curățită de balastul unor întorsături artificiale, ajută și expresivității emoționale a melodiei facilitînd drumul ei spre inimile oamenilor.

Bineînțeles, ar rămîne valabile și criteriile avute în vedere de comisia care a îngrijit ediția din 1942 a Institutului Biblic (amintite mai sus), care de fapt, s-au aplicat și în alte ediții apărute după 1942.

Nu credem însă că ar fi bine să se renunțe la melodia „Primăvară dulce...” de la starea a III-a, așa cum este de părere I. D. Petrescu, spunând că „frumoasă în sine melodia, nu are nici o legătură cu inspiratul text literar”²⁸.

Melodia, într-adevăr frumoasă, prea a pătruns în inima credincioșilor, pentru ca să nu se regrete omiterea ei, mulți așteptând-o cu emoție, lăcrimând la strigătul Maicii Preacurate, care plînge „frumusețea apusă” a Fiului ei.

Poate, tocmai nota acută, cu care începe melodia, impresionează mai mult pe cei care o ascultă: „Doamne, înviază”, zice vărsînd lacrimi, Maica ta ce te-a născut”²⁹.

Încheiem aceste incomplete considerațiuni privind Prohodul amintind că și *Sabin Drăgoi* are un Divertisment sacru, conceput ca un corespondent al Divertismentului rustic al său.

„Opera a constituit pentru compozitor — scria unul din biografi săi — Nicolae Rădulescu — un prilej de a-și valorifica într-o formă superioară cunoștințele de muzică cultică moștenite de la părintele lui și amplificate în decursul anilor. Concepția și factura acestui divertisment sînt deosebit de originale. Compozitorul și-a propus să interpreteze stilistic cinci melodii de strănă din *Vinerea Patimilor*, (sl. n.) pe care le-a tratat în formă și specific preclasic tîrziu (sec. XVII—XVIII). Astfel s-a născut una din lucrările cele mai interesante ale autorului, pe care o putem compara — ca spirit și realizare — cu *Simfonia clasică* a lui Prokofiev. La fel ca și acolo, în muzica *Divertismentului sacru* se manifestă o viziune modernă ce aparține personalității artistului. Nu este vorba de simplă imitație arhaizantă sau pastişă manieristă, ci de o elaborare creatoare... Prima parte amintește, prin concizia și atmosfera ei solemnă, „colinda” din *Divertismentul rustic*. Scrisă în formă de lied, ea folosește ca temă principală troparul *Iosif cel bun chip* (glasul al 2-lea)... Următoarea parte e alcătuită din șase variațiuni pe tema „*Bine ești cuvîntat, Doamne* (glasul al 5-lea) — folosită și în *Recviemul românesc*. Realizarea muzicală vădește puritatea stilistică și acuratețea facturii... În continuare se plasează un interludiu de formă bipartită, construit pe podobia *Neamurile toate* (în glasul al 3-lea) — și melodioasa cîntare *Primăvara dulce*.

Impresionantă în patosul ei este tema celei de a patra părți — *În mormînt, viață* (podobie glas 5). Moment crucial al dramei rituale condensate în paginile Divertismentului, această parte — tratată de compozitor cu sobrietate — duce la desnodămîntul luminos: *Mărire Ție* (Doxologia cea mare), amplă fugă clădită pe o temă ce va fi suprapusă

²⁸ Idem, o.c., p. 5.

²⁹ Vezi textul stării a treia a Prohodului.

în final melodiei *Iosif cel cu bun chip* — intonată de violoncel în valori dublate, ca un coral.

„Se remarcă absența din lucrare a unei părți în mișcare rapidă (allegro), particularitate ce se explică prin caracterul compoziției.

Divertismenul sacru rămîne o originală contribuție a lui Drăgoi... care a găsit și reliefat sugestiv o neașteptată rezonanță între două lumi artistice socotite fundamental deosebite — cea orientală și cea apuseană. În același timp, *Divertismenul sacru* e, nu mai puțin, și cea ce prietenul artistului, Radu Urlățianu, a numit „un prohod plugăresc, un prohod bănățean”, fixîndu-i astfel amprenta autohtonă”³⁰.

Desigur, *Divertismenul sacru* al lui Sabin Drăgoi nu este conceput pentru biserică, ci pentru o formație orchestrală de cameră. Am dat însă acest lung citat despre *Divertismenul sacru*, pentru a arăta că și Sabin Drăgoi a tratat acest „prohod bănățean” — cum spune Radu Urlățianu — cu gravitate, sobrietate și solemnitate, evitînd mișcările rapide (Allegro), deși a utilizat melodiile psaltice, adică așa cum impune caracterul sacru al Prohodului.

De asemenea, subliniem că și Sabin Drăgoi a utilizat „melodioasa cîntare *Primăvara dulce*”,³¹ respinsă de I. D. Petrescu.

Așa cum rezultă din această sumară și incompletă prezentare a unor versiuni ale Prohodului, apărute în ultima sută de ani, atît textul cînt și melodiile celor trei stări au fost „îndreptate, prelucrate, îmbunătățite, revăzute, din nou corectate” etc., multe „după textul grecesc”, cîntîndu-se în fiecare an, în toate bisericile noastre cu aceeași evlavie și pătrunzătoare emoție; în unele biserici mai frumos, în altele mai puțin, după priceperea și talentul cîntăreților, în unele biserici după o anumită versiune, în altele după alta, în altele iarăși după nici o versiune, ci după una locală, învățată „după ureche” și „înfrumusețată” — crede-se —, după gustul cîntăreților.

Fără îndoială deci, că ar fi bine, ca în toate bisericile să se cînte același text și aceleași melodii, dacă aceasta ar fi posibil. Poate că o unificare a textului s-ar putea realiza mai anevoios, pentru că echivalentele verbale ale limbii noastre, după textul grecesc, depind de buna cunoaștere a ambelor limbi și de harul traducătorilor.

O aceeași versiune a melodiilor însă, probabil, s-ar putea realiza mai ușor, păstrînd linia lor melodică — puțin deosebită în diversele versiuni — și curățînd-o, așa cum am subliniat, de „adaosurile ornamentale” inutile, introduse în structura melodiilor.

³⁰ N. Rădulescu, o.c., pp. 161—163.

³¹ Idem, o.c., p. 163.

CRUCEA ȘI SPIRITUALITATEA ORTODOXĂ

de : preot prof. NICOLAE MORAR

Potrivit învățăturii Bisericii Ortodoxe, cultul sfintei cruci constituie o importantă verigă în procesul mântuirii subiective. Privirea crucii ca și însemnarea cu semnul ei îl ajută pe credincios la depășirea îndoielii și neliniștii — germeii patimilor care întunecă ochiul sănătos al rațiunii. În locul lor, crucea aduce în viața creștinului bucuria, entuziasmul și lauda vieții (cf. Galateni 6, 14), experiența aceasta referindu-se la darurile divine ce iradiază din activitatea mântuitoare a Domnului Iisus Hristos. La baza acestei convingeri a creștinului nu stau închipuiri deșarte, ci certitudinea că prin cruce se așează o punte pe care se poate înainta spre lumea tainelor lui Dumnezeu, deschizându-se astfel orizonturi ale rațiunii existenței : „Cel ce a cunoscut taina crucii și a mormântului, cunoaște rațiunile tuturor lucrurilor”¹.

Pretenția potrivit căreia ar fi posibilă realizarea unui contact nemijlocit cu divinitatea prin suprimarea realității fizice este contrară logicii. Natura lucrurilor înconjurătoare — așa cum a demonstrat-o experiența omenirii — incumbă în sine „plusul Ființei”, deși nu este Ființa însăși². De aceea, pentru creștinul adevărat care privește opera Mântuitorului în perspectivă globală, va fi ușor de observat că există fragmente din realitatea înconjurătoare care au capacitatea de a sugera desfășurarea actului restaurator. Iar crucea — o spune cuvântul Evangheliei (Matei 24, 30) — are această putere.

I. Simbolul crucii în antichitate.

Simbolul (de la grecescul „symbollo” — unesc, alătur, compar) este numirea dată unui obiect sau unui semn scris, asemănător a ceva ce nu este arătat în mod direct³. Simbolul cuprinde o bogată experiență omenească — religioasă, socială, culturală — legind omul cu lumea și

¹ Maxim Mărturisitorul, *Centuriile gnostice*, Migne, vol. 85 P.G., col. 1108.

² Constantin Noica, *Devenirea întru ființă*, București, 1981, p. 286.

³ Ivan Evseev, *Cuvînt-simbol-mit*, Timișoara, 1983, p. 37.

sugerînd posibilitatea misterului⁴. Printre simbolurile care au avut de-a lungul timpului o largă arie de circulație — pe lângă cel al triumghiului, pătratului, cercului, etc. — se înscrie și cel al crucii.

Originile cuvîntului nu se cunosc. Filologii au pus cuvîntul „crux” (termen de origine latină) în legătură cu rădăcina sanscrită „skark”, vocabulă ce în traducere înseamnă „a încrucișa”⁵. Se apreciază că la originea semnului crucii stă acea axă a lumii — „axis mundis” — întîlnită în toate culturile megalitice⁶. Potrivit interpretărilor făcute de semioticieni, „axa lumii” este ideograma translației mentale dintr-un orizont al realităților într-unul al conceptelor⁷. Așa se apreciază că prin ea se unesc în chip desăvîrșit entități separate, cum ar fi pămîntul și cerul, finitul și infinitul, nemărginitul și limitatul, spațiul și timpul. Prin verticalitate, „axa lumii” se constituie și ca simbol al ascensiunii sferelor inferioare spre cele superioare, al devenirii, al afirmării plenare a personalității⁸.

Intersectarea axului vertical cu cel orizontal, din punct de vedere simbolic, primește o nouă semnificație, crucea devenind un simbol al interferenței, scînteia născută din opoziție capabilă să genereze o nouă lumină în cîmpul cunoașterii⁹, sensul vieții și al puterii realizatoare de progres, de desăvîrșire. Mai mult, pentru „culturile orale” reprezentarea plenitudinii vieții se realiza prin înscrierea crucii într-un semn circular¹⁰.

Cercetătorii de istoria religiilor subliniază că semnul crucii a fost reprezentat grafic, sculptural și arhitectural la diferite popoare antice. Spre pildă, la asirieni, preoții apar ca purtători ai crucii pe tichia ce le acoperea capul¹¹, iar preoții egipteni o purtau în mină în timpul procesiunilor, după cum rezultă din basoreliefuli¹². La indieni, pe platformele destinate ritualului sacru, se observă, de asemenea, reprezentări ale crucii, iar templele din perioada veche erau cruciforme¹³. Pe mormintele descoperite în Grecia precreștină poate fi văzut semnul crucii¹⁴, iar popoarele germanice o foloseau ca emblemă pentru ciocanul zeului Thor¹⁵.

⁴ Lucian Blaga, *Geneza metaforei și sensul culturii*, București, 1937, p. 43.

⁵ Cf. Emilian Vasilescu, *Formele și simbolismul crucii precreștine*, în „Studii teologice”, nr. 9—10/1969, p. 650.

⁶ Mircea Eliade, *Images et symboles*, Paris, 1952, p. 70.

⁷ Ivan Evseev, o. c., p. 34.

⁸ Mircea Eliade, *Aspecte ale mitului*, trad. rom. București, 1978, p. 80.

⁹ Adrian Petringenariu, *Imagine și simbol la Brîncuși*, București, 1983, p. 120.

¹⁰ Idem, pp. 89—90.

¹¹ Em. Iaroslavski, *Cum se nasc, trăiesc și mor zeii*, trad. rom., București, 1962, p. 126.

¹² Emilian Vasilescu, *art. cit.*, p. 653.

¹³ S. A. Tokarev, *Religia în istoria popoarelor lumii*, trad. rom. București, 1982, p. 128; Ovidiu Drimba, *Istoria culturii și civilizației*, vol. I, București, 1984, pp. 287—288.

¹⁴ Heinrich Schliemann, *Pe urmele lui Homer*, vol. I, trad. rom. București, p. 244.

¹⁵ Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, București, 1983, p. 149.

În Vechiul Testament, întâlnim indicii precise în legătură cu existența simbolului crucii, în cartea profetului Iezechiel (11, 4—10), încredințat de Dumnezeu să însemneze pe frunte, cu acest semn, pe oamenii drepti, pentru a nu fi pedepsiți împreună cu cei răi¹⁶. Mai există și alte mențiuni vechi testamentare privitoare la semnul crucii, cum ar fi cea din cartea Facerii, în care ni se relatează poziția pe care o aveau mâinile patriarhului Iacob, în timp ce binecuvînta pe nepoții săi Efraim și Manase, și cea din cartea Iesirii (17, 9—16), în legătură cu poziția trupului lui Moise în timpul rugăciunii din preajma conflictului israeliților cu ameleciții.

Prin urmare, Crucea a fost raportată mereu la divinitate, la sacru, așa cum orice formă de cultură se raportează la limbajul semnelor, comunicînd ideile respective.

II. Simbolul crucii în creștinism

Spre deosebire de semnificațiile ei antice, în creștinism crucea este purtătoarea unui mesaj concret, desprins din realitatea istorică în care a operat însuși Dumnezeu, așa încît credinciosul cunoaște lucrarea de mîntuire, avînd și dimensiunea teandrică a ființei sale proprii. Semnul crucii a pătruns în creștinism ca urmare a răstignirii, morții și învierii Mîntuitorului Iisus Hristos.

Formele de cruci folosite în antichitate pentru răstignire erau „acta crux” — sub forma unui stilp, „crux immissa” — cu axul vertical puțin ridicat deasupra celui orizontal, „crux decussata” — în forma literei X și „crux commissa” — în forma literei T¹⁷. Pe această ultimă formă de cruce a fost răstignit Mîntuitorul Iisus Hristos, după cum apreciază dascălii Bisericii noastre. Este demn de remarcat faptul că Mîntuitorul însuși nu a vorbit depreciativ la adresa crucii; dimpotrivă, a folosit-o ca simbol activ: „Oricine voiește să vină după Mine să se lepede de sine, să-și ia crucea și să-Mi urmeze Mie” (Marcu 8, 34; Matei 10, 38 și 16, 24; Luca 9, 24 și 14, 27).

Odată cu răstignirea, moartea și Învierea Mîntuitorului, simbolul crucii își adîncește semnificația, ca semn al jertfei lui Iisus Hristos, persoana a doua a Sfintei Treimi, ca și al roadelor vieții ce au izvorît din ea. Lămuritoare sînt în această privință textele epistolelor pauline și ale Apocalipsei Sfîntului Apostol și Evanghelist Ioan, care accentuează urcușul realizat etapă cu etapă de cei fideli crucii în procesul îndumnezeirii, precum și efectele benefice ale crucii lui Iisus asupra întregii omeniri. Astfel, Sf. Apostol Pavel precizează corintenilor (1, 18) că pentru el „... cuvîntul crucii... este puterea lui Dumnezeu”, mărturisire ce avea darul să spulbere scepticismul și rezerva celor ce înclinau să evite dis-

¹⁶ Pr. asist. Emilian Cornițescu, *Prefigurări ale crucii în Vechiul Testament*, în „Ortodoxia”, nr. 2/1982, p. 253.

¹⁷ Martino Hagen, *Crux*, în „Lexicon biblicum”, Paris, 1905, col. 1014.

cuțiile pe marginea acestei probleme și să sublinieze preceptele evanghelice privind înlăturarea păcatului și cunoașterea de sine, care pot ridica omul la sfințenie și la fericirea rezultată din aceasta (Matei 5, 3—12). Când li se adresează galatenilor, Apostolul Neamurilor reliefează neprihănirea și dăruirea Mântuitorului pentru iertarea păcatelor lumii, prin raportarea morții Sale pe cruce, la moartea de care se făceau vinovați nelegiuiții Vechiului Testament: „Hristos ne-a răscumpărat din blestemul Legii, făcându-se pentru noi blestem; pentru că scris este: Blestemat este tot cel spânzurat pe lemn” (3, 13). Analogia are un substrat foarte adânc, crucea fiind înțeleasă ca mijloc prin care se transpune în viață iubirea lui Dumnezeu în mijlocul lumii, descoperind noi sensuri ale тайnei creației. Pe creștinii filipeni, epistola paulină îi avertizează că stadiul atins de viața lor duhovnicească nu coincide înălțimii „crucii lui Hristos”, deoarece coordonatele principale ale vieții lor erau în afara preceptelor creștine: „Pintecel este Dumnezeuul lor, iar mărirea lor este într-o rușinea lor...” (3, 18—19).

În epistolele către coloseni și efeseni, Sf. Apostol Pavel descoperă alte două semnificații ale crucii lui Hristos: ca element mijlocitor al înnoirii universale — „Printr-Insul toate cu Sine le împacă, fie cele de pe pământ, fie cele din ceruri, făcând pace prin sîngele crucii Sale” (Coloseni 1, 20) — precum și în dimensiunea ei antropologică prin care se semnează împăcarea omului vechi cu cel nou: „Căci El este pacea noastră, El care a făcut din cele două — una, surpînd peretele din mijloc al despărțiturii, desființînd vrăjmășia în trupul Său, ... ca pe cei doi să-i zidească într-un singur om ... și să-i împace cu Dumnezeu pe amîndoi, uniți într-un trup, prin cruce, omorînd prin ea vrăjmășia” (Efeseni 2, 14—16).

Sf. Apostol și Evanghelist Ioan atribuie crucii o funcție eshatologică, apreciind-o deopotrivă ca o călăuză a creștinului în ascensiunea lui duhovnicească și ca un semn al apartenenței sale la „fiii lui Dumnezeu”, în ziua judecății finale (Apocalipsa 7, 3). Aceeași prețuire a crucii este continuată și în veacurile următoare celui apostolic. Sf. Atanasie cel Mare arată că a moștenit de la părinți și strămoși obișnuința de a-și face semnul crucii, prin aceasta arătînd că se dăruiește și îl adoră pe Iisus Hristos¹⁸. Scriitorul Tertulian, în opera sa apologetică, subliniază ideea pe care o sugerează imaginea crucii: „Cît despre cel ce ne socotește închinători la cruce, acela va fi tovarăș de cult cu noi. Cînd se dă cinstire unei bucați de lemn oarecare, nu interesează înfățișarea, de vreme ce ea este însuși corpul zeului. Și totuși, cît de mult se deosebește de stîlpul unei cruci o Pallas Attica și o Ceres Pharia, care stau în vîzul tuturor expuse fără imagine, doar ca un trunchi necioplît, sau ca o bucată de lemn fără formă! Orice bucată de lemn tare, care este înfiptă în pămînt într-o așezare oarecare alcătuiește o parte din cruce. Noi dacă ado-

¹⁸ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Sînta cruce ca mijloc de sfințire și de binecuvîntare și ca prilej de închinare*, în „Ortodoxia”, nr. 2/1982, p. 173.

răm o cruce, adorăm teul în toată întregimea lui" ¹⁹. „Martiriul Sfintului Teodor și a celor șapte mucenici” ne arată că acestora, înainte de a primi cununa muceniciei, li s-a arătat crucea. La vederea ei, și-au plecat genunchii și s-au închinat spre locul unde o văzuseră, încredințați că le aduce tărie sufletească pentru a suporta încercările ²⁰. Pentru Sfintul Ignatie Teoforul, Biserica își are rădăcina în lemnul crucii: „(Domnul) a fost răstignit pentru noi, cu trupul, sub Ponțiu Pilat și Irod Tetrarhul, și datorită roadei crucii Sale și patimei Sale dumnezeiești noi existăm pentru a înălța stindardul de-a lungul veacurilor, prin învierea Sa, și pentru a aduna pe sfinții Săi și credincioșii Săi, fie dintre iudei, fie dintre neamuri, în unicul trup al Bisericii Sale” ²¹. Referindu-se la simbolul crucii Mîntuitorului, Fer. Augustin scria: „Crucea este nu numai locul de chinuire, dar și amvonul Învățătorului Iisus”, adică Evanghelia Sa, „necrisă” ²². Dintr-un cuvînt de învățătură al Sfintului Chiril al Ierusalimului se desprinde funcția semnificativă a crucii chiar și pentru lumea spiritelor căzute: „Cînd dracii văd crucea, își aduc aminte de Cel răstignit și se tem de cel ce a zdrobit capetele balaurului” ²³.

Pentru Sf. Ioan Gură de Aur, crucea este focarul de energie spirituală care-l vitalizează pe creștin în lupta cu imoralitatea, identificată cu lucrarea lui satan: „Șarpele este poruncit de Dumnezeu. Ce vrea să spună însă acest simbol? Precum atunci șarpele de aramă, care nu mușcase și nu rănise pe nimeni, a fost spînzurat pe lemn, pentru a reprezenta șerpilor ce mușcau, tot așa și acum: precum toți oamenii sînt vinovați de păcat, Iisus care e lipsit complet de păcat suferă pentru toți. Acolo alții mușcau și altul era pus pe lemn. Aici alții au păcătuit și Cel fără de păcat e răstignit pe cruce. Pentru care pricină șarpele e pus pe lemn? Pentru a vindeca mușcăturile celorlalți șerpi. Altul e deci cel spînzurat pe lemn și alții cei ale căror mușcături vin a se tămădui. Tot așa și Hristos a fost răstignit pe cruce ca să pună capăt lucrării demonilor” ²⁴. Sf. Vasile cel Mare scria în canonul 91: „Voi să fac amintire mai întîi că ce este mai întîi și îndeobște: cu chipul crucii să ne însemnăm cei ce nădăjduim în numele Domnului Iisus Hristos” ,subliniind astfel că semnul crucii îl reprezintă pe creștinul adevărat” ²⁵.

Ca un corolar la cele mărturisite de dascălii Bisericii în primele veacuri, cu privire la simbolul crucii, reținem formularea sintetică a Sfintului Ioan Damaschinul care subliniază că „semnul” are menirea să mijlocească cunoașterea și înțelegerea tainelor dumnezeiești ²⁶.

¹⁹ Tertulian, *Apologeticul*, trad. rom., București, 1980, p. 63.

²⁰ Martigny, *Croix*, în „Dictionaire des antiquités”, Paris, 1877, p. 218.

²¹ Sf. Ignatie Teoforul, *Epistola către Smyrneni*, 1—2, trad. rom. București, 1979, p. 134.

²² Roman Nemeș, *Cinstirea Stintei Cruci*, în „Ortodoxia”, nr. 2/1982, p. 270.

²³ Sf. Chiril al Ierusalimului, *Catezezele*, trad. rom. vol. I, partea II-a, București, 1943, p. 352.

²⁴ Sf. Ioan Hrisostomul, *Omilie despre șarpe*, Migne P.G., vol. XI, col. 256—257.

²⁵ Sf. Vasile cel Mare, Canonul 91, apud. N. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, trad. rom., vol. II, Arad, 1936, pp. 139—141.

²⁶ Sf. Ioan Damaschinul, *Dogmatica*, București, 1938, pp. 281—283.

Din cele arătate pînă aici desprindem că aceasta era învățătura Bisericii creștine din primele opt veacuri cu privire la semnificația crucii, care rămîne pentru lumea creștină simbolul complex, anamnestic, al operei mîntuitoare a Mîntuitorului desfășurată de divinul Învățător.

Fragmentarea unității Bisericii prin schisma cea mare din 1054 dezvoltă două direcții doctrinare: una tradițională, preocupată de aprofundarea adevărului în foma lui, evanghelică; cealaltă sub incidența autorității pontificale.

Cinci veacuri mai tîrziu, mișcarea protestatară a Reformei reduce crucea la un simplu mijloc de avertizare a conștiinței umane asupra notei ei tragice, ceea ce o face să-și piardă calitatea e stimului pentru angajarea spiritului în lupta cu forțele păcatului. Această înțelegere a semnificației crucii au preluat-o și mișcările centrifugale creștine de după Reformă, fapt care face ca astăzi, unii creștini să conteste cinstirea ei. Totuși, pentru marea majoritate a lumii creștine crucea continuă să rămînă semnul vieții întru Hristos, concentrînd în sine partea cea mai importantă a istoriei mîntuirii întregului neam omenesc, iar jertfa Domnului transformînd simbolul crucii în planul realității sensibile.

III. Crucea în Biserica Ortodoxă

Aprofundînd „taina crucii” în contextul trăirii și spiritualității ortodoxe, se poate observa legătura inseparabilă dintre cruce și înviere²⁷, între cruce și mîntuire. Semnul crucii este considerat ca forma cea mai directă a dialogului dintre om și Dumnezeu. Privind crucea, creștinul rememorează întreg ansamblul de învățături și fapte ale Domnului îndreptate spre izbăvirea neamului omenesc din robia păcatului. Crucea este deopotrivă și un stimul ce acționează asupra întregii ființe a credinciosului în direcția smulgerii sale de sub forțele răului, cu scopul deschiderii spirituale către Dumnezeu. Ea activează întreaga viață sufletească, mobilizînd și dinamizînd toate cele trei dimensiuni ale sufletului întru urmarea lui Hristos care a venit în lume pentru ca viața să aibă și încă din belșug” (Ioan 10, 10). Crucea la care privește și se închină credinciosul reflectă asupra lui harul dumnezeiesc, ea devine calea cunoașterii tainelor dumnezeiești. Prin însemnarea cu semnul ei, crucea ne trimite la cunoașterea unității ipostatice dintre persoanele Sfintei Treimi, unitatea care pentru viața creștinului fidel crucii, înseamnă așezarea lui într-o legătură de iubire cu ceilalți oameni, dezvăluindu-i și sensul creației. Semnul crucii evocă faptul că, deși umilit pe lemn, Dumnezeu Fiul continuă să rămînă în dragostea Tatălui, această manifestare de iubire, de identitate, fiindu-i dat ei, simbolul calvarului, să o mărturisească lumii. Crucea certifică astfel că Dumnezeu Tatăl nu-și consideră Fiul înjosit, iar lemnul ei, ca un vechi semn al ocării, devine un simbol prin care omenirea este chemată la mîntuire. Pornind de la

²⁷ Prof. dr. Dan-Ilie-Ciobotea, *Legătura interioară dintre cruce și înviere în Ortodoxie*, în „M.B.”, nr. 3—4/1984, pp. 123—127.

aceasta, este ușor de înțeles de ce semnul crucii trebuie considerat ca semn cu o funcție harismatică. Mai mult, învățătura Bisericii arată că realitățile spirituale pot fi reprezentate prin atribute materiale²⁸. Astfel înțelese lucrurile, crucea Domnului poate deveni un obiect de actualitate permanentă în conștiința credinciosului, datorită lucrării harului în lume. Cu alte cuvinte, crucea primește dimensiunea harismatică pe măsură ce sufletul se sensibilizează de imaginea crucii și a Celui răstignit pe ea. De aceea, dascălii Bisericii recomandă crucea cu stăruință: „Pe această cruce să o sărutăm sufletește, bucurându-ne” (cântarea III a canonului din Duminica Sfintei Cruci), ceea ce face de la sine înțeles și cultul ei.

Pe de altă parte, în actul jertfei Domnului, crucea este altarul de sacrificiu și cum în Vechiul Testament locul destinat jertfelor de animale era socotit sacru, iar cel ce se atingea de el era sfințit (Ieșire 30, 28—29; Matei 23, 31), este de la sine înțeles că crucea trebuie privită ca un simbol al harului sfințitor în lume. Singele Mîntuitorului a sfințit-o conferindu-i putere lăuntrică și activizînd-o prin rugăciunea de sfințire a preotului, despre a cărei putere vorbea însuși Iisus: „Toate cîte veți cere, rugîndu-vă cu credință, veți primi” (Matei 21, 22).

Însemnîndu-se cu crucea, creștinul arată că și-a predat viața Mîntuitorului și că trăiește relația trecut-prezent-viitor într-o strădanie continuă de a-L urma pe Domnul. Prin semnul ei se conjugă în ființa creștinului divinul cu omenescul, născîndu-se astfel starea rugăciunii, inegalabilă prin rostirea cuvintelor, deoarece „Cuvîntul nu face decît să se exprime mai explicit înțelesul unei realități în care acel înțeles s-a încorporat”²⁹. Semnul crucii întruchipează glasul sufletului intrat în dialog cu Adevărul cel veșnic. De aceea, pentru a înțelege semnificația autentică a crucii, trebuie să cunoaștem cu exactitate textul și interpretarea corectă a Sfintei Scripturi.

Concluzionînd, desprindem următoarele idei:

1. Semnul crucii a avut simbolismul ei în viața religioasă precreștină, deși în societatea antică crucea a fost utilizată ca cel mai infam instrument de tortură.

2. Prin viața și jertfa Sa, Mîntuitorul Iisus Hristos conferă crucii înalta funcție de „altar de sacrificiu” pentru restabilirea naturii omenesti întunecate de păcatul originar.

3. Dascălii Bisericii vorbesc cu multă admirație despre cruce, identificînd taina vieții cu taina crucii, iar în efortul spre desăvîrșire credincioșii primesc roadele acesteia.

4. Biserica Ortodoxă înțelege închinarea în „duh și adevăr” ca realizabilă într-o formă desăvîrșită numai în umbra crucii.

5. Crucea este simbolul identității creștine și al trăirii în unitate, după cum cerea Sf. Apostol Pavel (Filipeni 3, 16).

²⁸ Maxim Mărturisitorul, *Ambigua*, partea II-a, trad. rom., București, 1983, pp. 178—181.

²⁹ Pr. prof. Dumitru Stăniloae, *art. cit.*, p. 177.

RELATIILE CANONICE ALE BISERICII ROMÂNEȘTI NORD-DUNĂRENE CU SCAUNELE EPISCOPALE DIN SUDUL DUNĂRII

de : pr. asist. dr. NICOLAE V. DURĂ

Părinții întruniți la sinodul de la Sardica (Sofia, 343) au interzis ca vreunul dintre episcopi să „treacă de la eparhia sa în altă eparhie, în care se găsesc episcopi, fără numai de s-ar chema de frații cei ce sînt întrînsa”¹. Această rînduială canonică nu a fost însă întotdeauna respectată de bazele bizantine. De exemplu prin Novela XII, din 14 aprilie 535, împăratul Justinian (527—565) a trecut sub jurisdicția Arhiepiscopiei Justiniane Prima și o parte din teritoriul nord-dunărean. Reinnoind dispozițiile acestei novele, împăratul Vasile II Bulgaroctonul (976—1025), asigura acestei vechi arhiepiscopii² — devenită ulterior cu sediul la Ohrida — aceeași jurisdicție canonică, în baza căreia titularii ei și-au revendicat succesiunea Justinianei Prima³.

Pînă în anul 535 — cînd s-a înființat Arhiepiscopia autocefală Justiniane Prima — cele aproximativ 25 eparhii trecute în cadrul jurisdicțional s-au aflat „sub jurisdicția arhiepiscopului de la Tesalonic”⁴, care fusese și el sub oblăduirea canonică a Romei. După cum se știe, ca urmare a reformei administrativ-teritoriale a Imperiului roman efectuată de împăratul Dioclețian, în anul 297 s-a creat „Prefectura Iliricului”, cu reședința la Sirmium și apoi la Tesalonic. Unii istorici români consideră că arhiepiscopul Tesalonicului „a avut jurisdicția asupra unei serii

¹ Dr. N. Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe însoțite de comentarii*, trad. U. Kovinci și N. Popovici, vol. II, pt. I, Arad, 1934, p. 122.

² Inițial titlul de „arhiepiscop” a fost onorific, apoi apare pe seama episcopului eparhiot, exemt, și în fine atribuit întîistătorului unei Biserici autocefale, cum a fost și cazul cu arhiepiscopul Justinianei Prima și apoi al celui de la Ohrida (vezi I. F. Stănculescu, *Arhiepiscopii*, în „Studii Teologice”, nr. 9—10/1962, pp. 598—617).

³ *Pomelnicul Mănăstirii Bistrița*, are (f. 15 verso) o notiță marginală unde citim: „Aici se pomeneste numele arhiepiscopului Justinianei Prima, care este Ohrida” (mss slav, nr. 78, Biblioteca Academiei RSR).

⁴ Pr. prof. M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, 1980, p. 172; Cf. S. Manna, *L'Ilirico e i suoi problemi*, în „Oriente Cristiano”, XVIII (1978), nr. 4, p. 62.

de mitropolii și episcopii ale unor provincii ale Prefecturii Iliriei, locuite de strămoșii noștri daco-romani, adică provinciile: Dacia Mediteraneeă, Dacia Ripensis și Moesia Superior (Moesia Inferior și Scythia Minor se găseau pînă în 535 sub jurisdicția Patriarhiei ecumenice). Numai prin crearea Arhiepiscopiei Justiniana Prima, eparhiile acestor provincii au trecut sub jurisdicția ei pînă la dispariția sa în timpul invaziei avaro-slave în 602⁵.

În anul 535, împăratul Justinian — fiul „daco-romanului Sabatius și al Vigilanției...”⁶ — declara că „în timpurile vechi prefectura fusese rinduită la Sirmium și acolo se aflase cea mai înaltă autoritate a Illyricului, atît pentru pricinile civile, cît și pentru cele episcopale. Dar după aceea, în vremurile lui Attila, cînd localitățile de acolo fuseseră pustiite și ..., prefectul pretorului venise ca refugiat din cetatea Sirmium la Salonic, i-a urmat atunci prefecturii și demnitatea sacerdotală, iar episcopul de Tesalonic a dobîndit o situație privilegiată, nu prin autoritatea sa, ci sub umbra prefecturii”⁷. Prin urmare, la fel ca întotdeauna, importanța politică a cetății a fost unicul criteriu pentru ierarhizarea scaunelor episcopale.

Împăratul Justinian a mutat prefectura Illyricului la Tauresium — locul său de naștere — pe care l-a înzestrat și cu cea mai înaltă funcția sacerdotală a vremii, înființînd Arhiepiscopia autocefală Justiniana Prima. În timpul aceluiași împărat, o parte a Banatului și sudul Olteniei se aflau sub controlul administrativ al Imperiului bizantin. Cetățile „Litterata” (azi Nova Palanka, R. S. F. Iugoslavia) și „Recidiva” (Sucidava-Celei, jud. Olt) — Scaune episcopale — au fost trecute sub jurisdicția canonică a Arhiepiscopiei Justiniana Prima⁸.

Mărturiile istorice ne confirmă că, pînă la venirea bulgarilor (în jurul anilor 680), teritoriul sud-dunărean a fost stăpînit de o populație traco-daco-romanizată. Vechile episcopii străromâne, de *sorginte apostolică*, și-au păstrat statutul lor de autocefalie și după formarea statului valaho-bulgar. Despre această realitate ne dă mărturie, în secolul XII, și canonistul Nil Doxapatru: „Asemenea Ciprului, este autocefală, ne-supusă nici unuia din tronurile superioare, ci devenită de sine stătătoare și hirotonit de proprii episcopi și Bulgaria, *nefiind din vechime Bulgaria. În urmă cucerită (țara) de către bulgari, se zice Bulgaria*: A rămas și aceasta autocefală, pentru că prin autoritatea împărătească s-a luat din mîna bulgarilor, adică de către împăratul domnul Vasile Porfirogenetul și nu a fost alăturată la Biserica Constantinopolului. De aceea și pînă

⁵ Pr. prof. dr. M. Păcurariu, *Bref Aperçu des Relations Ecclésiastique des Roumains avec Thessalonique*, în „Theologia”, T. 53, Atena, 1982, p. 179; Cf. M. Șesan, *Iliricul între Roma și Bizanț*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 1—3/1960, pp. 222—224; Al. Munteanu, *Arhiepiscopia Justiniana Prima și jurisdicția ei*, în „Studii Teologice”, nr. 1/1962, pp. 7—8.

⁶ T. Kodrescu, *Belizarie*, Iași, 1833, pp. 1—2.

⁷ *Fontes ad Historiam Dacoromaniae Pertinentes*, vol. II, pp. 378—379.

⁸ I. D. Suciu — R. Constantinescu, *Documente privitoare la istoria Mitropoliei Banatului*, I, Timișoara, 1980, pp. 19—20.

acum, Cipru și Bulgaria își iau episcopi de la împărat și se hirotonească de către proprii lor episcopi, ... și se numesc arhiepiscopi, ca autocefali. Are și Bulgaria, episcopii mai mult de treizeci, peste care stă orașul Ahris (Ohrida)"⁹. Prin urmare, Nil Doxapatru confirmă că Biserica străromână din sudul Dunării a fost și a rămas autocefală și după venirea bulgarilor, păstrându-și autocefalia prin autoritatea împăratului bizantin care a ferit-o de pretențiile jurisdicționale ale patriarhului ecumenic. Prin recunoașterea înființătorului acestei Biserici — ales de episcopii locali — de către bazele din Bizanț se dădea expresia afirmării unității ecumenice a Ortodoxiei și a apartenenței etnice a străromânilor la fostul Imperiu roman de odinioară.

În cadrul jurisdicției Patriarhiei Dîrstorului (Durostorul Silistrei), înființată în anul 927 ca urmasă a Justinianeii Prima, a intrat și populația străromână din sudul Dunării. Prin intermediul ei, Biserica nord-dunăreană a întreținut legături canonice atât cu Patriarhia Dîrstorului, cât și succesoarea ei, Arhiepiscopia — Patriarhia de Ohrida (1003—1766). Cu timpul, prin desemnarea grecilor pe scaunul de la Ohrida, Patriarhia ecumenică și-a revendicat jurisdicția și asupra Bisericii nord-dunărene.

După ocuparea Bulgariei apusene de bizantini, împăratul Vasile II Bulgaroctonul a reorganizat Arhiepiscopia de Ohrida, prin trei diplome, date între anii 1019—1020. Prin cea dintâi, Episcopia de Dibiscos a fost trecută sub jurisdicția Arhiepiscopiei Ohridei. Cercetări mai noi precizează că „cetatea sau castrul Dibiscos din 1019—1020 nu este altceva decît Timișoara de azi, care, în toate documentele din secolul XIII apare sub denumirea de Castrul Timiș”¹⁰. Castrul episcopal Tibiscum a fost unul dintre cele șapte supuse eparhiei Moraviei cu reședința la Pancovo și sufragana Arhiepiscopiei de Ohrida¹¹. Pe de altă parte, această jurisdicție — dictată de interesele politice bizantine — a adus prejudicii și independenței politice și bisericești a românilor. Vasile II Bulgaroctonul mai hotăra ca și românii din nordul Dunării să fie supuși Scaunului episcopal valah din Vidin, „numit în hrisovul său ca sufragana jurisdicției arhiepiscopului de Ohrida și mai tirziu celui din Tîrnova”¹². Trezirea românilor sub jurisdicția Ohridei și respectiv sub autoritatea indirectă a Patriarhiei ecumenice a fost determinată de rațiuni politice, Bizanțul transformîndu-i într-un fel de „federati” ai imperiului, iar teritoriul lor într-o stavilă împotriva popoarelor migratoare atrase de strălucirea și bogăția Noii Rome. În acest scop prin edictul din anul 1020 împăratul Vasile II Bulgaroctonul a organizat o „Episcopie a Vlahilor”¹³

⁹ Nil Doxapatru, *Ordinea Scaunelor Patriarhatelor*, trad. C. Erbiceanu, în „BOR”, XXXI (1907—1908), nr. 11, pp. 1229—1230.

¹⁰ Pr. prof. M. Păcurariu, *Istoria Bisericii* ..., vol. I, p. 210.

¹¹ I. D. Suciu, *Desființarea castrului episcopal Timiș (1232) și reînființarea Mitropoliei Banatului (1947)*, în „Indrumător Bisericesc”, Timișoara, 1984, p. 227.

¹² G. M. Ionescu, *Istoria Mitropoliei Ungrovlahiei*, vol. II, București, 1914, p. 20.

¹³ P. Rusev, *La Langue bulgare et la transmission de la culture byzantine au nord du Danube*, în „Actes du XIV-e Congrès International des Etudes Byzantines”, vol. II, București, 1975, p. 592.

din cuprinsul Bulgariei, pe care a trecut-o sub jurisdicția Arhiepiscopiei de Ohrida¹⁴. Tradiția istorică nord-dunăreană confirmă că „... românii cei dincolo de Dunăre erau supuși arhiepiscopiei de Ahrida...”¹⁵.

La începutul mileniului II, mărturiile documentare privind autocefalia Bisericii Ohridei sînt numeroase. Arhiepiscopul Teofilact al Ohridei (+ 1108) amintea clar statutul de autocefalie al Bisericii sale¹⁶. Într-o scriere de la începutul secolului XII, care cuprinde lista arhiepiscopilor Bulgariei, se spune că împăratul bizantin Roman Lecapenul (920—944) a proclamat „autocefală” Biserica bulgară (anii 924 sau 927), care îl avea ca întîistătător pe patriarhul Damian de Dirstor (Durostor)¹⁷. Într-o scrisoare a episcopilor din Epir, către Patriarhia ecumenică (1223—1224), Arhiepiscopia de Ohrida este numită „autocefală”, iar o scriere a arhiepiscopului bulgar Dimitrie Homatenul (+ după 1235) menționează că „Arhiepiscopia Bulgariei și a Ciprului sînt din vechime autocefale, alături de cele cinci Patriarhii apostolice”¹⁸. Matei Vlastare (1355) confirmă că pe vremea sa Arhiepiscopia de Ohrida „păstra încă statutul ei de autocefalie”¹⁹.

După cucerirea unor importante localități ca Ohrida (Ahrida), Castoria, Bereea și Seres, țarul Ștefan Dușan s-a intitulat, în anul 1345, „împărat și autocrat al sîrbilor și romeilor (bizantinilor)”²⁰. Prin urmare, în anul 1345 Scaunul de Ohrida a trecut sub stăpînirea sîrbească.

Relațiile Bisericii nord-dunărene cu scaunul de Ohrida își are nu numai o motivație canonică, ci mai ales una de natură etnică, fiindcă „pînă astăzi în Ohrida, ca și în întreaga Macedonie — mărturisirea un ierarh cărturar al Bisericii noastre la începutul secolului — se află români”, iar din rîndul acestei populații valahe — rămase în părțile Ohridei — au venit „și Sfîntul Nicodim, întemeietorul Mănăstirii Tismana, apoi Sofronie și alții, care se stabiliră în mănăstirea Neamțu”²¹. Piatra funerară a lui Nicolae Alexandru Basarab, de la biserica dom-

¹⁴ Vezi M. Laskaris, *Les Relations de l'Eglise Moldave avec le Patriarcat de Pec et l'Archevêché d'Achris (Ohrida) au XV-siècle*, în „*Bullet. de la Sect. Hist.*” (Acad. Roumaine) XIII (1927), p. 129.

¹⁵ Petru Maior, *Istoria pentru începutul Românilor în Dachia*, Buda, 1812, (cf. Fl. Fugariu, *Școala Ardeleană*, vol. I, București, 1983, p. 921).

¹⁶ *Epist. 27 către episcopul Mihail de Calcedon*, în „P. G.” vol. 123 col. 30; P.G. vol. 126, col. 417.

¹⁷ M. Le Quien, *Oriens Christianus*, vol. II, Paris, 1740, p. 290.

¹⁸ K. Delikanis, *Patriarhika Engala*, vol. III, Constantinopol, 1905, pp. 981, 1001.

¹⁹ Arhim. Nikita, *For the 1300 the Anniversary of the Bulgarian State. The Theological Symposium at the Sofia Theological Academy*, în „*The Journal of the Moscow Patriarchate*”, nr. 5/1981, p. 44.

²⁰ Ioanis Tarnanidis, *Istoria Bisericii Sîrbe. Cursuri universitare*, ed. II-a, Tesalonica, 1982, (cf. recenziea pr. prof. I. Rămureanu, în „BOR” nr. 5—6/1983, p. 477). Alte izvoare istorice arată că țarul Ștefan Dușan se intitula „împărat al sîrbilor, grecilor, bulgarilor și albanezilor” (M. Markovic, *La Signification de Kosovo dans l'histoire serbe*, în „*Le Mesager Orthodoxe*”, nr. 91/1982, p. 32).

²¹ Episcopul Atanasie al Rimnicului, *De centenarul Seminarului Veniamin*, în „BOR” nr. 6/1904, pp. 618—619.

nească din Cîmpulung-Muscel, confirmă însă „legături cu lumea sîrbă încă înainte de venirea lui Nicodim în Țara Românească”²².

În anul 1479, românii ortodocși din teritoriile cucerite de regatul maghiar au fost trecuți sub jurisdicția „Patriarhiei de Ohrida, datorită și faptului că între 1479—1521, Belgradul Serbiei „a aparținut coroanei maghiare”²³. Prin urmare, bizantinii și apoi ungurii au fost aceia care au trecut pe români în chip samavolnic sub jurisdicția scaunului de Ohrida, de care nici acesta nu a fost, în realitate, pe deplin conștient. De altfel, este îndeobște cunoscut faptul că Ohrida a fost leagănul Ortodoxiei slavone, fiind considerat „Ierusalimul slav”. Clement și Naum — ucenicii Sfinților Chiril și Metodiu — au reorganizat Biserica slavilor macedoneni, pe care regele Samuel (976—1014) a ridicat-o la rangul de arhiepiscopie. În granițele jurisdicționale ale Arhiepiscopiei de Ohrida a intrat deci numai populația din sudul Dunării, nu și cea românească din nordul Dunării. Întrucît scaunul de Ohrida a fost ocupat multă vreme de ierarhi greci, impuși de patriarhul ecumenic, Arhiepiscopia din Ohrida a întreținut relații canonice și cu Biserica nord-dunăreană, relații mijlocite și de episcopiile „valahe” din sudul Dunării, supuse de autoritatea bizantină sub jurisdicția canonică a scaunului de Ohrida.

În secolul VI, scaunul mitropolitan al Tomisului (Constanța de astăzi) avea sub jurisdicția sa canonică 14 episcopii, dintre care opt se aflau pe malul drept al Dunării²⁴. Prin urmare, aria geografică a Mitropoliei neamului daco-romanilor a cuprins și Biserica traco-dacilor romanizați din sudul Dunării. Legăturile canonice cu biserica sud-dunăreană au fost reactivate și după desființarea Mitropoliei Tomisului, deși Biserica străromână sud-dunăreană a fost trecută ulterior sub diferite jurisdicții canonice (Justiniana Prima, Mitropolia de Drstor, Patriarhia de Tîrnova, de Ohrida și Constantinopole).

Mulți dintre ierarhii scaunelor episcopale înființate de bulgari au fost români, chiar primii lor arhiepiscopi au fost români de neam (arhiepiscopul Iosif, numit de Patriarhul Ignatie al Constantinopolului în anul 869, arhiepiscopul George, care la anul 874 hirotonea episcopi prin Bulgaria; arhiepiscopul Agaton, care a anatematizat ingerințele papei în Bulgaria, etc.)²⁵. Sub jurisdicția canonică a acestor arhipăstori români s-a aflat întreaga Biserică străromână sud-dunăreană, care

²² P. Chihaia, *Date în legătură cu biserica vechii curți domnești din Cîmpulung-Muscel*, în „B.O.R.”, nr. 11-12/1961, p. 1049; Diac. prof. dr. Silviu Anuichi, *Relații bisericești româno-sîrbe în secolele al XVII—lea și al XVIII—lea, (extras)*, București, 1980, p. 24.

²³ A. Bunea, *Discursuri. Autonomia bisericească. Diverse*, Blaj, 1903, p. 303.

²⁴ Prof. Em. Popescu, *Organizarea ecleziastică a Provinciei Scythia Minor în secolele IV—VI*, în „Studii Teologice”, nr. 7—10/1980, p. 599; Carl de Boor, *Nachträge zu den Notitiae Episcopatum*, II, III, în „Zeitschrift für Kirchengeschichte”, 12, 1891, pp. 531—532, nr. 690—694; IV, 1894, pp. 593—599.

²⁵ Arhim. Ghenadie Enăceanu, *Creștinismul în Dacia și creștinarea Românilor*, în „B.O.R.”, II (1876), nr. 9, pp. 569—570.

și-a apărut cu îndârjire vechea ei stare de autocefalie, amenințată de atâtea ori de patriarhii din Roma veche și cea nouă. Spre exemplu, sub jurisdicția canonică a arhiepiscopului Agaton al Moravelor "... se aflau toți episcopii din ducatele românești cele de dincoace de Dunăre și care nu erau sub Arhiepiscopia bulgară, sau aceea din Tesalonic" ²⁶. După cum se știe atât Roma cât și Constantinopolul își revendicaseră dreptul de jurisdicție asupra celor două Arhiepiscopii (bulgară și cea de Tesalonic), rivalitate care a culminat cu schisma fotiană. Prin dominația bizantină asupra teritoriului sud-dunărean, Biserica stră-română a fost trecută în aria de influență a scaunelor episcopale grecești și slave (Tirnovo, Ohrida, etc.). Rămâne însă vrednic de amintit faptul că la sfârșitul mileniului întâi și începutul celui de al doilea, elementul românesc sud-dunărean își avea organizarea bisericească proprie și autocefală, deoarece fusese dominant și în teritoriul ocupat în secolele VII—VIII de bulgari. Acolo existau eparhii autocefale ale vlahilor ce păstraseră relații canonice cu Biserica nord-dunăreană, care la rândul ei a contribuit și la creștinarea și organizarea bisericească a bulgarilor, activitate legitimată și de Patriarhia ecumenică, deși a rămas, în general, în anonimat.

Din anul 1020, vlahii din sudul Dunării au fost trecuți de autoritatea bisericească sub jurisdicția Arhiepiscopiei autocefale a Ohridei, dar această îndreptățire canonică nu s-a extins și asupra vlahilor din nordul Dunării. Totuși scaunul de la Ohrida a întreținut legături canonice frățești cu Biserica nord-dunăreană prin intermediul episcopilor valahe din sudul Dunării ²⁷.

Legăturile canonice nord-dunărene cu Arhiepiscopia de Ohrida s-au produs, deci, prin intermediul episcopilor valahe existente la sud de cetatea Ohrida ²⁸, care fuseseră trecute odinioară sub jurisdicția Arhiepiscopiei Justiniana Prima (Iugoslavia) ²⁹, în baza rescriptelor imperiale bizantine. Prin Hristovul din anul 1020, împăratul Vasile II Bulgaroctonul a extins jurisdicția bisericească a scaunului de Ohrida „și asupra vlahilor din toată Bulgaria” ³⁰. Episcopii de la Sucidava, Tibiscum, Literatta și Recidiva au fost trecute sub jurisdicția Arhiepiscopiei de la Ohrida tot prin poruncă împărătească de la Bizanț ³¹. Prin intermediul episcopilor valahe de pe limesul danubian — ca de exemplu — Vidin și Silistra — care au fost trecute sub jurisdicția Patriar-

²⁶ Idem, p. 571.

²⁷ N. Iorga, *Istoria Bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, vol. I, ed. a 2-a, București, 1929, pp. 20—21.

²⁸ Diac. prof. Silviu Anuichi, *Mitropolitul Ștefan Stratimirovici de Carloviț (1790—1836) despre Valahi*, în „B.O.R.”, nr. 3—4/1975, p. 421.

²⁹ C.A.R. Radford, *Justiniana Prima (Tsaritsin Grad) a the century in Southern Serbia*, în „Antiquity”, t. XXVIII (1954), pp. 15—18.

³⁰ Dr. N. Dobrescu, *Intemeierea Mitropoliilor și a celor dintii mănăstiri în țară*, în „B.O.R.”, XXIX (1905), nr. 2, p. 176.

³¹ Vezi Al. Elian, *Les Rapports bizantino-romains*, în „Byzantino-Slavica”, nr. 2/1958, p. 215; I. D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, 1977, p. 40.

hiei ecumenice și pentru o vreme a scaunului grecesc de la Ohrida³², slavizat ulterior — Biserica nord-dunăreană a păstrat relații canonice cu Ortodoxia ecumenică.

Intr-o listă episcopală din secolul XI. găsim menționate 24 de episcopii aflate sub jurisdicția scaunului de Ohrida. Cea din urmă episcopie era „Episcopia vlahilor”³³ care fusese trecută sub jurisdicția scaunului de Ohrida de împăratul Vasile II Bulgaroctonul. Intitulată „Scaunul Vreanotie, adică al vlahilor”, episcopia fusese inițial autocefală, iar ulterior a fost desființată de greci și bulgari. Prin intermediul unei asemenea eparhii valahe s-au întreținut însă și relațiile canonice dintre scaunul de Ohrida și Biserica nord-dunăreană. Cu vremea, Arhiepiscopia Ohridului fiind grecizată, relațiile bisericești ale românilor de la nordul Dunării s-au îndreptat către eparhiile din Bulgaria și Serbia, în care se afla și un numeros element românesc³⁴.

Unii istorici afirmă că „după cucerirea Constantinopolului de către turci, Biserica bulgară a fost supusă Patriarhiei ecumenice sub oblăduirea mitropolitului din Moldova”³⁵. Nu este exclus ca această hotărâre să fi ținut seama de realitatea de odinioară, respectiv de prezența elementului românesc din vremea respectivă, de amintirea vechilor eparhii valahe ce ființaseră pe teritoriul Bulgariei cu mult înainte de venirea bulgarilor către sfârșitul secolului VII. Deopotrivă această realitate exprima și starea de autocefalie „ab antiquo” a Bisericii Române.

După afirmația unor istorici străini, Mitropolia Moldovei a intrat sub jurisdicția canonică a patriarhului de Ohrida după unirea florentină de la 1439, situație care a durat până la domnia lui Vasile Lupu (1634—1653). În anul 1816, istoricul grec Daniil Filippide scria că „... mitropolitul Mitrofan mergând în Florența cu patriarhul Iosif și subscriind socotințele (părerile) aceloră, ..., neplăcându-i domnitorului cele făptuite acolo și supărându-se, se botează de mitropolit al Moldovei arhidiaconul celui din Efes și se hirotonește de patriarhul de Ohrida și de aceea Biserica Moldovei recunoaște apoi chiriarhia patriarhului Ohridei, până în vremea voievodului Vasile Lupu, care iarăși pe mitropolitul Moldovei l-a pus sub patriarhul Constantinopolului”³⁶. Din afirmația istoricului grec rezultă că domnul Moldovei dispunea de soarta Bisericii sale, adevărând faptul că Biserica Moldovei era independentă, autocefală. Așa se poate explica și atitudinea voivodală față de „cele făptuite acolo”, la sinodul unionist de la Florența. Mai trebuie să se re-

³² Gh. Moiescu și colab., *Istoria Bisericii Române*, vol. I, București, 1957, p. 127; N. Dobrescu, o.c., p. 178.

³³ Pr. N. M. Popescu, Ioan, *preotul Episcopiei aromânilor*, în „BOR”, LVII (1934), pp. 458—460.

³⁴ Vezi Dr. N. Dobrescu, o.c., p. 182.

³⁵ N. J. Pantazopoulos, *Church and Law in the Balkan Peninsula during the ottoman rule*, Tesalonic, 1967, pp. 31—32.

³⁶ C. Erbiceanu, *Despre românii din scrierea lui Daniil Filippide*, în „BOR” (1906—1907), nr. 10, p. 1102.

țină faptul că noul mitropolit a fost ales și hirotonit la Ohrida, la dorința expresă a domnului țării, deoarece scaunul Ohridei nu semnase unirea cu Roma, pe când patriarhul ecumenic îl conjurase pe mitropolitul Moldovei să accepte unirea cu Roma. Contextul realității de atunci a fost deci și cel care a determinat cadrul noilor relații dintre scaunul de la Ohrida și Mitropolia Moldovei.

Relațiile Bisericii nord-dunărene cu scaunul de la Ohrida s-au datorat și faptului că unii principii români au fost conștienți că sînt urmașii acelora ce au stăpînit și teritoriul sud-dunărean (Burebista, Asăneștii etc.). Unul dintre aceștia a fost și voievodul Vlad al VII-lea (1532—1535), fiul lui Radu cel Mare, care se intitula „... voievod și domn peste întreaga Țară Românească și peste Dunăre...”³⁷. Cu alte cuvinte relațiile canonice cu acest scaun exprimau și conștiința unității naționale a românilor, din teritoriul sud-dunărean.

Relațiile cu scaunul de Ohrida sînt explicabile și prin prisma prezenței ierarhilor străini în țară. Spre exemplu, patriarhul Nifon — adus în țară de Radu Vodă — fusese hirotonit diacon de Nicodim, patriarhul Ohridei³⁸. Influența greco-sirbească asupra rosturilor bisericești ale românilor s-a făcut vădită și prin alegerea călugărului sîrb Maximian Brancovici în scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei de către Radu cel Mare.

Intrucît mitropolitul Ioachim al Moldovei — grec de origine — a semnat unirea de la Florența³⁹ mitropolitul antiunionist Marcu Eugenicul al Efesului a hirotonit și trimis ca mitropolit al Moldovei pe diaconul său, căruia i-a cerut să păstreze relații canonice directe cu arhiepiscopul de Ohrida. Măsura se datora și faptului că antiunioniștii din Constantinople — în frunte cu același mitropolit Marcu — se temeau ca nu cumva neamul românesc să îmbrățișeze unirea mînat și de considerentele obîrșiei sale latine.

În ciuda intențiilor de jurisdicție ale politicii imperiale bizantine, Bisericile din țările române și-au apărât vechea lor stare de autocefalie, recunoscînd doar comuniunea canonică directă cu Patriarhia ecumenică, și nu cu cea de Ohrida. Realitatea ne-o confirmă Pravila lui Vasile Lupu (1646), Sintagmationul lui Hrisant Notara și alte mărturii ale vremii⁴⁰. De exemplu, în Sintagmationul lui Hrisant Notara — tipărit la Tîrgoviște în anul 1715 — la paginile 87—89 se menționează că sînt dovezi „... din cărți geografice și istorice, și multe altele, că mitro-

³⁷ Alex. Lăpedatu, *Manuscrisele de la Biserici și Râșca*, în „BOR” XXIX (1905), nr. 6, p. 686.

³⁸ N. Iorga, *Istoria Bisericii...* (o. c.) vol. I, p. 121.

³⁹ M. Laskaris, *Joachim, Métropolit de Moldavie et les relations de l'Eglise Moldave avec le Patriarcat de Pec et l'archevêché d'Achris au XV-e siècle*, în „Bul. de la Section Hist. de l'Académie Roumaine”, vol. XIII (1927), p. 22.

⁴⁰ N. Dournov, *Pot avea bulgarii drepturi istorice în Macedonia, Tracia și Serbia?* (în lb. rusă și greacă), Moscova, 1895, p. 61.

poliții din Valahia și Bogdania nu au fost niciodată supuși arhiepiscopului de Ohrida".

Eforturile Patriarhiei ecumenice de a desființa Patriarhia sîrbă de Peci și a o supune jurisdicției canonice a Patriarhiei greco-bulgare de Ohrida, s-au materializat în anul 1530. Cîțiva ani mai tîrziu grecii din Arhiepiscopia de Ohrida au creat și legenda privind dependența canonică a Mitropoliilor Moldovlahiei și Ungrovlahiei de scaunul de Ohrida, asupra căruia nu insistăm fiind cunoscută⁴¹.

Concluzionînd asupra celor de mai sus, putem afirma că legăturile canonice ale Bisericii din Țările Române cu Arhiepiscopia de Ohrida nu pot fi tăgăduite⁴², dar trebuie reținut faptul că acestea nu au implicat un statut de jurisdicție canonică. Legăturile canonice frățești sta-tornicite între aceste Biserici nu au afectat starea de autocefalie a Bisericilor noastre. Asemenea legături canonice au fost proprii tuturor Bisericilor locale încă din epoca pre-niceeană și nu au implicat niciodată o încălcare sau o diminuare a stării de autocefalie a vreuneia dintre Bisericile locale.

Bucurîndu-se „ab antiquo” de starea lor de autocefalie, Bisericile din Țările Române au întreținut relații canonice cu toate Bisericile Ortodoxe vecine, relații concretizate în vizite canonice reciproce, schimb de odoare și cărți bisericești, hirotonii de ierarhi, etc. Spre exemplu, în anul 1371, patriarhul ecumenic l-a rugat pe mitropolitul Ungrovlahiei să hirotonească ierarhi pentru Mitropolia Haliciului⁴³. La rîndul său, mitropolitul Moldovei, Teoctist, a fost hirotonit de patriarhul sîrb Nicodim de Peci⁴⁴. Asemenea relații de intrajutorare frățească au fost fi-rești dintotdeauna și nu au implicat un statut de jurisdicție. În con-textul acestor realități trebuie să situăm, așadar, și relațiile Bisericii din Țările Române cu scaunul de la Ohrida.

Jurisdicția canonică asupra Bisericii din Țările Române a fost im-pusă numai de dominația politică vremelnică a Bizanțului sau a altor state care au anexat samavolnic teritoriul sau o parte din teritoriul lo-cuit de români. Stăpînirea politică a fost însoțită în asemenea cazuri și de o subordonare bisericească. Episcopul Inochentie al Rîmnicului în-china „Evhologhiul” imprimat în anul 1730 la Episcopia Rîmnicului, „Prea Sfințitului și Prea Pravoslavnicului Arhiepiscopului, al Belgradului, și Mitropolitului a tot creștinescului norod de sub stăpînirea Prea Sfin-țitului Împărat al Româi, în Serbia, în Slavonia, în Hungaria, în Horvația, în Sirmia, în Ungrovlahia chesaricească, în Banatul

⁴¹ *Indreptarea Legii* (Tîrgoviște, 1652), glava 390, p. 403; + Tit Simedrea, *Unde și cînd a luat ființă legenda despre atrînarea canonică a Scaunelor mitropolitane din Țara Românească și din Moldova de Arhiepiscopia de Ohrida*, în „B.O.R.”, nr. 9—10/1967, pp. 984—999.

⁴² Prof. Al. Elian, *Legăturile Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și cu celelalte Biserici Ortodoxe*, în „B.O.R.”, nr. 7—10/1959, p. 910.

⁴³ *Acta Patriarchatus Constantinopolitani*, I, p. 579.

⁴⁴ M. Laskaris, o. c., pp. 134—139.

Timișoarei, ..."⁴⁵. Evident, asemenea închinări erau cerute de contextul politic al vremii, pe atunci de stăpânirea habsburgică asupra Olteniei (1718—1739).

Relațiile canonice ale Bisericii românești din spațiul carpato-danubiano-pontic cu scaunele episcopale din sudul Dunării, inclusiv cu cel arhiepiscopal de Ohrida evidențiază starea de autocefalie a Bisericii nord-dunărene și spiritul ei ecumenic, exprimând deopotrivă conștiința unității etnice a neamului românesc de pe ambele maluri ale fluviului.

⁴⁵ C. Erbiceanu, *Prefața Evhologului imprimat la 1730 în Episcopia Rîmnicului*, în „B.O.R.”, XVII (1893), nr. 5, p. 320.

POST — ÎNVIERE

Duminica a 4-a din Postul Mare

Cultul nostru ortodox este caracterizat ca fiind „cerul pe pământ” exprimînd bogăția lui deosebită de idei și forme artistice. Cultul ne face să trăim intuitiv, aidoma, fapte sau întîmplări din istoria sfîntă. Slujbele noastre nu sînt o „reamintire” ci continuu o „reînnoire” și o „retrăire” a evenimentelor și a realităților sfinte pe pământ.

Cu referire la măritul praznic al Învierii Mîntuitorului, constatăm că slujbele din Postul Mare au în vedere tocmai pregătirea sufletească a credincioșilor, spre a putea fi martorii celei mai mari minuni a Mîntuitorului: *Învierea*. Slujbele Triodului ne învață, între altele, că nici o biruință nu se obține fără jertfă. Îngemănarea dintre biruință și jertfă o învederează însăși viața Mîntuitorului care trecînd prin drama singelui a ajuns la Înviere.

Drumul este același și pentru dreptcredincios. El nu poate experia realitatea Învierii Domnului, nu va putea gusta și reactualiza cutremurătorul eveniment al Învierii, fără învierea sufletească, prin răstignirea omului vechi — rob păcatului.

Pe arena vieții lăuntrice se dă un război vajnic, în care „poftele cele trupești se ostensesc împotriva sufletului” (I Petru 2, 11); „căci trupul pofteste împotriva duhului, iar duhul împotriva trupului, căci acestea se împotrivesc unul altuia, ca să nu faceți ceea ce ați voi” (Galateni 5, 17). Este raportul dintre conștiința psihologică — prin care ne dăm seama de ceea ce se petrece în noi și în jurul nostru — și conștiința morală, care dă calificativul de bun sau rău faptelor noastre. Conștiința psihologică este în slujba naturalului, lucrează pentru conservarea individului și a speciei, deci în direcție biologică, este acea „lege pe care o văd în mădularele mele, luptîndu-se împotriva legii minții mele și făcîndu-mă rob legii păcatului, care este în mădularele mele” (Romani 23). Adeseori, ceea ce oferă conștiința psihologică intră în conflict cu conștiința morală. Cum putem dezlega și depăși această tragică antinomie?

Cum putem asigura supremația comandamentelor conștiinței morale, fără să desființăm legile implacabile ale firii, căci aparțin structural aceleiași eu? Noi, creștinii ne sprijinim pe credința noastră. Rolul religiei, în această arbitrară, este similar cu cel al medicului din povestea înțeleptului Socrate. Socrate povestea că odată bucătarul a dat în judecată pe medic — tribunalul fiind alcătuit exclusiv din copii — începând să-l zugrăvească în culorile cele mai urite și spunând judecătorilor: acesta-i omul care vă taie, vă arde, vă impune un regim alimentar, vă dă medicamente amare, vă pune restricții la dulciuri, etc. În nepriceperea lor, copii au dat dreptate bucătarului, bineînțeles în dauna sănătății lor, știut fiind că dacă medicul taie, arde sau impune regim alimentar, o face spre a salva sănătatea suferindului. Așa se întâmplă și în materie de sănătate sufletească. Prin anume stavile și porunci, ce formează fondul moral al credinței noastre, poftele trupului și ale sufletului își regăsesc rațiunea de a fi, fără a intra în conflict și fără a aduce prejudicii sănătății.

Credința creștină prevede mijloace prin care se temeluiește sănătatea integrală a credinciosului, fizică și morală deopotrivă. Amintim două dintre ele: *rugăciunea* și *postul*, menționate de Mântuitorul în pericopa evanghelică a zilei, spunând Sfinților Apostoli că „neamul de demoni nu poate fi alungat decât numai cu *post* și cu *rugăciune*” (Marcu 9, 29). De aceea, vom înfățișa succint rostul postului în economia sănătății noastre.

În accepțiune creștină, postul este complementul cumpătărilor, conștind dintr-o abținere vremelnică de la mâncare și băutură, totală sau parțială, precum și dintr-o disciplinare a organismului, însoțite de o potențare a trăirii vieții duhovnicești. Instituirea postului nu s-a făcut dintr-un rigorism absurd. Prin post nu sînt lezate drepturile firești ale trupului, nu i se știrbește integritatea, nu i se împuținează energiile de luptă pe frontul vieții. Dimpotrivă, prin rînduirea postului, se tinde să se facă din trup un „locaș desăvîrșit al Duhului Sfînt” (I Corinteni 6, 9). Postul nu este un anacronism, nu este ceva demodat, ci o necesitate a firii, „o acțiune de reprimare a patimilor, o operație de îndreptare a ființei noastre” (Pr. prof. D. Stăniloae). Nu este vorba de a elimina ceva din firea noastră, decât doar păcatul, asemenea viscului ce extrage seva copacilor.

Mai presus de toate, postul are un înțeles spiritual. „Nu știți voi postul care îmi place? Rupeți legăturile nedreptății, dezlegați legăturile jugului, dați drumul celor asupriți și sfărîmați jugul lor” (Isaia 58, 6). Cu alte cuvinte, postul trebuie să însemne nu numai conventionalism, așa cum îl practicau fariseii pe vremea Mântuitorului care își smoleau fețele dintr-o falsă smerenie, ci schimbare de atitudine. Să lepădăm pe omul prihănit, rob păcatului, și să zidim făptura cea nouă, despătimită, „să ne răstignim măduarele prin postire... și să viețuim pe urma Celui ce a pățimit și patimile a omorît” (Irmosul Mare) — „Postul adevărat este înstrăinarea de răutăți, înfrinarea limbii, lepădarea miniei, depăr-

țarea de poftă, de clevetire, de minciună și de jurământul mincinos. Lipsirea acestora este postul adevărat și bineprimit" (idiomela zilei, la Stihoavna de luni seara, prima săptămână din Postul Mare).

Postul este jertfă pe altarul iubirii, cu osebire a iertării și a milei. În starea de păcat, am cultivat egoismul, am preschimbat plăcerea din mijloc în scop. Prin post, redăm plăcerii sensul atribuit ei de Dumnezeu, acela de a fi mijloc auxiliar în buna funcționare a instinctelor. Viețuind potrivit legii morale, înfrinându-ne, reluăm legăturile firești cu Dumnezeu. Deodată cu iubirea lui Dumnezeu, se sting vrăjmășiile dintre noi, ne apropiem unii de alții, picurînd balsam pe rana celui mistuit de suferință.

Jertfa adusă pe altarul iertării și milei este rodul postului, de pe urma căruia firea veche a fost transformată în izvor curat al acțiunii morale. Grație ofensivei duse împotriva alunecării sufletului în genuna fărădelegilor, turnăm făptura noastră într-un tipar transfigurat, cu o inimă întinerită ale cărei vibrații se acordă cu cîntarea iubirii fraterne, așa cum a vibrat cea a Sfintului Ioan Scărarul. El a fost neîntrerupt positor și om al rugăciunii, mergînd din treaptă în treaptă spre desăvîrșire, spre sfințenie. A scris și o carte, intitulată „Scara paradisiului”, în care descrie drumul ce duce la sfințenie.

Praznicul Învierii Domnului este praznicul bucuriei, ospățul creștinței. Dulceața lui n-o pot gusta decît cei ce s-au nevoit cu postul. Bobul de grâu, aruncat sub glie, înainte de a încolți și de a-și da rodul auriu; trebuie să accepte moartea vechii lui ființe. O situație analoagă avem și noi. Vrem să ne scăldăm sufletul în baia de lumină a Învierii? Trebuie să acceptăm moartea trupului păcatului, „să murim față de păcat, pentru a putea via lui Dumnezeu în Iisus Hristos, Domnul nostru” (Romani 6, 11).

Despățimirea ființei noastre prin post este o lucrare anevoioasă. Numai luminați de idealul sfînt al desăvîrșirii și prin eforturi susținute de fiecare zi, ne desprindem din mrejele lui. Îndeosebi, în timpul Postului Mare trebuie să progresăm în așa fel, încît să experiem aievea moartea pe cruce a Mîntuitorului și moartea totală a omului vechi din nou, pentru ca a treia zi să resimțim că am devenit făptură nouă, învăluită în lumina învierii Mîntuitorului. În felul acesta, putem spune împreună cu imnul pascal: „Ieri m-am îngropat împreună cu Tine, Hristoase astăzi mă scol împreună cu Tine, înviind Tu; răstignitu-m-am ieri împreună cu Tine, Însuți împreună mă proslăvește, Mîntuitorule, întru împărăția Ta” (Tropar la Peasna a treia din Canonul Paștilor).

Slobozirea noastră din cătușele păcatului — de-a lungul Postului Mare — este imprimăvărarea sufletului și trupului nostru și ca atare apropierea de Acela în care neprihana strălucește în toată plenitudinea și frumusețea ei. Imprimăvărarea este necesară tuturor, persoane și colectivități întregi deopotrivă. Ea nu vine decît pogorînd cerul în sufletele noastre, îmbrăcînd făptura noastră în mantia purității morale. Să

deschidem, deci larg fereastra inimii noastre spre cer, pentru ca ceea ce este necurăție să se spulbere, să ne arătăm biruitori asupra păcatului și fără de osîndă să ne închinăm Sfintei Învieri, umblînd și noi „întro înnoirea vieții” (Romani 6, 4).

Prot. ION BUNEA

BUNĂTATEA LUI DUMNEZEU

Duminica Fiului Risipitor

Din pericopa evanghelică iese în evidență hotărîrea fermă a unei ființe părăsite, disprețuite și uitate de foștii prieteni, condamnată să-și petreacă viața la nivelul animalelor. Banii primiți s-au epuizat ca tot ceea ce este material și trecător, iar odată cu ei s-au sfîrșit și plăcerile, bucuriile, desfătările care înlocuiseră adevărata fericire. Dincolo de ele, a rămas golul, singurătatea și pustiul; foștii „binevoitori” și apropiați s-au făcut nevăzuți, odată cu dispariția banilor destinați desfrîului. În locul purperei și vizonului au apărut zdrențele, în locul belșugului meselor, roșcovele porcilor — toate în tristețea amărăciunii. În acest tablou copleșitor apar raze de lumină salvatoare, gîndul la tatăl părăsit din mîna căruia fiul și-a smuls partea cuvenită, ca mai apoi să o risipească.

Tatăl din pericopa evanghelică, bun și iertător, este de fapt Tatăl ceresc, chipul bunătății veșnice și adevărate, ajutorul și nădejdea tuturor celor aflați în restriștea păcatului. Similar iertării fiului risipitor, pentru creștini este deosebit de important să știe că Dumnezeu îi caută, îi dorește chiar și atunci cînd sînt rătăcitori, cînd se depărtează de El și îl supără cu faptele, cu mintea și cu cugetele lor.

Nu se poate vorbi despre bunătatea lui Dumnezeu, fără a ne întoarce cu gîndul la cele mai mari acte ale acesteia, care se reflectă în primul rînd în crearea omului. Omul a fost creat din iubirea lui Dumnezeu, dar acesta imaginîndu-și că poate fi asemenea lui Dumnezeu, L-a înfruntat, nesocotindu-I porunca, voind să cunoască binele și răul. Căderea a fost mare și — întocmai ca în pericopa evanghelică — produsul nesocotirii lui Dumnezeu a fost pierderea comuniunii cu Tatăl ceresc, ceea ce i-a adus moartea. Toate i-au devenit omului potrivnice și dușmănoase; conștiința de sine l-a făcut pe om să se ascundă de la fața

Creatorului, goana și neliniștea au pus stăpânire pe el. A intervenit fratricidul, iar divizarea urmașilor a dus la înstrăinarea tot mai accentuată de Dumnezeu.

Creatorul și Pronietorul a toate nu l-a lăsat însă, pe om condamnat definitiv la pierzare. Așa a început un al doilea act al bunătății divine — pregătirea omenirii pentru restabilirea legăturii harice. Dumnezeu, prin Iisus Hristos, Fiul Său cel iubit, persoana a doua a Sfintei Treimi, a luat chip de om, pe care apoi să-l îndumnezeiască. Divinitatea s-a urcat în final pe cruce, suferind tortura cea mai cumplită pe care mintea ome-nească a conceput-o și a practicat-o în acea vreme: răstignirea. Iisus Hristos Domnul este pus alături de tîlhari, fără vreo împotrivire, ca și pe aceștia să-i mîntuiască.

Vorbind despre cele mai semnificative acte ale bunătății divine — creația, apoi întruparea, răstignirea, moartea și Învierea Domnului — din care decurge însăși Biserica, trebuie să subliniem că bunătatea lui Dumnezeu este focarul din care iradiază în formă accesibilă oamenilor infinitatea vieții divine. Și tot Dumnezeu o poate da tuturor, fără ca aceasta să se epuizeze vreodată.

Fiul sau fiii risipitori din pericopa evanghelică sînt prefigurați și de aceia care, în îngîmfarea și nesăbuinta lor, după ce au primit de la Tatăl ceresc harul sfînt în Biserica strămoșească, nu s-au mai mulțumit cu „legea” în care s-au născut și au crescut, ci au făcut pasul înfruntării Părintelui ceresc, plecînd să-L caute pe Dumnezeu și mîntuirea în alte locuri, uitîndu-și legea strămoșească, spre a prefera practici străine și a-și renega deopotrivă și propria lor țară, uitînd de părinți, lăsînd părăsite mormintele străbunilor și memoria înaintașilor. Și toate acestea pentru ce? Nefirescul vine și din faptul că pe toate le fac în numele lui Dumnezeu și al Bisericii. Oare Biserica noastră strămoșească nu și-a mîntuit fiii timp de două milenii, trebuind să aștepte mutilarea credinței apostolice făcută de alții? Dincolo de toate, la fel ca în pericopa evanghelică, Mîntuitorul Iisus Hristos care și-a încheiat opera de mîntuire obiectivă, se dăruiește și așteaptă încă pe toți fiii săi, prin Sfintele Tai-ne, pentru mîntuirea noastră a tuturor.

De aceea, în contextul bunătății veșnice a lui Dumnezeu, exprimată și în pilda fiului risipitor, trebuie să ne referim și la noi, în calitate de creștini și implicit de fii a lui Dumnezeu și să ne întrebăm dacă facem tot ceea ce Părintele ceresc așteaptă de la noi, sau dimpotrivă, rămînem rătăcitori pe drumurile păcatului, lăsîndu-L să aștepte mereu, liniștindu-ne cu gîndul că mai este timp, Dumnezeu fiind răbdător și bun și nu ne va condamna. Dimpotrivă, să ne întoarcem acum și la timp spre El, cu inima smerită și cu conștiința stării de păcat. Să facem ceea ce a făcut fiul risipitor din depărtata țară a păcatului, venind în fața Părintelui ceresc, căzîndu-I înaintea și cerîndu-I să ne primească ca pe una dintre slugile Sale.

DREAPTA JUDECATĂ

Duminica Lăsăturii sec de carne

„Sfârșit creștinesc vieții noastre fără durere, neînfruntat, în pace și răspuns bun la înfricoșătoarea judecată a lui Hristos, să cerem”.

Această formulă din ectenia cererilor cuprinde în sine două daruri spirituale, încheierea în pace a acestei vieți și răspuns bun în fața Dreptului Judecător, puncte finale ale vieții, de care dorim să ne facem părtași fiecare dintre noi prin mila și ajutorul lui Dumnezeu.

După învățătura creștină, viața pămîntească în care ne naștem și din care plecăm fiecare pe rînd este o perioadă de pregătire pentru viața veșnică. Dumnezeu a înzestrat ființa umană cu puterea și facultățile necesare conlucrării cu harul divin, în vederea săvîrșirii de fapte bune, care sînt comori în cer și prin care se cîștigă viața veșnică.

Sfîrșitul acestei vieți aduce *moartea*, ca plată a păcatului, care constituie pentru creștin trecerea la o nouă viață, la o viață fără de moarte.

Este firesc, că după această perioadă de pregătire, să ni se ceară fiecăruia să dăm seama cum am făcut să rodească talanții investiți de Dumnezeu în noi, spre a primi cuvenita răsplată. Răsplata o primim deci prin *judecata cea dreaptă a lui Hristos*.

Sfînta Biserică a rînduit ca în duminica premergătoare postului Sfințelor Paști, numită și „Duminica înfricoșatei judecăți”, fiecare creștin să-și amintească de judecata lui Dumnezeu.

Învățătura de credință creștină ortodoxă menționează două judecăți în viața viitoare, una *particulară* și una *obștească* sau *universală*, cea amintită în pericopa evanghelică citită astăzi (Matei, 25, 31—46).

I. La *judecata particulară* se va prezenta fiecare suflet în parte, îndată după ieșirea lui din trup. Judecata o face Mîntuitorul nostru Iisus Hristos. La judecată vor asista sfinții îngeri și duhurile necurate, ca apărători și acuzatori ai celui judecat. Fiecare suflet va da seama în fața Dreptului Judecător de faptele sale, obținînd apoi răsplata raiului sau osînda iadului.

Sentința acestei judecăți este *incompletă*, pentru că se dă numai sufletului nu și trupului, fiind judecate numai faptele nu și urmările faptelor noastre în viața semenilor și a urmașilor noștri. Ea este *nedefinitivă* pentru că starea celor mai puțin păcătoși se va putea schimba în bine prin rugăciunile și mijlocirile Bisericii, fiind înlocuită de sentința judecății obștești.

II. *Judecata universală* sau obștească va avea loc la sfârșitul veacurilor, la a doua venire a Domnului. Mântuitorul Hristos, judecat de oameni, va veni întru slavă (Matei 24, 30) „să judece viii și morții, a Cărui împărăție nu va avea sfârșit”.

Simultan cu venirea Domnului, lumea se va sfârși prefăcându-se în „cer nou și pământ nou”, fără să dispară materia, ci va fi o lume superioară, o lume nouă. Trupurile morților vor ieși din morminte (Ioan 5, 25) și se vor uni cu sufletele cu care au viețuit, iar trupurile celor vii se vor preface în trupuri înviate. Trupul înviat va fi nestricăcios plin de putere și slavă, va fi un trup duhovnicesc.

Judecata obștească va fi *universală* întrucât ei se vor supune toți oamenii din toate timpurile. Va fi *solemnă și publică, definitivă și supremă*, iar pentru păcătoși *înfricoșătoare*.

După descrierea din Sfintele Evanghelii, Mântuitorul va veni pe norii cerului cu slavă însoțit de sfinții îngeri, care participă la judecată ca executori ai voii lui Dumnezeu și ca martori ai judecății nepărtinitoare. Scaunul de judecată se va așeza pe pământ, iar sfinții îngeri vor aduna la judecată toate semințiile pământului, pe cei buni și aleși (Matei 24, 31), pe cei nelegiuți (Matei 13, 41), toate neamurile (Matei 25, 32), pe cei morți înaintea venirii celei de-a doua, și pe cei găsiți atunci în viață (Fapte 10, 42). Acum vor fi judecate și duhurile cele rele (II Petru 2, 4).

Dreptul Judecător va da tuturor celor prezenți putere să-și vadă ca într-o oglindă, ca într-o carte deschisă, întreaga lor viață pămîntească, cît și efectele ideilor și a faptelor lor în urmași. Omul va fi judecat nu numai pentru faptele sale, ci și pentru urmările acestor fapte după moartea sa, așa cum s-au răsfrînt ele asupra urmașilor. În același timp, fiecare va putea vedea și trecutul celorlalți oameni, fiindcă starea fiecăruia va fi cunoscută public. Cu ajutorul conștiinței luminate de Dumnezeu fiecare va putea constata dacă faptele sale sînt bune sau rele, urmînd să suporte consecințele acestei constatări.

Criteriul judecății va fi practicarea sau nepracticarea iubirii aproapelui, considerat ca și chip al lui Dumnezeu.

Cei care constată că viața lor a fost curată și plină de iubire și a influențat numai în bine pe urmași, viețuind după poruncile lui Dumnezeu, se vor așeza de-a dreapta Mântuitorului, urmînd să primească răs-plata cuvenită, viața și fericirea veșnică, ceea ce noi numim *raiul*.

Fericirea raiului constă în comuniunea desăvîrșită cu Dumnezeu, cu îngerii și cu sfinții, în lipsa oricărui necaz, precum și în împărtășirea din bunătățile rînduite de Dumnezeu, „cele ce ochiul n-a văzut și ureche n-a auzit și la inima omului nu s-a suit” (I Corinteni 2, 9).

Cei a căror viață a fost lipsită de fapte de iubire a aproapelui, iar cele săvîrșite de ei au avut efecte negative în viața urmașilor, vor fi așezați la stînga Judecătorului, spre a-și primi răs-plata osîndeii veșnice. Aceasta constă în părăsirea lor totală și definitivă, în lipsa comuniunii cu Dumnezeu, în chinurile iadului.

Despre răsplata primită la această judecată Mîntuitorul zice: „Și vor ieși cei ce au făcut cele bune, spre învierea vieții, iar cei ce au făcut cele rele, spre învierea osîndirii” (Ioan 5, 29).

După constatarea stării fiecăruia, Dreptul Judecător va pronunța sentința supremă și definitivă. „Veniți binecuvîntații Tatălui Meu, moșteniți împărăția gătită vouă de la întemeierea lumii...” (Matei 25, 34) — va zice celor drepti, iar celor osîndiți: „Duceți-vă de la Mine blestemaților în focul cel veșnic, gătit diavolului și ingerilor lui...” (Matei 25, 41).

III. *Timpul* venirii a doua a Mîntuitorului este cunoscut numai de Dumnezeu Tatăl: „Iar de ziua și de ceasul acela, nimeni nu știe, nici ingerii din ceruri, nici Fiul, numai Tatăl” (Matei 24, 36). De aceea Mîntuitorul ne îndeamnă: „Privegheați, deci, că nu știți ziua, nici ceasul cînd vine Fiul Omului” (Matei 25, 13).

Iată de ce adevărații creștini nu sînt obsedați de identificarea semnelor care vor preceda venirea a doua a Mîntuitorului. Aceste semne, deși par foarte caracteristice, nu pot fi identificate cu siguranță deplină, datorită echivocului care persistă ca urmare a caracterului general al unor sau a misterului pe care-l ascund altele. Astfel, omul nu va putea să cunoască subiectiv aceste semne.

Eshatologia pentru creștini a început odată cu biruința Mîntuitorului asupra morții. El este împăratul prezent permanent în mijlocul nostru, împărtășindu-ne pe noi cu însuși Trupul și Sângele Său, prin Sfînta Euharistie. Prin Taina Sfîntului Botez, fiecare creștin a dobîndit filiația divină, devenind „fiu al lui Dumnezeu după har”. „Astfel, dar, nu mai ești rob, ci fiu — zice Sf. Apostol Pavel — iar de ești fiu, ești și moștenitor al lui Dumnezeu, prin Iisus Hristos” (Galateni 4, 7).

Din cele expuse putem trage următoarele concluzii :

1. Viața veșnică se cîștigă în această viață, prin credință și fapte bune, cu ajutorul harului divin. De aceea dorim un „sfîrșit creștinesc vieții noastre”, adică să încheiem viața în credința în care ne-am născut, încununați de fapte bune; „fără durere, nerușinat, în pace”, adică fără chinuri morale și fizice, împăcați deplin cu Dumnezeu și semenii noștri.

2. Judecata lui Dumnezeu este dreaptă și desăvîrșită *răsplată* a muncii noastre pe acest pămînt, a faptelor ce rodesc din dragostea nemărginită față de Dumnezeu și oameni, acestea fiind răspunsul bun la judecată.

3. Răsplata de la Dumnezeu o primim încă din această viață prin darurile Sale, însă în mod desăvîrșit le vom primi îndată după trecerea din această viață. De aceea moartea nu ne îngrozește, căci prin ea trecem la viața veșnică.

4. Comuniunea cu Dumnezeu începe în această viață și se desăvîrșește în viața viitoare.

Să ne străduim ca în activitatea noastră zilnică să apară cît mai multe fapte ale adevăratei iubiri, cinstind pe Dumnezeu și fiind de folos aproapelui nostru.

Să fim pildă prin viața și purtarea noastră, așa încît faptele noastre să influențeze în bine pe cei ce viețuiesc cu noi și vor viețui după noi. Astfel, mulțumirea și răsplata noastră multă va fi pe pămînt și în ceruri.

Pr. asist. dr. LIVIU STREZA

EXEMPLUL LUI NICODIM

Joia săptămîinii 1-a a Paștilor

Lui Nicodim, Domnul îi vorbește ca unui om inteligent și cult. Il califică „învățător al lui Israel”. Drept care nu recurge la parabole ori la pilde clare ori la grăiri sfătoase ci îi dezvăluie pe nepusă masă (cum ar veni) tainele finale și principiile de căpetenie ale noii legi. Ca pentru un slujitor al Templului și ca pentru un profesionist, atacă nemijlocit partea practică a problemei în cauză : înseși procedeele și condițiile *sine quibus non* ale mîntuirii. Tonul e grav ; de explicații lesnicioase nici pomeneală. S-ar zice că Domnul urmează preceptul de mai tîrziu al lui Thomas More : *I trust I make myself obscure*, ce se tîlmăcește (cum mai potrivit nu se poate pentru convorbirea dintre Iisus și musafirul său nocturn) : trag nădejde că nu-s ușor de înțeles, că îți dai seama — tu, celui căruia mă adresez — de complicația și greutatea subiectului ce abordăm, de încrederea ce-ți dovedesc expunîndu-ți nu gînduri convenționale în cuvinte oarecare, ci frămîntările cugetului meu celui mai intim, mai nedeslușit. Așa și Mîntuitorul : nu vrea să-l cruțe pe fariseu, să-l menajeze, să-i îndruge vorbe degrabă inteligibile, să-l amăgească a crede că-i împărtășește adevăruri simple, să-l cucerească în doi timpi și trei mișcări. Semne nu-i va da. Și-i aplică regula : celui ce are mult, mult i se va cere. Domnul se sfiește a-l ului și, oricum, nu-și pierde vremea cu preambule și pregătiri. Dă brînci unuia care nu știe a înota și-l azvîrle în apă adîncă. Parcă mai mult ca oricînd Hristos se învăluie în negură și în mister, împrejurul Lui numai nori, apă întunecoasă și cărbuni de foc, aidoma ca în psalmul 17 al craiului David. Atît sînt de nepătrunse și de zguduitoare cele pe care îi este dat lui Nicodim să le asculte.

Și bietul om, învățat și doctor ce se află, prea puțin pricepe. Iar de reacționat reacționează aidoma celui mai neștiutor ins și pune întrebări vrednice de un tînăr naiv sau de chip fără de carte și maliție, unul dintre acei săraci cu duhul care sfințesc locul unde hălăduiesc însă nu au nici un soi de acces la viața spirituală. Căci voitei obscurități a Domnului,

metodei de șoc — de *satori* zenist — pe care o folosește interlocutorul său, năucitul cărturar îi opune obiecții de o elementaritate infantilă și dînd dovadă de o totală obtuzitate. *I trust I make myself obscure* : cu adevărat Domnul a izbutit să se îmbrace în negună și taine, cu adevărat Nicodim e amețit și pierdut.

De unde rezultă două concluzii certe :

a) caracterul extrem de neașteptat, paradoxal și surprinzător al învățaturii creștine ;

b) imensa dificultate pentru rațiunea comună și cărturăria erudită de a-și asimila arcanalele acestei învățături.

Nici nu sînt, la dreptul vorbind, de mirare totală neînțelegere manifestată de învățatul fariseu ori infantilismul reacției sale (cum adică ? să se nască omul a doua oară și să intre iarăși în pîntecele maică-si ?). Infantilismul acesta nu-l compromite pe Nicodim ci, dimpotrivă, mărturisește cu totul altceva : cît de surprinzător, neașteptat și paradoxal e creștinismul ! (Și cît de falacioasă, următor descoperirii manuscriselor de la Qumram, strădania celor ce vor să prefacă creștinismul într-o oarecare sectă de tip esenian). Botezul și cuminecătura sînt două soluții întru totul extraordinare și aproape de neconceput pentru mintea normală, chiar neprevenită, neostilă, necoruptă. Cu atît mai vîrtos vor fi apărut ele așa unei minți normale din vremea aceea : la orice nou sistem etic se putea aștepta, dar ca *soluția* mintuirii să stea în stropirea cu apă și în consumarea cărnii și singelui unei semen se arată dincolo de capacitatea de raționalizare a făpturii gînditoare și peste putința ei de a se dezbăra de idei apriorice. O doctrină normală, oricît de severă ori de rafinată nu ar fi stupefiat, nici produs îndepărtarea. Dar nașterea de-a doua din apă și din duh ! Așa fiind, lui Nicodim — depășit, iritat, supărat desigur pe sine, prins ca într-o ambuscadă mentală — nu-i rămînea decît refugiul în extrema simplitate a puterii de judecată, în perplexitate, într-o semiotică strict literală, în agățarea de semnificat, în refuzul categoric de a trece la înfricoșătorul (prin profunzime și implicații) sens. Domnul, înțelegîndu-l, nu se arată, El, surprins de răspunsul oaspetelui : nu se ostenește a-i da alte lămuriri, o tot ține pe linia unui *satori* necruțător ! Încredințîndu-ne bunei voiri, bunei credințe, bunelor intenții ale interlocutorului care, negreșit, va sfîrși prin a pricepe.

Ceea ce s-a și întimplat. Nicodim va interveni pentru Hristos în fața arhiereului și fariseilor (Ioan 7, 51 : „Nu cumva Legea noastră judecă pe om dacă nu-l ascultă mai întîi și nu știe ce a făcut ?”). Va fi, alături de Iosif din Arimateea, unul din acei care vor îngriji de cuviincioasa înmormîntare a Domnului, aducînd o sută de litre dintr-un amestec de smîrnă și aloe.

Episodul Nicodim este probabil dovada cea mai bună a imposibilității minții obișnuite de a constitui singură calea către Hristos. Ea nu este piedică, nu stă în calea credinței. (Odată credinciosul ajuns la Hristos, cunoașterea și ascuțimea îi vor fi însă de folos, vor amplifica, adînci și ageri credința).

Momentul Nicodim mai este — în cadrul referatelor evanghelice — și singurul exemplu al unui fariseu luminat de credință. Va fi fost desigur și pricină de mîngiere și încredere pentru Domnul. Unul din ai Săi care-L caută, Il recunoaște, i se dăruie! Nicodim e prudent (vine noaptea, intervine procedural), e un iudeu habotnic, e un fariseu, dar nu e orb : își dă seama că numai unul care vine de la Dumnezeu poate să-vîrșe ceea ce face Iisus Nazarineanul. De aceea și merge la El. Mai tîrziu va fi mai puțin prudent : va interveni pentru învinuit, iscînd supărarea colegilor săi (Ioan 7, 52 : „Nu cumva și tu ești din Galileea”), va purta grijă trupului neînsuflețit al Răstignitului (Ioan 19, 39), stîrnind fără indoială mînia acelorasi.

Nu știm dacă Nicodim a fost ori ba mucenic. Știm totuși că prin el s-a arătat altceva : că, anume, la Hristos au venit nu numai vameșii, desfrîinatele, păcătoșii ci și cărturarii. Cazul Nicodim dovedește că *toți* sînt chemați și *toți* primiți, fiecare după măsura și felul darului, pregătirii minții : Nicodim, așadar, mai cu asprime și mai cu exigență, ca un învățat ce este. Nu numai vameșii, desfrîinatele, păcătoșii — ci și drepții ! Nicodim ni se înfățișează, ca atare, opusul fratelui celui bun din parabola fiului risipitor : spre deosebire de acela, el — drept, cărturar, curat — intră la ospaț, nu se sfiește a se alătura desfrînatelor și păcătoșilor ; nici pic de orgoliu la el. Nicodim ne oferă tabloul — încîntător, consolator, splendind — al cărturarului modest, al fariseului nesigur și ne-delectat de sine : iată-l acolo, șezînd în fața Domnului, biet vizitator nocturn oarecum zăpăcit de cele ce aude, înfricoșat neîndoielnic și de cele ce i se spun și de perspectiva descoperirii sale de către zeloșii farisei în casa amăgitorului, căznindu-se a înțelege, afurisindu-se probabil pentru răspunsurile neroade ce singure le găsește a le formula și de a căror stupiditate nu se poate să nu-și fi dat prea bine seama, iată-l plin de bună-voință, curiozitate și incertitudine, de puternica dorință de a înțelege și crede, plin de admirație și simpatie și venerație pentru Cel Care-i stă în față și ale Cărui vorbe le ascultă cu nesaț, parcă și cu teamă dar și stăpînit de o nădejde nebună, cu nădejdea aceea nebună despre care Fr. Mauriac socotește că s-ar cădea să ne-o insufle purtarea de pe cruce a tilharului celui bun ; iată-l pe Nicodim, tilhar în ochii colegilor săi întru fariseism, rostind parcă și el : Pomeneste-mă, Doamne, întru împărăția Ta, pomeneste-mă și pe mine, neîndemînatecul întru taine cărturar, neștiutorul întru cele adevărate doctor, și nu numai la lumina acestui biet opaiț de pe sărmana această masă, ci și la lumina zilei înfricoșatei Tale judecăți, pomeneste-mă alături de *toți* cei care de-a lungul vieții Tale pămîntești Îți vor fi umplut ori Îți vor umple sufletul de mîngiere și duioșie : Preacurata Maica Ta, iubitul Tău ucenic, înainte-mergătorul Tău, Veronica, tilharul cel bun, aprigul Petru și *toți* ceilalți și toate celelalte. Nu ne uita nici pe mine ori pe Luca ori și pe ceilalți puțini care adevăresc că și cărturarilor le este deschisă calea spre cer.

Nicodim : nădejde, nebună nădejde a aparținătorilor unui sfârșit de veac covârșit de tipărituri, informații și servomecanisme, înfometat de credință, dibuind în lumea semnificațiilor și semnificatelor urma faclorilor Atotțiitorului și a făgăduințelor lui Hristos.

Monahul NICOLAE DELAROHIA

CUVÎNT DE ÎNVĂȚĂTURĂ LA BUNA-VESTIRE

Starea paradisiacă a făpturii lui Dumnezeu. Întru podoabă și frumusețe l-a creat Dumnezeu pe om. Și l-a așezat pe el în grădina Paradisului ca pe o coroană a întregii creaturi, pentru ca într-o deplină ascultare a Cuvîntului lui Dumnezeu, să stăpînească peste toată făptura văzută și într-o negrăită armonie să-și ducă viața atît cu cele văzute cît și cu cele nevăzute. Viața lui Adam, omul dintru început, era viața paradisului ! După ea și către ea îl poartă dorul pe tot omul creștin în călătoria aceasta pămîntească. Viețuirea Paradisului și conștiința păcătoșeniei se ciocnesc turburător în inima omului. Pe cea dintîi o poartă doar în profunda memorare a trecutului și o dorește cu ardoare în trăirea prezentului și în prefigurarea viitorului, iar pe cea de a doua o trăiește în clipa prezentului și cît de mult ar dori s-o arunce în urma trecutului ! Și cu cît sporește în noi conștiința păcătoșeniei și povara păcatelor noastre proprii, cu atît mai arzătoare devine chemarea Paradisului. Paradis și cădere în păcat sînt cele două stări morale și duhovnicești pe care le cunoaște omul. Prima este starea de nevinovăție, de curățenie și de comunicare cu Dumnezeu ; a doua este starea de cădere a omului de la fața lui Dumnezeu, ieșirea omului din legătura de har și de iubire cu Dumnezeu-Creatorul. Prin cădere, omul se înstrăinează de Dumnezeu, pierde harul iubirii divine, pierde bunul pe care-l rîvnește mai mult în lumea aceasta : nemurirea sufletească și trupească ; cunoaște adîncă turburare a patimilor înlăuntrul ființei lui. Prin păcat, omul este lipsit de pacea cu Dumnezeu, de pacea cu lumea în care trăiește și de pacea cu sine însuși. Ne dăm bine seama din care pricină tînjim atît de mult după starea edenică a protopărinților noștri, Adam și Eva, de dinainte de căderea lor în păcat. Răul își face loc în inima omului și prin om, în inima întregii Creaturi. Păcatul devine putere, forță care ne subjugă și ne duce spre suferință, spre

pătimire și spre moarte, pe noi și întreaga făptură a lui Dumnezeu. Starea de păcătoșenie este marea dramă a Creaturii și se datorește voinței omului care se opune lui Dumnezeu.

Îndurarea lui Dumnezeu. Este mare puterea păcatului, dar mai puternică este iubirea lui Dumnezeu. Robește adeseori ispita și-l doboară pe om, fiindcă-i puternic păcatul, dar cu mult mai presus este chemarea iubirii divine și cu mult mai puternică este îndurarea lui Dumnezeu-Tatăl. Omul cade în păcat. Este alungat din Rai și pedepsit de Dumnezeu. Șarpele este blestemat: „Și au zis Domnul Dumnezeu șarpelui: pentru că ai făcut aceasta, blestemat să fii tu din toate dobitoacele și din toate hiarlele pământului: pe pieptul tău și pe pintece te vei tîrî și pămînt vei mîncă în toate zilele vieții tale” (Facerea 3, 14). În versetul 15, Dumnezeu anunță omului căzut îndurarea Sa mîntuitoare: „Vrăjmășie voi pune între tine și femeie; între sămînța ta și sămînța ei; aceasta va zdrobi capul tău iar tu îi vei înțepa călcăiul”. Este prima evanghelie — cea dintîi veste bună a lui Dumnezeu către om. Se va îndura Dumnezeu de omul căzut și-l va izbăvi pre el. Eva calcă porunca divină ascultînd glasul ispitei șarpelui. Intră cu el în prietenie. În locul acestei prietenii, Dumnezeu fixează între ea și șarpe, între sămînța ei — neamul omenesc — și sămînța șarpelui, duhul cel rău, un raport de dușmănie. Dușmănia aceasta dumnezeiască între sămînța femeii și cea a șarpelui este adevărata veste bună, este o primă evanghelie. Oamenii cei dintîi știu că deși Dumnezeu îi pedepsește, nu-l alungă de la Sine pentru totdeauna și fără de nici o nădejde, ci că Dumnezeu le pretinde și îi ajută să arate rezistență tuturor ademînirilor Diavolului. Pînă a nu rosti Dumnezeu pedeapsa de care omul s-a făcut vinovat, îndurarea Sa atotiubitoare lasă loc promisiunii. Omul nu va sta totdeauna sub stăpînia Diavolului, prin viclenie cîștigată, ci se va mîntui. O luptă se desfășoară între permanenta grijă a Diavolului de a ademîni pe Eva și sămînța ei spre rău și între strădania acestora de a se elibera de sub influența lui. O luptă care cuprinde pe toți urmașii Evei, punîndu-le la încercare puterea lor de rezistență în fața ispitelor diavolești.

Pedepsirea căderii în păcat. Protoevangelului îi urmează imediat pedeapsa pe care Dumnezeu a dat-o femeii: „Femeii i-a zis: înmulțind vom înmulți necazurile tale și suspinul tău; în dureri vei naște fii și spre bărbatul tău va fi întoarcerea ta; și el te va stăpîni” (Facerea 3, 16). Un lucru interesant pe care trebuie să-l reținem: Dumnezeu pedepsește pe Eva și pe Adam; nu-i blestemă însă; este blestemat doar șarpele și pămîntul pe care Adam va trebui să-l lucreze. Însă pedeapsa pe care Creatorul o dă Evei și lui Adam este resimțită puternic. Necazuri și suspin, adică muncă obositoare, grijă continuă pentru creșterea copiilor, zămislire și naștere cu durere și în durere, permanentă supunere față de bărbat, iată un fel de împătrită condamnare a femeii din partea lui Dumnezeu, pentru slăbiciunea ei în ispitirea mincinoasă a șarpelui. Din mîndria de a fi asemenea lui Dumnezeu și de a supune totul voinței ei, ea pierde favoarea vieții paradisiace de

a nu munci, de a avea totul la îndemână din grija Creatorului, urmînd acum să se ostenească, irosindu-și puterile trupești, pentru împlinirea nevoilor zilnice. Pedepsa aceasta a costat-o pe femeie negrăită și umilitoare suferință. Este destul să privim la situația de azi a femeii la popoarele sălbătice, la popoarele necreștine, ba chiar și la popoarele creștine din Orient, unde puterea tradiției n-a putut încă să fie învinsă de învățătura Mîntuitorului, pentru a avea oglinda adevărată a soartei femeii. Ea cîștigă hrana familiei, împlinind anevoioasele munci agricole, ea face îmbrăcămintea pentru toți ai casei, ea se îngrijește de întreținerea gospodăriei casnice. Cîtă osteneală, cîtă muncă, cîtă suferință pentru a se achita de aceste îndatoriri, a căror obligativitate n-o discută nimeni.

Înmulțirea neamului omenesc e binecuvîntare dumnezeiască; de aceea îngrijirea copiilor în viața paradisiacă nu poate fi o problemă greu de dezlegat, toți găsindu-se sub o părintească oblăduire divină. Prin căderea în păcat, creșterea copiilor devine însă o problemă a cărei soluționare pretinde multe jertfe. Și aceste jertfe revin femeii. Cîte nopți nedormite, cîtă osteneală pentru îngrijirea plăpîndelor odrasle, cîtă suferință pentru a le feri de tot ceea ce ar putea strica sufletului și trupului lor; cîtă grijă pentru viitorul lor! Și toate revin mamei într-o măsură covârșitoare!

Pentru pofa cu care Eva, mama neamului omenesc născut în păcat, s-a apropiat de fructul oprit, ea, care ar fi născut fără dureri, trebuie să sufere chinuri de moarte de cîte ori naște un copil, chinuri care au devenit proverbiale în Vechiul Testament. Ce este mai de neînțeles în ciuda acestor dureri, totuși femeia se dorește după bărbat, după viața familială, după nașteri, deși această dorință nu poate fi nici îngrozitoare, nici condamnată, ea găsindu-și răsunetul într-o asemănătoare apropiere a bărbatului de femeie.

Pentru că l-a sedus pe bărbat la păcat, urmează să-i fie supusă lui, mai mult decît în momentul de la început, cînd ea a fost creată de Dumnezeu din trupul lui Adam. Prin însăși creerea femeii din trupul lui Adam, ea este mai slabă, mai puțin înzestrată, este subordonată bărbatului. Această supunere era bine orînduită; pentru femeie era dulce și ușoară. Prin păcat însă devine un jug greu de purtat, o servitute. Păcatul a stricat legătura de la început a căsătoriei. În ce situație este femeia față de bărbat pînă la apariția Creștinismului în lume, ne este tuturor cunoscut. De multe ori femeia nu era decît o sclavă a bărbatului, asemenea unui obiect de care putea dispune după bunul plac. Chiar și la poporul iudeu, unde s-a încercat o ridicare a femeii, femeia spune soțului ei: „domn”. Legea Vechiului Testament menține situația de vădită inferioritate a femeii față de bărbat în raporturile dintre ei. Dintr-o tovarășă de viață, dintr-o colaboratoare (Facere 2, 18, 20, 23), femeia devine o supusă bărbatului, care va trebui să cîntească pe bărbat cu numele de „domn” (facere 18, 12; Ieșirea 21, 4). A trebuit să vină Mîntuitorul ca să poată fi ridicată femeia la nivelul ei de la început, egală cu bărbatul ca om, care poartă același chip al lui

Dumnezeu în ființa ei și care trebuie să împlinească prin efort personal aceeași asemănare divină. Prin femeie, ispitirea a subjugat și voința bărbatului. A păcătuit și Adam; de aceea a primit și el imediat pedeapsa. „Iară lui Adam i-au zis: pentru că ai ascultat glasul femeii tale și ai mâncat din pomul din care ți-am poruncit ție, numai dintru acela să măninci, și-ai mâncat dintr-insul, blestemat să fie pământul întru lucrurile tale; întru necazuri vei mânca dintr-insul în toate zilele vieții tale. Spini și pălămidă va răsări ție și vei mânca iarba pământului. Întru sudoarea feței tale vei mânca piinea ta, pînă cînd te vei întoarce în pămînt din care ești luat; că pămînt ești și în pămînt te vei întoarce” (Facerea 3, 17—19). Iată o pedeapsă amarnică care se răsfrînge asupra întregii omeniri. Pentru păcatul omenesc este blestemat întîi pămîntul din care omul trebuie să-și scoată hrana de toate zilele. Este vorba aici nu de o schimbare în rău a ființei pămîntului, a naturii, ci de o distrugere a raportului dintre om și natură. Natura nu se mai supune omului, spre a-i fericii viața. „Creatura a fost supusă stricăciunii. Noi știm că toate creaturile suspină după liberarea din serviciul stricăciunii” (Romani 8, 20). Iubitoarea purtare de grijă a lui Dumnezeu este pierdută de om. Omul nu mai este atotstăpîn peste întreaga natură. Diavolul cîștigă mult în paguba stăpînului creaturii văzute; omul. Pămîntul nu-i mai dă cu ușurință hrana. Munca omului devine un chin. De la început omul a fost creat pentru muncă (Facerea 2, 15), însă munca nu-i împovăra viața, nu-i turbura fericirea, Prin păcat, munca îi devine un chin. Trebuie să lupte cu intemperiiile vremii, cu dușmănia animalelor care nu i se mai supun, cu zgîrcenia și buruienile pămîntului, care-i zădărnicesc strădaniile. Spinii și pălămida care-i cresc în cale sînt simbolul tuturor greutăților pe care omul trebuie să le învingă în lupta pentru existență. Toate ocupațiile omenești poartă pecetea blestemului pentru păcat; fiecare dintre ele este obositoare și reclamă înfrinare și jertfă. Blestemul pămîntului pe care va trăi înseamnă pierderea tuturor beneficiilor lui de stăpînitor al creaturilor. Prin muncă și inteligență, urmează întîi să-și apere existența în fața unor forțe superioare lui, și prin aceeași muncă să pornească la recucerirea stăpînirii pierdute. Cînd privim în urmă la munca atîtor miliarde de oameni, care s-au irosit în lupta pentru desțelenirea pămîntului, pentru supunerea lumii animale și vegetale, pentru punerea puterilor naturii în serviciul lui, ne dăm seama de mărimea pedepsei divine. Ce este azi omul în lume! o ființă atît de slabă, dar ce a putut fi el după pedeapsa lui Dumnezeu? Gîndul nici nu poate cuprinde. Tot numai îndurarea lui Dumnezeu l-a menținut în acea uriașă luptă, ca să nu dispară de pe fața pămîntului. Și această muncă în sudoarea feții durează toată viața. Sfirșitul este moartea. Moartea, care deși pentru trupul omenesc este ceva natural, prin dăruire divină omul lipsit de păcat era scutit de a-i gusta amărăciunea. Versetul 22 din cap. 3 al Facerii ne arată răspicat că moartea este o urmare a păcatului, adică pedeapsa păcatului. Opreliștea de a mânca din pomul binelui și al răului a fost legată de sancțiunea morții. După căderea în păcat, Dumnezeu retrage omului darul supranatural

al nemuririi și-l împiedică a mai mânca din fructele pomului vieții destinat continuei reînnoiri a puterilor consumate ale vieții. Moartea devine activă în om; trupul prin cheltuială continuă de energie, sub influența frigului și a căldurii, a foamei și setei, chinuit de boli, urmează descompunerii lui naturale, care pregătește mai curînd sau mai târziu moartea. Cît de grozav este acest sfîrșit al zbuciumului omenesc, îl înțelegem deopotrivă, și tineri și bătrîni, și săraci și bogați, și învățați și neînvățați. Cît de mult se agață omul de ultima licărire de viață este o experiență, care zi de zi se face la patul muribunzilor. Deși atît de crudă moartea trupească, ea este numai o umbră a morții sufletești, moartea pusă în vedere omului care continuă pe drumul păcatului, care conștient și voit respinge îndurarea divină, care disprețuiește marea jertfă a mîntuirii neamului omenesc adusă de Fiul lui Dumnezeu, pe lemnul Crucii. Căci dacă moartea trupească este ceva natural corpului omenesc, moartea spirituală este potrivnică naturii sufletului, însemnînd o condamnare vecinică, echivalentă cu pedeapsa dată îngerilor căzuți. Promisiunea Protoevangelului, care inspiră lui Adam celui căzut și tuturor urmașilor lui nădejdea mîntuirii, nădejdea redobîndirii fericirii pierdute, nu se referă la nemurirea corporală, ci are în vedere nemurirea spirituală. Hristos, Mîntuitorul nostru, învingînd puterea iadului, salvează omenirea de pericolul acestei supreme pedepse divine, spre care, sub conducerea Satanei, omul lunecă atît de ușor. Mîntuitorul Hristos aduce pentru om posibilitatea fericirii în viața viitoare. Mari sînt pierderile pe care le-a suferit omul dintru început, prin căderea în păcat. A pierdut nemurirea, a pierdut pacea cu Dumnezeu, cu semenii, cu lumea din jur și cu sine însuși; a pierdut harul divin. Ultima pierdere este aceea a Raiului. „L-au scos pe el Domnul Dumnezeu din Raiul desfătării ca să lucreze pămîntul din care s-a luat. Și au scos Domnul Dumnezeu afară pe Adam l-au pus pe el în preajma Raiului desfătării. Și au pus Heruvimi cu sabie de foc în-virtitoare, ca să păzească calea pomului vieții” (Facerea 3, 23—24). Iată unde a dus pe om căderea de la fața lui Dumnezeu și neascultarea de voia Lui cea atotsfîntă. Prin șarpe a venit ispita spre cădere. Eva s-a lăsat ispitită și a ispitit și pe Adam. Prin Eva, femeia sa, care este mamă a tuturor celor vii, pentru că Eva înseamnă viață (Facerea 3, 20), se supune și Adam glasului ispitei. Prin Eva, păcatul pătrunde în ființa omului, a oricărui om. Prin Eva apare tot omul în viață, însă apare spre viața în păcat, deci în viața spre moarte. Or chemarea dintru început a omului, menirea lui ultimă, era să urce spre o cît mai desăvîrșită Viață, spre viața fără de moarte, spre o viață dumnezeiască. O prăbușire apare în viața omului prin femeie, o cădere care este o adevărată dramă. Un efort eroic era necesar ca omul să se ridice de unde a căzut și să urce acolo unde a fost; să urce chiar dincolo de Rai, pînă în Împărăția lui Dumnezeu, de-a dreapta Tatălui în Slava Sa neajunsă, fiindcă aici este locul real al omului după orînduirea tainică a Iubirii lui Dumnezeu. În împlinirea acestei chemări, mare rol, negrăit de mare, joacă o altă maică a neamului omenesc, Fecioara,

Maica Fiului lui Dumnezeu care s-a făcut în sinul ei pururea feciorelnic și Fiu al Omului. Maica care s-a zămislit în păcat, păcatul biruindu-l, ca să nască, dincolo de păcat, pe toți fiii oamenilor care se străduiesc să se facă — peste fire — prin har și Iubire de Sus, ca și prin neostoita lor strădanie, fiii lui Dumnezeu, după duh. Nașterea acestei fericitoare Maici trebuie s-o prăznuim după neajunsă cuviință, noi pămintenii creștini, care privim prin duhul și inima noastră Împărăția de dincolo a lui Dumnezeu. „La plinirea vremii”, după Cuvîntul lui Dumnezeu, trebuia să se arate vădit lucrarea îndurării Tatălui, promisă odinioară lui Adam și Eva, căzuți în păcat. Sămînța femeii trebuia să învingă sămînța șarpelui; Binele trebuia să triumfe asupra Răului; puritatea virtuții trebuia să întunece definitiv umbra vițiului și a poftelor ispititoare. În pîntece de fecioară neîntinată, cu inima urcată pînă la Dumnezeu, trebuia să sălășluiască cel neîncăput în sălaș pămîntesc, Fiul lui Dumnezeu, Mîntuitorul lumii. Și fecioara se naște din oameni bătrîni în înțelepciunea lui Dumnezeu, în rugăciune și evlavie, cum au fost Ioachim și Ana, părinții trupești ai Maicii Domnului. Toată viața și-au trăit-o după voia sfîntă a lui Dumnezeu. Anii curgeau peste ei. Căruntetele se apropiau și vlăstar în casa lor n-aveau. La adînci bătrînețe le-a fost dat să aibe în dar de la Dumnezeu: pe tînăra fecioară Maria, pe care o închinaseră mai înainte de naștere templului lui Dumnezeu, pentru ca să ajungă ea însăși cel mai curat templu pentru Dumnezeu cel neajuns și de neîncăput. Numele primit de Fecioară la nașterea ei este acela de Miriam, care se tilcuiește „cea frumoasă”. Un admirabil nume! El ne grăiește desigur și despre figura unei ființe umane, care deși născută sub păcat, nu viețuia în păcat; însă mai mult ne grăiește despre frumusețea interioară, curățenia inimii și evlavia duhului ei. Inimă și duh îndreptate spre Dumnezeu prin rugăciune, cugete și simțiri neîntinate. Într-adevăr, de la vîrsta albă a celor trei ani de pruncie, copila este încredințată templului, spre a nu se atinge de inima ei focul pîrjolitor al păcatului. Aici, în templu, rămîne mai îndelungată vreme, pînă cître împlinirea celor 15 ani de viețuire pămînteană. Gînd și inimă numai flacăra de rugăciune către Dumnezeu. Gînd și inimă numai zăpadă de iubire pentru Dumnezeu. Gînd și inimă numai fior cutremurător de sfințenie. Aceasta este viața celei mai curate dintre fecioarele pămîntului, pentru că s-a nevoit cu îndelungată strădanie să meargă pe Calea Domnului și pentru că Dumnezeu nostru Cel Prea Înalt a ales-o pe dînsa să fie templu fără prihană Fiului Său Celui Iubit, Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. În templu Fecioara crește în Duh și în Dumnezeu; crește în evlavie și în har. Vine vremea părăsirii templului. Este dată în grija unui bătrîn drept și călcător numai în sfințenie: Iosif, teslarul, spre a o călăuzi mai departe spre același Drum către clipa cea mare și înfricoșătoare a Bunei-Vestiri și a curățirii ei de păcatul strămoșesc, prin lucrarea Sfîntului Duh. Ce clipă mare în viața Fecioarei! Aude glasul cel neglăsuț al Îngerului Domnului: „Bucură-te, Ceea ce ești plină de har. Este cu tine Domnul. Binecuvîntată ești tu între femei”. Clipă măreață, dar și clipă turbu-

rătoare! Bucurie și înfricoșare. În smerenie adâncă și reculegere aude graiul Cerului. Și Îngerul o lămurește și o liniștește: „Nu te teme, Marie, căci ai aflat har la Dumnezeu”. Harul care ține viața lumii și aduce omului mintuirea și desăvîrșirea, harul după care orice om nădăjduiește, ca cerbul după apa cristalină a izvorului. Fecioara îl găsește prin inima ei curată și sufletu-i însetat după Dumnezeu. Și îngerul continuă bănavestirea: „Iată, vei zămisli în sinul tău și vei naște fiu și vei chema numele lui Iisus. Acesta va fi mare și Fiul Celui Prea Înalt se va chema și Domnul Dumnezeu îi va da lui tronul părintelui Său David, Și va împărăți peste casa lui Iacob în veci și Împărăția lui sfîrșit nu va avea” (Luca 1, 30—33). Aici crește imensă înspăimîntarea fecioarei și urcă pînă la înfiorare cutremurătoare. Conștiința unei alte lucrări și a unei alte vreri decît cele omenesti este trează. Dar sporește și sentimentul nevredniciei ei față de o chemare atît de înspăimîntător neobișnuită. Sublimă chemare dumnezeiască și adînc smeritoare nevrednicie omenescă! Dumnezeu Cel Necreat se coboară în făptura cea creată, supusă încă și păcatului. Ce turburare sufletească pentru un nevinovat suflet de Fecioară! Cîtă smerenie neajunsă nu izbucnește în ființa ei! Ce putea să grăiască altceva Fecioara decît cuvintele: „Cum va fi mie aceasta, Doamne, de vreme ce eu de bărbat nu știu?”. Și îngerul, la această chinuitoare întrebare îi aduce și ultima lămurire liniștitoare: „Duhul Sfînt peste tine se va pogori și puterea Celui Preaînalt te va umbri; pentru aceasta și sfîntul care din tine se va naște, Fiul lui Dumnezeu se va chema” (Luca 1, 35). Se liniștește Maica lui Dumnezeu, Maica noastră după Duh. Lumina Cerului pătrunde în sufletul Fecioarei și înțelegerea pentru chemarea cea mai sfîntă devine deplină. Nu se mindrește, ci smerindu-se se supune fără șovăire voiei lui Dumnezeu: „Iată, eu sînt doar roaba lui Dumnezeu. După cuvîntul Tău să-mi fie mie”. Și Îngerul pornește. Misiunea lui s-a terminat. Îngîndurată, Fecioara își trăiește zilele sub oblăduirea harului. Fiul lui Dumnezeu se sălășluise în trupul ei și-l lucra din trupul și singele ei curățit și de păcatul strămoșesc prin Sfîntul Duh, Trupul și Singele Său răscumpărător. Fecioara devine acum purtătoare de Dumnezeu. Nu peste prea multă vreme ea va deveni și Născătoare de Dumnezeu, în același timp Maică și Fecioară, Maica nenuntită și Pururea Fecioară. Creștinii trebuie să cinstească pe Prea Curata Fecioară și pentru marea taină pe care a împlinit-o prin ea Dumnezeu ca și pentru viața ei curată, de deplină sfințenie, Deja odată cu nașterea ei, la bătrînețele adînci ale dreptilor Ioachim și Ana, părinții ei, închinată templului mai înainte de naștere — închinată deci lui Dumnezeu — se prevestește chemarea pe care i-a incredințat-o Dumnezeu. Feciora avea să joace un mare rol în iconomia mîntuirii divine a neamului omenesc de sub robia păcatului. În ea sălășluiește Dumnezeu-Omul, Mîntuitorul lumii, Dumnezeu care s-a înomenit ca să îndumnezeiască pe om. Destinația omului este de a deveni prin har un fiu al lui Dumnezeu și un moștenitor pentru Împărăția cerească. Prin păcat, omul n-a mai urcat spre desăvîrșirea

duhovnicească spre a poposi în această Împărăție. Trăiește în lume prin păcat, iar capătul vieții lui este moartea trupească și sufletească. Or, omul trebuia salvat de la moarte, de păcat și de viețuirea în lume. Din nou trebuia urcat în Paradis și din Paradis să i se deschidă Poarta Împărăției lui Dumnezeu. Întruparea Fiului lui Dumnezeu are acest îndoit rol: mîntuitor și desăvîrșitor. Mîntuitor, întrucît îl salvează pe om de moarte, de păcat și de lume. Și desăvîrșitor întrucît prin jertfa Lui de pe Cruce se reface legătura de har între Dumnezeu și Omul, creatură căzută. Harul singur desăvîrșește, întrucît el este prezența lucrătoare prin Iubire a lui Dumnezeu în lume. Harul lucrează în om desăvîrșirea, adică îndumnezeirea, prin care omul este în stare să urce pînă în Slava neajunsă a lui Dumnezeu-Tatăl. Este nevoie ca în fiecare om să sălăsluiască Hristos, să crească Hristos, pînă la plinătatea Sa. Prin botez, fiecare creștin poartă pe Mîntuitorul Hristos în ființa lui. Nu fiecare însă dintre creștini lasă ca să crească Hristos în el. Aici trebuie să primim un îndemn stăruitor din viața Sfintei Fecioare. Într-o desăvîrșită curățenie trăiește de la început. În templu și în afară de templu, pînă în momentul nașterii Fiului lui Dumnezeu și după acest moment, pînă la sfîrșitul vieții. Se supune cu smerenie neajunsă hotărîrii lui Dumnezeu de a fi Născătoare de Dumnezeu. Așijderea și noi, în smerenie și în strădanie să lucrăm la stăpînirea păcatelor și a tuturor patimilor, care sînt tot atîtea izvoare sau rădăcini ale păcatului. Să ne curățim cu hărnicie viața noastră ca și ființa noastră de păcatele proprii, întrucît de cel strămoșesc ne curățim prin botezul în Sfînta Treime. Curățiți în ființa noastră, să lăsăm să crească în noi Mîntuitorul Hristos prin virtuțile morale pe care le vom sădi, odată dezrădăcinate patimile; prin credința neștirbită în învățătura descoperită prin Iisus Hristos, prin participarea noastră la Sfintele Taine, și cu osebite prin Sfînta Taină a Împărtășaniei prin care ni se dă sub formă văzută, Trupul și Singele Domnului. Cum Fecioara Maria L-a purtat pe Dumnezeu în ființa ei, și noi trebuie să ne învrednicim a-L purta pe Fiul lui Dumnezeu în inima noastră, prin faptele noastre bune și prin credința noastră luminată de harul Sfîntului Duh. Este marea lecție de învățură duhovnicească pe care o culegem poposind cu duhul la praznicul Nașterii Maicii Domnului, Căreia se cuvine, ca uneia care este mai cinstită decît Heruvimii și mai mărită fără de asemănare decît Serafimii, din partea tuturor oamenilor pămîntului, cinstire mai presus decît aceea dată tuturor sfinților, fiindcă ea a născut pe Fiul lui Dumnezeu și ne-a arătat și nouă Calea prin care putem ajunge fii ai lui Dumnezeu și moștenitori ai Împărăției Cerurilor, pe care să ne străduim neapărat s-o străbatem prin puterea noastră și puterea lui Dumnezeu, căruia I se cuvine în veci mărirea.

CUVÎNT DE ÎNVĂȚĂTURĂ DESPRE CULTUL ÎNGERILOR

I. *Pregătirea apercetivă.* În calendarul bisericesc, observăm că pe lângă sărbătorile închinat cinstirii lui Dumnezeu, a Sfintei Fecioare și a sfinților, există și o sărbătoare închinată îngerilor Mihail și Gavril. Prin cinstirea pe care o facem îngerilor, credincioșii Bisericii noastre recunosc aportul pe care Puterile netrupești îl aduc pentru mîntuirea su-fletelor noastre. Mai reținem, că nu toți creștinii aduc cinstire sfinților îngeri.

II. *Anunțarea temei.* De aceea, în cele ce urmează ne vom referi la temeiurile cultului sfinților îngeri în Biserica Ortodoxă.

III. *Tratarea.* Cartea Sfintă ne descoperă că „la început a făcut Dumnezeu cerul și pămîntul”. Dacă prin cuvîntul „pămînt” înțelegem lumea văzută, prin „cer” vom înțelege lumea nevăzută, lumea „Puterilor netrupești”, a ființelor spirituale create de Dumnezeu spre mărirea Sa și fericirea lor, spre bucuria Sa și bucuria lor. Aceștia sînt îngerii. Ei nu trăiesc în izolare de lumea creată, ci sînt slujitorii lui Dumnezeu, prin care El comunică oamenilor voia și poruncile Sale. De aici cuvîntul, „înger care înseamnă „vestitor”. La început toți îngerii au fost buni, deoarece au fost creați de Dumnezeu — începutul și izvorul a toată bună-tatea. Fiind duhuri slujitoare, netrupești și nemuritoare, aflîndu-se ne-contentit în jurul lui Dumnezeu, îngerii primesc lumină din lumina lui Dumnezeu, devenind și ei luminători, după cuvîntul psalmistului : „Cel ce faci pe îngerii Tăi duhuri și pe slugile Tale pară de foc” (Psalmul 103, 5).

Nu toți îngerii au rămas în lumina lui Dumnezeu. Unii dintre ei au vrut să devină mai mari decît Dumnezeu și astfel s-au rupt de lumina Părintelui ceresc, devenind generatori ai întunericului. Rupîndu-se de bună-tatea lui Dumnezeu, răul a intrat în ființa lor care s-a adîncit atît de mult încît s-au pietrificat în rău, adică răul a pus pentru totdeauna stăpînire pe ei. În felul acesta, au devenit diavoli, potrivnici poruncilor și voii lui Dumnezeu, răuvoitori față de întreaga creație a lui Dumnezeu, invidioși pe omul care reprezintă coroana creației și care poartă în sine chipul lui Dumnezeu și pe care ispitindu-l prin viclenie caută ne-contentit să-l rupă de bună-tatea lui Dumnezeu și să-l ducă la pierzare. Dar numai cît le este îngăduit de Dumnezeu !

Venind să mîntuiască pe omul căzut pradă ispitirii diavolului, Mîntuitorul a biruit puterea îngerilor răi, iar la a doua Sa venire îi va judeca și osîndi definitiv : „Iar pe îngerii care nu și-au păzit vrednicia, ci au părăsit locașul lor îi păstrează sub întunec, în lanțuri veșnice, spre ju-

decata zilei mari" (Iuda 1, 6). Biruind puterea diavolului, Mîntuitorul ne ajută în ispite și ne dă putere să-l biruim și noi. Evanghelia ne spune că „s-au întors cei șaptezeci (de ucenici) cu bucurie, zicînd : „Doamne, și demonii ni se pleacă în numele Tău. Și le-a zis Iisus : Am văzut pe satana căzînd din cer ca un fulger. Iată v-am dat stăpînire peste toată puterea vrăjmașului și nimic nu vă va vătăma" (Luca 10, 17—19). Ne-a învățat apoi Domnul să cerem Părintelui ceresc „să nu ne lase să cădem în ispită, ci să ne mîntuiască de cel rău".

Pe ingerii cei buni îi cîntim, fiindcă ne ajută să biruim păcatul și isпита ce ne vine din partea ingerilor răi, deoarece „nu avem de luptat împotriva trupului și a singelui, ci împotriva începătoriilor împotriva stăpîniilor, împotriva întinericului acestui veac, împotriva duhurilor răutății, care sînt în văzduhuri" (Efeseni 6, 12). Spre a cunoaște mai bine pe ingerii cei buni, păzitorii noștri și mijlocitorii noștri către Dumnezeu, vom urmări în continuare paginile Sfintei Scripturi.

Biblia ne arată că Puterile netrupești veșnic stau în jurul Tronului divin și aduc neconținută slujire lui Dumnezeu : „Serafimii stăteau înaintea Lui, fiecare avînd cîte șase aripi ; cu două își acopereau fețele, cu două picioarele, iar cu două zburau. Și strigau unul către altul, zicînd : Sfînt, Sfînt, Sfînt Domnul Savaot, plin este tot pămîntul de mărirea Lui" (Isaia 6, 2—3). Privitor la numirile în împărăția ingerilor, Sf. Apostol Pavel arată că ei se află într-o ierarhie, împărțiți în „tronuri, domnii, începătorii, stăpîinii" (Coloseni 1, 16). Un sfînt părinte indică nouă ființe cerești pe care le împarte în trei cete : Din prima ceată fac parte serafimii cu șase aripi, aflați după cum am văzut în cea mai mare apropiere de Dumnezeu. Urmează apoi tot în această ceată, heruvimii cei cu mulți ochi și tronurile cele prea sfinte. A doua ceată este a domniilor, a puterilor și a stăpîniilor ; iar în cea de a treia ceată intră începătoriile, arhanghelii și ingerii.

Din Sfînta Carte cunoaștem și numele unor ingeri. Astfel, arhanghelul care comunică Sfintei Fecioare vestea întrupării Fiului lui Dumnezeu, se numește Gavril. Știm apoi despre arhanghelul Mihail că „s-a împotrivit diavolului pentru trupul lui Moise" ... (Iuda 1, 9). Iar ingerul Rafael este „unul din cei șapte sfînți ingeri care ridică rugăciunile sfinților și le înalță înaintea mării Celui Sfînt" (Tobit 12, 15). Ingerii sînt implinitori ai poruncilor lui Dumnezeu, ceea ce rezultă tot din descoperirea Sfintei Scripturi. Primii oameni, după ce au păcătuit, au fost alungați din rai de către un inger. Tot un inger oprește pe Avraam să aducă jertfă pe fiul său Isaac. Ingerii oricînd sînt gata să îplinească orice poruncă a lui Dumnezeu : „Sau ți se pare — spune Mîntuitorul apostolului care sărise să-L apere înaintea Sfintelor Patimi — că nu pot să rog pe Tatăl meu și să-mi trimită acum mai mult de douăsprezece legiuni de ingeri ?" (Matei 26, 53). De aici se observă că ingerii sînt și ocrotitorii oamenilor. Fiecărui om îi este dat de Dumnezeu cîte un inger păzitor : „Căutați să nu defăimați pe vreunul din aceștia mai mici, căci zic vouă că ingerii lor în ceruri pururea văd fața Tatălui Meu care este în ceruri" (Matei 15, 10).

Îngerii sînt ocrotitorii oamenilor și atunci cînd aceștia îndeplinesc planul lui Dumnezeu de mîntuire. Dreptul Iosif este anunțat în vis de către înger să rămînă ocrotitorul Sfintei Fecioare „că ce s-a zămislit în ea este de la Duhul Sfînt” (Matei 1, 20). Tot în vis, îngerul îi comunică dreptului Iosif să fugă împreună cu „pruncul și cu mama lui” în Egipt pentru a-i feri de mînia lui Irod și apoi tot îngerul îi comunică să se reîntoarcă în Nazaret. (Matei 2, 13—22). Îngerii se arată oamenilor și sub formă văzută, comunicînd cu ei în mod direct, precum este relatat cazul eliberării din închisoare a Sfîntului Apostol Petru (Faptele Apostolicilor 12, 7—10). Aceste arătări ale îngerilor și a comunicării directe cu oamenii se numesc „anghelofanii”.

Sub forma anghelofaniilor, îngerii sînt prezenți și în activitatea mîntuitoare a Domnului, începînd cu Bunavestire, și continuînd cu Nașterea Sa, cînd în auzul tuturor, ei înalță un imn de preamărire pentru împăcarea omului cu Dumnezeu, pentru pacea pe care o aduce Mîntuitorul lumii: „Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pămînt pace, între oameni bună voire” (Luca 2, 14). Iar apoi, la sfîrșitul activității Sale, cînd Domnul se ruga înaintea Sfintelor Patimi „în zbucium, încît i se făcuse sudoarea ca picăturile de sînge ce pică pe pămînt, i s-a arătat înger din cer, întărindu-L” (Luca 22, 43—44). Și tot îngerul este cel care pentru prima dată face cunoscut oamenilor că Iisus Domnul este biruitorul morții, că El a înviat (Matei 28, 1—10), iar cu prilejul înălțării Domnului la cer, pe cînd apostolii priveau mărita Sa înălțare, doi îngeri le vestesc faptul că „acest Iisus, care s-a înălțat de la voi la cer, așa va veni precum l-ați văzut mergînd la cer”. (Faptele Apostolicilor 1, 10—11). Prin „trimiterea îngerului Său”, Mîntuitorul descoperă Sfîntului Apostol Ioan profeția din cartea Apocalipsei (Apocalipsa 1, 1).

De aici vedem că oriunde este prezent Dumnezeu, îngerii sînt întotdeauna de față. Ei sînt prezenți și în cadrul cultului divin public, mai ales atunci cînd se aduce jertfa nesîngerоasă a Domnului pe sfintele altare, motiv pentru care Sf. Apostol Pavel recomandă femeilor să participe cu capul acoperit la sfînta liturghie: „De aceea, femeia este datoare să aibe (semn de) supunere asupra capului ei, pentru îngeri” (1 Corinteni 11, 10).

De aici rezultă că îngerii sînt mijlocitori între Dumnezeu și oameni. Pe de o parte, ei comunică voia și poruncile lui Dumnezeu spre mîntuirea oamenilor, pe de alta, ei sînt și ocrotitorii și ajutătorii credincioșilor în dobîndirea mîntuirii. De aceea, Sf. Apostol Pavel conchide: „Îngerii oare nu sînt toți duhuri slujitoare, trimise ca să slujească, pentru cei ce vor fi moștenitorii mîntuirii ? (Evrei 1, 14).

Fiind mijlocitori între Dumnezeu și oameni, slujind lui Dumnezeu și mîntuirii oamenilor au și o autoritate în fața oamenilor, privind faptele săvîrșite de ei. Pentru acest motiv, apostolul îl „îndeamnă stăruitor pe Timotei înaintea lui Dumnezeu și a Domnului Iisus Hristos și a îngerilor celor aleși” (1 Timotei 5, 6), asupra modului cum trebuie să se comporte, ce fapte să săvîrșască întru îndeplinirea misiunii sale.

IV. Recapitularea.

Ce sînt îngerii ? (sînt duhuri slujitoare, netrupești și nemuritoare). Cum au fost îngerii creați de Dumnezeu ? (la început toți au fost buni. Unii însă din mîndrie, prin pervertirea propriei ființe, au devenit diavoli, potrivnici mîntuirii omului). Cum au fost biruiți îngerii răi ? (prin întruparea, moartea și învierea Domnului). Cum se tălmăcește cuvîntul „înger” ? (se tălmăcește : „vestitor”). Ce vestesc ei oamenilor ? (Voia și poruncile lui Dumnezeu). Altfel spus, de ce se cuvine îngerilor cinstirea noastră ? (pentru că ei sînt pe de o parte slujitorii lui Dumnezeu, iar pe de altă parte sînt și slujitorii mîntuirii noastre). În ce constă deci, cultul îngerilor ? (în cinstirea pe care le-o aduc credincioșii și în invocarea lor în rugăciune, ca mijlocitori către Părintele ceresc (pentru ocrotirea vieții pămîntești și mîntuirea sufletului).

V. *Aprecierea.* Dacă pe bună dreptate Bisericile tradiționale, cea Ortodoxă și cea Romano-Catolică, aduc cinstire sfinților îngeri, nu toți creștinii însă promovează acest cult.

Cei ce resping cultul îngerilor invocă textul din Deuteronom 17, 3—5 : „De se va duce (cineva) și se va apuca să slujească altor dumnezei și se va închina acelora, sau soarelui, sau lunii, sau la toată oștirea cerească... Să scoți pe bărbatul acela, sau pe femeia aceea, care a făcut răul acesta, la porțile tale și să-i ucizi cu pietre”. Iar nicăieri în Sfînta Scriptură, prin „oștirea cerească” nu se înțelege „înger”, nici „Puteri netrupești”, aflate în preajma Tronului divin. Prin „oștirea cerească” se înțeleg corpurile cerești, cărora iudeii, urmînd pe păgîni, ușor puteau cădea în idolatrie, aducîndu-le jertfe pe acoperișul caselor, după cum ne spune proorocul Ieremia : „Și casele Ierusalimului și casele regilor lui Iuda vor fi necurate, pentru că pe acoperișul tuturor caselor se aduce tălmie întregii oștiri cerești și se săvîrșesc turnări în cinstea dumnezeilor străini” (Ieremia 19, 13).

Alt text invocat de cei ce nu admit cultul sfinților îngeri este cel din Apocalipsa 19, 10 : „Și am căzut la picioarele îngerului ca să mă închin lui. Dar el mi-a zis : vezi să nu faci aceasta ! Sînt împreună slujitor cu tine și cu frații tăi, care au mărturia lui Iisus. Lui Dumnezeu închină-te, căci mărturie lui Iisus este duhul proorociei”. Aici, însă nu este oprit cultul îngerilor, ci este vorba despre Sf. Apostol Ioan aflat într-o situație specială de ridicare cu duhul la cer pentru a primi descoperirea lui Dumnezeu, situație în care el este împreună slujitor cu îngerii, de față fiind chiar Dumnezeu, iar în situația dată I se cuvenea numai Lui închinare, pe lîngă adorarea firească.

Un alt text presupus că interzice cultul îngerilor este cel de la Coloseni : 2, 18 : „Nimeni să nu vă smulgă biruința printr-o prefăcută smerenie și printr-o fățarnică închinare la îngeri, încercînd să pătrundă în cele ce nu a văzut, și îngimfîndu-se zadarnic cu închipuirea lui trupească”. Pentru a vedea adevăratul înțeles al textului, trebuie să determinăm cine sînt aceia care amăgeau prin smerenie și slujirea îngerilor ? Sf. A-

postol Pavel scrie aceasta colosenilor, deoarece aici apăruse erezia gnostică, ce socotea că îngerii sînt creatorii și mîntuitorii lumii, deci că îngerii ar fi dumnezei. Era desigur o amăgire, pe care apostolul vroia să o înlătore, spre a nu deruta adevărata credință despre Dumnezeu ca și creator și mîntuitor al lumii.

VI. *Asocierea*. Biserica face deosebire între cultul de adorare pe care îl îndreptăm numai către Dumnezeu și cultul de venerare pe care îl îndreptăm către îngeri și sfinți. Atunci cînd unii creștini, căzînd pradă ereziilor, i-au considerat pe îngeri dumnezei, Biserica a luat atitudine, condamînd prin canonul 35 de la sinodul din Laodicea, din anul 343, pe toți cei care aduceau greșit un cult de adorare îngerilor. Atitudinea falsă față de cultul greșit al îngerilor a fost condamnată și de Biserica Apuseană, prin sinoadele de la Roma din 492 și 745.

Astfel, Biserica a stabilit că adevăratul cult al îngerilor este unul relativ, de venerare, pe cînd cultul absolut, de adorare este adus numai lui Dumnezeu. Aducînd un cult de venerare îngerilor, ei înșiși împreună cu noi oamenii aduc lui Dumnezeu un cult de adorare. Prin aceasta Biserica întărește credința de totdeauna că numai Dumnezeu este creatorul, pronietorul și mîntuitorul lumii, iar îngerii și sfinții sînt slujitorii lui și mijlocitori către El spre mîntuirea credincioșilor.

VII. *Generalizarea*. De aici rezultă că sfinții îngeri sînt ființe spirituale, fără trup, fără păcat, nemuritoare, slujitoare lui Dumnezeu și mîntuirii oamenilor. De aceea le aducem un cult de venerare și împreună cu ei aducem lui Dumnezeu cultul de adorare.

VIII. *Aplicarea*. Printre formele de manifestare a cultului îngerilor notăm următoarele :

1. Sfinților îngeri li s-a consacrat ziua de luni a săptămîinii, spre pomenirea și cinstirea lor. Cărțile de cult cuprind rugăciunile și imnele de laudă adresate sfinților îngeri ale fiecărei zile de luni.

2. Pomenirea Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril a fost fixată într-o sărbătoare cu dată fixă, la 8 noiembrie.

3. Credincioșii înalță sfinților îngeri atît rugăciuni particulare, începînd cu „Îngerașul” rostit în cei mai fragezi ani ai copilăriei și continuînd cu rugăciunile de dimineața și seara, cu rugăcini publice și slujbe aduse în cinstea lor. Dintre acestea amintim : Acatistul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril, Canonul de rugăciune către îngerul păzitor al vieții omului și Canonul de rugăciune către puterile cerești și către toți sfinții (pe care îl găsim în Ceaslov).

4. În același timp credincioșii cer lui Dumnezeu în rugăciunea comună să le dăruiască : „Înger de pace, credincios îndreptător, păzitor sufletelor și trupurilor noastre”.

5. Multe din sfintele locașuri de închinăciune sînt puse sub ocrotirea duhovnicească a îngerilor, purtînd hramul Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril.

6. Chipurile îngerilor împodobesc pereții bisericilor și chiar pe una din ușile împărătești este pictată scena Bunevestiri, în care îngerul Gavril întâmpină pe Sfânta Fecioară cu un crin în mână, ca semn al curăției și nevinovăției (prin albul imaculat al crinului).

7. Multe case ale credincioșilor sînt puse sub ocrotirea duhovnicească a Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril, ca un praznic familial.

8. Mulți credincioși au luat numele Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril, spre a-i păzi în viață și spre a-i avea pildă de slujire lui Dumnezeu și oamenilor.

Preot prof. SORIN COSMA

P R O B L E M E P A S T O R A L E Ș I L I T U R G I C E

PREOTUL — FACTOR DE PERMANENȚĂ ÎN PAROHIE

Atunci cînd amintim de activitatea preoțească, obișnuim să o prezentăm în raport cu aspectele ei fundamentale. Stăruim, înainte de toate, asupra activității liturgice, omiletice și pastorale, pentru că ele reprezintă conținutul, esența, fără să ometem nici pe cele administrative. Fiecare dintre aceste laturi își are importanța și valoarea sa. Nu este deloc neglijabil modul în care un preot slujește, iar în acest sens un rol deosebit îl are permanenta pregătire pentru rostirea cuvîntărilor, devenind determinant zelul pastoral, deopotrivă cu corectitudinea și promptitudinea în administrație. Evidențiind toate aceste laturi nu trebuie să uităm un aspect esențial : preotul este un factor de permanență în parohie, deoarece în caz contrar celelalte dimensiuni amintite devin iluzorii.

Ce înțelegem prin sintagma „factor de permanență” ? Conform misiunii sale, preotul trebuie să-și aibe domiciliul împreună cu familia în parohie, determinînd viața ei religioasă. O impune activitatea sa bisericească. *Regulamentul de procedură al instanțelor disciplinare și de judecată a Bisericii Ortodoxe Române*, cap. II, art. 2, al. e, prevede ca abateri „părăsirea parohiei, fie ca locuință, fie ca serviciu, șederea mai multă vreme afară din parohie, fără voia și știrea episcopului respectiv” (p. 54).

În virtutea acestor prevederi, preotul are obligația de a fi permanent în mijlocul credincioșilor. Nelocuirea în parohie, ci în altă localitate, din rațiuni dictate de interese personale și familiare, face ca activitatea lui să devină fragmentară și aproape incidentală. Ne întrebăm bunăoară : cum poate sluji un preot cu liniște sufletească, atunci cînd el este legat de programul orelor de transport ? Într-un asemenea caz, el ar putea fi calificat cu termenul uzual de „navetist”. Cum poate un preot „navetist” să împărtășească la timp și cu promptitudine un credincios aflat în preajma decesului, cînd el nu este în localitate și nu poate oferi, atunci cînd este necesar, asistența religioasă solicitată de enoriași ?

Planificarea serviciilor religioase, este posibilă numai cu privire la serviciile publice, dar asistența particulară a credincioșilor, care au frământările lor intime și trebuințele lor personale, nu poate fi planificată. Viața duhovnicească nu are conținere, nu se poate desfășura după o planificare strictă. Ea își are și necunoscutele ei de multe ori imprevizibile. Parohia poate fi comparată cu o farmacie care zi și noapte stă la dispoziția oamenilor, cu deosebire că prima lecuiește sufletul iar a doua trupul. Cum poate funcționa în permanență o farmacie când farmacistul lipsește? Sau este posibil oare să se bazeze cineva pe proptitudinea și serviciile permanente ale farmacistului, când el nu-și are domiciliul în localitate?

Sigur că o asemenea situație este o anomalie ce trebuie înfierată cu toată severitatea. Autoritățile bisericești o analizează periodic și caută toate posibilitățile pentru înlăturarea și mai ales pentru preîntâmpinarea unei astfel de stări.

Pe lângă acestea, activitatea pastorală include și alte aspecte, mai complexe, cu implicații tot atât de profunde. Preotul este păstor de suflete, avînd o responsabilitate pe care însuși Mîntuitorul a consacrat-o. Ca păstor, preotul are obligația să-și cunoască foarte bine credincioșii, să le cunoască preocupările, înclinațiile, zestrea duhovnicească — barometrul vieții lor spirituale. Ele nu sînt niște date imuabile. Datorită contactului firesc interuman, cum și din pricina unor încercări ale vieții, uneori oamenii își schimbă destul de ușor convingerile religioase. Cum poate ști preotul toate acestea, cînd el nu este între ei, decît numai „în fugă”.

Mîntuitorul Iisus Hristos spune despre păstor că „oile ascultă de glasul lui, și oile le cheamă pe nume și le mîină afară (...) merge înaintea lor, și oile merg după el, căci cunosc glasul lui” (Ioan 10, 3—4). Ne întrebăm cum merge un asemenea preot înaintea credincioșilor, cînd el lipsește din mijlocul lor. Albina nu trăiește decît numai în stup. Ea nu cunoaște izolarea, deoarece stupul este viața ei, iar matca își are rostul pentru a da viață stupului. Asemenea și parohia — ca viață orînduită pe temelia comuniunii în dragoste și rugăciune — are nevoie de cel ce veghează permanent la cîrma ei, cu sfatul, experiența și îndemnul său de păstor. Dar nu numai el este de trebuință în parohie, ci și familia sa, care este cel dintîi nucleu de enoriași. Fiind cea mai apropiată de Biserică, atît în sens propriu cît și figurativ, familia preotului trebuie să trăiască cu cea mai mare intensitate misterul credinței, ca un exemplu pentru toți ceilalți enoriași. Membrii familiei preotului, împletindu-și viața cu cea a credincioșilor, creează o trainică legătură duhovnicească în sinul parohiei, într-o ambianță cu influențe benefice asupra enoriașilor. Ce exemplu poate oferi familia preotului, în ceea ce privește prezența la biserică sau respectarea tradiției, cînd ea lipsește din parohie, preotul avînd permanent un aer de călător, preocupat mai mult de drum decît de munca ce-i revine în sarcină?

Mai intervine și un alt aspect. Credincioșii obișnuiesc ca înainte de momentele mai importante din familie — botez, cununie, parastase, etc.

— să se pregătească și să discute chiar cu preotul, spre a avea certitudinea împlinirii lor la timpul respectiv. Or preotul nelocuind în parohie, frământarea lor devine justificată, iar teama unei eventualități care ar putea împiedica sosirea acestuia creează neliniști ce se amplifică. Este suficientă doar o singură întâmplare neașteptată, spre a fi folosită ca etalon. Și așa, cu timpul, din dorința de a „nu pune pe drum preotul”, de a nu-i pricinui supărări, din teama de neîmplinire, încetul cu încetul se renunță la pomeniri, parastase, la spovedania muribunzilor, etc., situații ce duc implicit la depărtarea de formele specifice Bisericii Ortodoxe. Aici este răul din interior care cauzează Bisericii prejudicii incalculabile, în-cît înlăturarea lui impune cele mai stăruitoare preocupări, ținând seama și de preceptul evanghelic: „Iar cel plătit și cel care nu este păstor, și ale cărui oi nu sînt ale lui, vede lupul venind și lasă oile și fuge; și lupul le răpește și risipește. Dar cel plătit fuge, pentru că este plătit și nu are grijă de oi” (Ioan 10, 12—13).

Dacă această situație este păgubitoare pentru parohie și condamnată pentru cei ce se complac în ea, mai mult părăsirea Bisericii și implicit a patriei, fără știrea și aprobarea ierarhului, este un act care descalifică total pe clericul orientat spre aventură. Pentru un blid de linte și un pumn de arginți, deci din dorința de „căpătuială”, cel ce recurge la acest gest „limită”, își anulează de la sine tot trecutul și iese cu osîndă din „ceata preotească”, autocondamnîndu-se prin călcarea jurămîntului și a canoanelor. În această privință este edificator canonul 15 apostolic: „Dacă vreun presviter, sau diacon sau oricare din catalogul serviciilor, părăsind eparhia sa, se va duce în alta și mutîndu-se cu totul va petrece în altă parohie împotriva socotinții episcopului său, poruncim ca acela să nu mai liturghisească, mai ales dacă episcopul său chemîndu-l să se întoarcă, nu a ascultat, rămînînd întru nesupunere, să se împărtășească acolo ca un laic” (Nicodim Milaș, *Canoanele Bisericii Ortodoxe*, vol. I, part. I-a Arad, 1930, p. 214).

Spre completare, mai amintim și canonul 3 al sinodului antiohian care dispune ca pe unul ca acesta, „dacă episcopul său propriu chemîndu-l, și sfătuindu-l să se întoarcă în parohia sa, nu va asculta (...), de va stăruî în neorînduială, desăvîrșit să se caterisească din slujbă, încît nicidecum să nu se mai reintegreze la locul (său de serviciu)” (Idem, vol. II, part. I, p. 65).

Există încă multe alte prescripții canonice care înfierează și condamnă pe acei clerici care-și părăsesc enoriașii. Dar și acestea cite le-am amintit sînt suficiente spre a ne face o imagine asupra celor ce-și uită chemarea și se lasă ademeniți de glasul sirenelor, părăsindu-și Biserica și Patria care i-a format, nesocotind canoanele, depărtîndu-se de poporul în care s-au născut. Își merită cu prisosință soarta dar și întreaga condamnare a clerului din care s-au smuls, ca mădule bolnave, auto-osîndîndu-se în pribegia minții și a căutărilor deșarte, ca niște nevrednici care au căzut din cinstea tagmei preotești.

O RESTITUIRE : TABLOUL VOTIV AL MĂNĂSTIRII PRISLOP

Prislopul sau „Silvașul” — așa cum este mai bine cunoscut — adăpostește una dintre mănăstirile cele mai prestigioase ale Transilvaniei. Istoria ei, desigur bogată, s-a transmis fragmentar pînă la noi. Cu tot interesul de care s-a bucurat, letopisețul mănăstirii a păstrat destule lacune¹. Cel mai important capitol discutat în cercurile istoricilor a fost cel al originilor.

În cele ce urmează, ne vom referi la un alt fragment din istoria mănăstirii. În anul 1935, Ștefan Meteș amintea ultima oară despre tabloul votiv al bisericii mănăstirii, într-un mod evaziv și, evident, nesatisfăcător. Tot el nota despre dispariția, în secolul XIX, a tabloului, trimițându-ne spre sursa de informație². Regăsirea trimiterii lui Meteș nu a făcut decît să dezvăluie obîrșia primară³. Era vorba despre un manuscris românesc al unui oarecare Alexe Barduț, păstrat în Muzeul grăniceresc din Năsăud, dar cu toate strădaniile noastre, nu am regăsit urma celui vechi manuscris⁴. În cercetarea noastră am găsit, în schimb, o altă sursă, pînă acum necunoscută. De astă dată în discuție este un manuscris maghiar, datat în deceniul cinci al secolului XIX, purtînd semnătura medicului din Deva, Lugasi Fodor András⁵. Cunoscut deja la noi pentru preocupările sale și contactele numeroase cu cercetători ai istoriei antice⁶, autorul a rămas nevalorificat în ceea ce privește consemnarea mo-

¹ Cei mai sintetic și documentat studii îi aparține lui Mircea Păcurariu *Mănăstirea Prislop*, în „Mitropolia Ardealului”, nr. 9—10/1957, pp. 707—712. Din punct de vedere artistic, a se vedea la Marius Porumb, *Biserica mănăstirii Prislopului (jud. Hunedoara) — un monument din secolul al XV-lea*, în vol. „Studii de istorie a artei”, Cluj Napoca, 1982, pp. 124—127, cu bibliografia retrospectivă.

² *Istoria Bisericii și a vieții religioase a românilor din Transilvania și Ungaria*, vol. I, ed. a 2-a, Sibiu, 1935, p. 167, nota 1.

³ Ilie Dăianu, *Mănăstirea Prislopului de la Silvaș*, în „Calendarul bunului creștin”, Bixad (jud. Satu Mare), 2, 1934, pp. 65—68, cu un adaus lămuritor semnat de A. Pop.

⁴ Există totuși posibilitatea ca el să fi fost mutat, în împrejurări pe care nu le cunoaștem, la Arhivele Statului Bistrița.

⁵ Biblioteca centrală universitară Cluj-Napoca, mss. 754/II, f. 46 v.

⁶ Asupra lui a se vedea *Inscripțiile Daciei romane*, vol. I, București, 1975, pp. 47—48.

numentelor medievale, efectuate de el în zona sa de activitate profesională. După cât se pare, Lugasi a vizitat Prislopul în vara anului 1847, împreună cu doi istorici germani, J. F. Neigebauer și M. J. Ackner⁷.

Ambele izvoare la care ne-am referit aparțin unei ambianțe specifice pe atunci scrisului istoric: ambianța romantică. Această caracteristică se degajă și din aceste relatări: călătoria ca pretext de cunoaștere, contemplarea ruinelor într-o manieră ce refuză precizia în favoarea beletristicii presupunând un efort suplimentar în determinarea datelor ce le cuprind.

Cum am arătat, relatarea lui Barduț ne-a parvenit indirect. În schimb, Lugasi anexează un desen⁸. Vom remarca imediat inadvertențe între desen și descrierea propriu-zisă. Spre pildă, în textul documentului, Zamfira are o cruce la git, iar mănăstirea este ținută cu mîna dreaptă. Din acest motiv, pare posibil ca desenul să nu-i aparțină lui Lugasi, ci să-i fi parvenit — așa cum se întîmplă și în cazul unor piese antice — dintr-o sursă locală necunoscută. Dată fiind această situație, urmează întrebarea firească: desenul mai poate fi luat în considerare?

⁷ Volker Wollmann, *Johann Michael Ackner (1782—1862)*, Cluj-Napoca, 1982, pp. 45—46. Nu este exclusă nici posibilitatea unei alte vizite, rămasă fie neconsemnată fie încă necunoscută.

⁸ Biblioteca Centrală Universitară Cluj-Napoca, mss. 754/VI, f. 66.

Răspunsul poate fi afirmativ, căci el păstrează esența tabloului, putînd fi confirmat și prin alte surse. În continuare, pentru ușurarea reconstituirii vom însemna cu A — Lugasi, B — desenul și C — Barduț.

Mai întîi vom da răspuns la întrebarea legată de locul tabloului votiv. A și C concordă în sensul că era situat *deasupra intrării*. Indirect, rezultă că ar fi vorba de *exterior* (A, B). Astăzi, singura intrare cunoscută, în vest, are deasupra o nișă în care se mai disting urme clare ale unei icoane de hram (Sf. Evanghelist Ioan). Ar rezulta că tabloul se înscrisa între ușă și nivelul nișei. De o parte și de alta a intrării, personajele trebuie să fi fost reproduse în jos, pînă aproape de soclul bisericii.

Să analizăm acum conținutul tabloului. Primul personaj din stînga este fără îndoială un episcop (A—C). Însemnele principale sînt camilafca, omoforul și cîrja arhierască. Vom mai remarca că este imberb (B) — un fapt neobișnuit și greu de elucidat. Imediat în dreapta urmează o femeie pe care A o consideră călugăriță, iar C stareță. De fapt, este încoronată (B), la gît poartă o cruce legată cu o panglică (A, C), o haină lungă pînă la glezne (B, C) cu mineci scurte, căptușită cu samur (C). Ținea în stînga macheta bisericii. Aceasta din urmă, așezată simetric, în centrul tabloului, deasupra intrării, prezintă unele deosebiri față de aspectul actual. Turla este suprapusă, iar brațul drept al planului în cruce este acoperit de o calotă, nu de un plan înclinat. În schimb, dispune de deschiderilor este fidelă monumentului.

Capătul stîng al machetei bisericii este susținut de un preot (B, C). Desenul sugerează o anume calitate indefinită, mai ales prin înălțime și portret. Nici o sursă nu specifică numărul călugărilor. C spune că ar fi îmbrăcați după modelul din Muntenia și Moldova și au mătănii pe brațe. În sfîrșit urmează detaliul cel mai puțin pus în lumină, adică un grup neprecizat de laici, îmbrăcați în portul nobililor, dintre care unul ține mîna pe capul unui copil (A, C). C adaugă că deasupra fiecărui personaj există cite o inscripție *românească* „de mai multe șire”, cu numele și funcția. În afara personajului feminin, recunoscut a fi doamna Zamfira (A, C), nici unul dintre celelalte nu este identificat. Decorul fundalului era sugerat doar printr-un sol cu smocuri răzlețe de iarbă.

Cîteva elemente par să sugereze repere pentru datare. Se pare că Lugasi a văzut el însuși tabloul votiv, desenul respectînd o parte a acestuia, firește cu unele inexactități. Surprinzător, desenul ilustrează inscripția votivă din anul 1759, existentă odinioară. Ne permitem să o reproducem aici din nou: „Această sfință mănăstire, hramul Sfîntului Ioan Bogoslov, s-au zidit din temelie de blagocestiva și creștina doamnă Zamfira, fata blagocestivului domn Io Moisi Voevod Basarab din București, la anul 7072 (1564), iar cu ajutorul celui în Troiță slăvit Dumnezeu, s-au zidit toată, precum se vede, cu bunăvoința și cheltuiala acestor numiți: Varlaam Ieromonah Toplițan, ucenicul meu Mihail și al... fecioarei, popei Balint și Teodosie... fiind în mănăstire și Metodie monah și Nichita monah, în zilele... teasa Maria Terezii, arhipăstoru țării mării sa domnul Petru Pavel Aaron de Bistra, la anul 7267, de la Hristos (1759) martie 13 zile, fiind zugravi popa Simeon, fecior(ul) pop(ii) (din) Pitești

și ucenicul meu Niculae" ⁹. Iată, deci, personajele noastre în mare parte identificate. Stângăcia desenului care îl avem la îndemână transmite în oarecare măsură preocuparea pictorului pentru portret. A rămas deschisă identificarea persoanelor laice, desigur nobili („nemeși”) români din Silvașuri sau alte apropiate vecinătăți. Nu este de loc exclus ca printre ei să figureze și membrii ai familiei Nopcea. De altfel, cronica mănăstirii a înregistrat rolul unui anume Petru Nopcea, nobil catolic ¹⁰ (noi l-am numi, poate, uniat).

Ilustrația pare să confirme că tabloul votiv a supraviețuit tunurilor și incendiului subalternilor lui Buckow din 1762. Zugrăveala popii Simeon din Pitești din 1759 a rezistat incendiului, ca o lucrătură solidă ce se afla încă. Nu putem preciza data la care întregul tablou a dispărut. Vom avansa, totuși, ipoteza înlăturării sale definitive în anii 1905—1910, ca urmare a unei restaurări neinspirate a fațadei, finanțată de episcopia uniată de atunci a Lugojului, informație consemnată la puțin timp după acei ani ¹¹.

La sfârșitul reconstituirii, va trebui să consemnăm și datele istorice pe care le cuprind izvoarele amintite, ce completează cele cunoscute pînă acum. După Lugasi ruinarea clădirilor anexe s-a intensificat după 1784. Barduț amintește că în 1807 o bandă de țilhari, condusă de un individ pe nume Bobkacs, a ars și jefuit biserica. Au fost salvate doar un potir și o cruce, dar s-au distrus hrisoavele de danie. Ultimul călugăr, pe nume Mocoșa (!), a murit în 1809, iar ultimul învățător al școlii, pe nume Oprea, în 1814. În vizita sa, Lugasi a găsit un preot de 70 ani, necunoscător de carte și întreținându-se cu precare cantități de grîne și legume. Apoi, ignorînd iconografia bizantină, același autor a consemnat un alt detaliu al frescelor interioare, tot deasupra intrării, care i s-a părut a fi „moartea unei femei” (posibil: Adormirea Maicii Domnului).

În concluzie, istoria celui mai important așezămînt monastic din Țara Hațegului este departe de a fi un capitol închis.

Pr. ANDREI MEDIEȘANU

⁹ Pr. Viorel Cugereanu, *Crîmpele din istoria mănăstirii Prislop*, în „M. B.”, nr. 1—2/1985, p. 78.

¹⁰ Cf. Mircea Măcurariu, *art. cit.*, p. 710.

¹¹ Rudolf Wagner, *Raport asupra cercetării crăpăturilor din zidul bisericii mănăstirii Prislopului din Silvașul de sus*, în „Comisiunea monumentelor istorice. Secțiunea din Transilvania și ținuturile mărginașe”, Cluj, 1924, p. 23.

MESERIAȘII ARĂDENI ÎN MIȘCAREA ROMÂNEASCĂ DIN EPOCA DUALISMULUI HABSBURGIC

Analiza societății transilvane din a doua jumătate a secolului XIX dezvăluie — exceptînd particularități locale — multiple similitudini cu evoluția națiunilor asuprite din Imperiul habsburgic dualist. Cea mai pregnantă dintre ele este „renașterea culturală”, ca o expresie obiectivă a renașterilor naționale din acest veac frământat, ca o continuare a efectelor luminismului și romantismului¹.

Pentru românii transilvăneni, noul model cultural, național și de organizare a societății oferit de România, este difuzat și amplificat în societatea ardeleană, unde provoacă spectaculoase mutații în sfera culturii, singurul domeniu în care ei au putut dezvolta o viață națională proprie². Astfel, după 1859, cadrul politic și constituțional al acestei perioade generează primele asociații culturale românești regionale: „ASTRA”, „Asociația pentru cultura poporului român din Maramureș”, „Asociația națională arădană pentru cultura poporului român. Similare „maticele” popoarelor slave din imperiu, cu un caracter preponderent elitist³, cele trei asociații regionale românești, au avut același caracter elitist prin componență structurală și forme de manifestare, cel puțin pentru perioada de debut.

Pe măsura dezvoltării interne a societății transilvane și a consecințelor compromisului dualist din 1867, dialogul cultură-societate a impus noi mijloace de comunicare și o redimensionare a celor existente la nivelul exigențelor de atunci. Fără a părăsi caracterul elitist în mișcarea cultural-națională, se poate observa tendința de a cuprinde în aria ei de acțiune și a unor categorii sociale mai largi. S-a cristalizat și o strategie culturală în două direcții principale: a) creșterea numerică a instituțiilor culturale și implicit modificarea suprafeței de contact cu publicul românesc; b) orientarea culturală spre România, la fel ca odinioară și spre modelul cultural general românesc.

Tabloul sistemului de instituții cultural-naționale care funcționau în spațiul transilvan este sugestiv pentru a evidenția o anume rezistență împotriva dualismului, ca și tentativa de integrare a culturii ardelenilor într-un model general românesc. Un rol distinct în acest sistem l-au avut și reuniunile de meseriași și sodoli. Contribuția lor efectivă la dezvoltarea vieții culturale și a elementului românesc în orașele transilvane a fost deosebită împiedicînd deznaționalizarea tinerilor ucenici și calfe români ce lucrau în atelierele patronilor străini și urmărind spori-

¹ Stanley B. Kimball, *The Austro-Slav Revival. A Study of Nineteenth-Century Foundations*, Philadelphia, 1973, p. 5.

² N. Bocșan, *Transilvania și unirea din 1859, implicații culturale* (lucrare în mss).

³ B. Kimball, o. c., p. 71

rea numerică a meseriaşilor, în vederea consolidării clasei de mijloc româneşti⁴. Numărul acestei categorii economice şi social-profesionale era în vădită creştere. Fenomenul nu este specific local, ci de ordin general, la nivelul Transilvaniei întregi, este corolarul unor idei, acţiuni şi iniţiative convergente ce-şi făcuseră loc în gândirea politică şi economică locală. Această pătură românească de mijloc va fi investită cu statute şi roluri bine precizate în cadrul mişcării de emancipare naţională.

O primă etapă în procesul de integrare a meseriaşilor români arădeni în mişcarea naţională din epoca dublei monarhii habsburgice durează cronologic până în anul 1883, când a luat fiinţă prima societate culturală a meseriaşilor arădeni. Lipsiţi până atunci de o organizare proprie, care să le justifice şi să le afirme interesele economico-sociale, meseriaşii au implicat, într-o formă sau alta, în activităţile altor societăţi muncitoreşti şi culturale locale⁵. Integrarea lor în asociaţiile muncitoreşti s-a realizat pe o platformă comună: obţinerea dreptului de vot universal, libertatea presei şi a cuvîntului, precum şi alte revendicări democratice. Atunci cînd interesele cultural-naţionale au devenit divergente, unitatea de acţiune a meseriaşilor români cu cei de alte naţionalităţi şi-a pierdut valabilitatea, aceştia organizîndu-se în cadrul instituţiilor cultural-naţionale, singurele în măsură să asigure cadrul propice de manifestare a specificului etnic românesc. „Asociaţia naţională arădană” a venit în întîmpinarea meseriaşilor, acordînd sprijin material elevilor de la şcolile de meserii şi meseriaşilor începători, în timp ce aceştia au susţinut activităţile „Asociaţiei”.

O a doua etapă în procesul integrării meseriaşilor în mişcarea cultural-naţională debutează în anul 1883 şi durează până în anul 1899. Înfiinţată la 25 martie 1883, societatea culturală „Progresul” a meseriaşilor români arădeni a ridicat la un nivel calitativ superior demersurile de culturalizare a clasei mijlocii, popularizînd şi eforturile de asimilare a modelului cultural promovat de fraţii de peste Carpaţi. Prin participarea şi a altor categorii sociale la iniţiativele ei, societatea „PROGRESUL” a constituit un excelent prilej de manifestare a solidarităţii naţionale împotriva regimului discriminatoriu dualist.

Obiectivele societăţii „Progresul” — similare reuniunilor de sodoli din Cluj, Braşov, Bistriţa, etc.⁶ — reprezintă de fapt un adevărat program economic, social şi cultural, o expresie a necesităţilor vitale ale societăţilor arădene; sprijinirea industriei profesionale şi casnice, acordarea de ajutor în caz de moarte, filantropie morală religioasă, conversaţie culturală⁷.

⁴ V. Netea, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertate naţională (1848—1881)*, Bucureşti, 1974, p. 297.

⁵ E. Glück, *Unele aspecte ale muncii cultural-educative desfăşurate în cadrul mişcării muncitoreşti arădene (1865—1944)*, în vol. „Comunicări şi referinţe”, Arad, 1973, p. 41.

⁶ P. Dan, *Asociaţii, cluburi, ligi, societăţi. Dicţionar cronologic*, Bucureşti, 1984, p. 142.

⁷ O. Lupaş, M. V. Stănescu (1841—1888), Arad, 1936, p. 52.

Răspunsul oficialităților austro-ungare la un asemenea program de inspirație națională nu întârzie să se facă simțit. Autoritățile centrale și locale sesizează pericolul virtual pe care îl prezentau instituțiile culturale românești pentru politica oficială, respingând statutele societății și lipsind-o de o bază legală de funcționare. Fruntașii locali M. V. Stănescu, V. Mangra și G. Popa, care își asumaseră rolul de conducători ai societății „Progresul” au adresat în repetate rânduri — în anii 1884, 1886, 1889, 1892, 1894 — Consiliului orășănesc al Aradului, comitetului suprem și Ministerului de interne de la Budapesta⁸, cereri de soluționare a problemei. Toate s-au lovit, însă, de refuzul categoric al autorităților de a recunoaște funcționarea unei noi instituții naționale românești.

În cadrul societății, un loc aparte l-a ocupat corul condus de I. Vidu și N. Ștefu⁹, care a reprezentat, în ambianța spirituală locală, un element modelator al conștiinței naționale, de educație artistică a publicului arădan¹⁰. Un alt instrument a fost trupa de tearu a meseriașilor, grație căreia activitatea teatrală din Arad a dobândit un real caracter de masă¹¹. Repertoriul trupei a fost utilizat admirabil în slujba propagandei naționale, prin reprezentarea celor mai autentice valori literare create peste Carpați¹².

Preocupările societății „Progresul” — pe linia conservării și cultivării folclorului și a specificului etnografic românesc — sînt o consecință evidentă a orientării culturale a „Tribunei”. În contextul reconstituirii factorului popular a sporit și interesul celorlalte categorii sociale pentru lumea fascinantă a satului românesc, cu toate elementele sale conservative. Inițiativele societății în acest sens au concurat și ele la recuperarea și perpetuarea unor elemente folclorice și etnografice deosebit de valoroase¹³.

În vederea dezvoltării gustului pentru literatură și însușirea corectă a limbii literare, societatea a întreținut din fonduri proprii un cabinet de lectură¹⁴, unde ființa și o modestă bibliotecă.

⁸ Arhivele Statului Arad, în continuare A.S.A., Fond Primăria Arad 9191/1883, filele 3, 7, 8, 11, 18, 25.

⁹ N. Roșuț, *Societăți culturale arădene pînă la unire*, în: „Ziridava”, V p. 209 ș. u.

¹⁰ Cf. Biserica și Școala „VII (1883), nr. 8; X (1886), nr. 4; XVI (1892), nr. 4, etc. Repertoriul corului cuprindea piese ca: „Deșteaptă-te române”, „Marșul armatei române”, „Patria română”, „Hora Unirii”, „Răsunetul Crișanei”, etc.

¹¹ T. Mihaș, *Contribuția teatrului arădean la formarea conștiinței naționale*, în „Ziridava”, VIII (1977), p. 176.

¹² Biserica și Școala, XVI (1882), nr. 20; VII (1883), nr. 25; XVIII (1884) nr. 21 ș. a. Repertoriul cuprindea piese ca „Dan căpitan de plai” și „Cinel-Cinel” de V. Alecsandri, „Nunta țărănească”, „Ruga de la Chiseteu”, „Sărăcie lucie” de I. Vulcan, etc.

¹³ *Ibidem*, X (1886), nr. 4; XII (1888), nr. 2; XIV (1890), nr. 4. Cu ocazia spectacolelor, o trupă de meseriași tineri prezentau jocuri naționale (ca „Bătuta”, „Călușul”, „Ardeleana” etc.) și numeroase cîntece populare ce stimulau deopotrivă și purtarea costumelor naționale românești.

¹⁴ V. Popeangă, *Aradul-centrul politic al luptei naționale din perioada dualismului (1867—1918)*, Timișoara, 1978, p. 81.

Un alt aspect al activității societății „Progresul” era sprijinirea consecventă a elevilor săraci de la școlile elementare, de la preparandia din Arad dar cu precădere a celor de la școlile de meserii și comerț. Organizarea unor concerte și baluri, al căror venituri erau destinate „Asociației naționale arădene”¹⁵, reflectă realitatea că meseriașii erau conștienți de importanța și finalitatea acestei instituții cultural-naționale cu bază de funcționare legală și stimulatoare pentru românii de pe aceste meleaguri.

O a treia etapă în procesul integrării meseriașilor are loc între anii 1899—1907, fiind marcată de consecințele „Memorandumului”. Orientarea insistentă spre modelul oferit de frații de peste Carpați, tentativele de integrare a culturii arădene în cultura românească unitară au determinat autoritățile dualiste să recurgă la o serie de măsuri spre a anihila activitatea instituțiilor naționale românești.

Imixtiunea tot mai frecventă a autorităților în problemele interne ale societății „Progresul” — în condițiile în care nu avea o bază legală de funcționare — a făcut ca încă din anul 1898 să se propună fuzionarea societății cu „Asociația arădeană”¹⁶, în scopul relansării unei activități cultural-naționale de o mai mare amplitudine în mediul local. Ideea a fost materializată în anul următor, când meseriașii au constituit într-o secție distinctă în cadrul „Asociației”. Fruntașii intelectuali locali au înregistrat cu satisfacție această integrare. În condițiile în care la Arad ființa o puternică grupare politică ce urmărea linia activistă în cadrul strategiei naționale a românilor transilvăneni (R. Ciorogariu, V. Mangra, I. R. Șirianu, N. Oncu, etc.) este explicabil și interesul sporit pentru clasa de mijloc, capabilă să ofere o solidă bază socială noului curent. Așa se explică și desemnarea lui Ion Russu Șirianu ca președinte al Secțiunii meseriașilor, menită să contribuie la dezvoltarea gradului de conștiință politică și națională a meseriașilor români. Noul cadru de manifestare și organizare a stimulat o mai bună cunoaștere a realităților economice, sociale, politice și culturale de peste Carpați, a favorizat consolidarea conștiinței unității românești, în sensul că „pentru toți românii soarele răsare de la București”. Consecințele integrării meseriașilor în „Asociație” sînt și imediate și îndepărtate, inițiativele secției bucurîndu-se de o largă audiență, cu precădere în mediul meseriașilor.¹⁷

¹⁵ „Biserica și Școala”, VII (1883), nr. 25; XII (1888), nr. 2 ș. a.

¹⁶ ASA, *Fond Colecția de documente*, dosar 11. Cu prilejul ședinței Comitetului de conducere al societății, din 28 mai 1898, președintele P. Truția a propus/ dobîndirea „unui scut legal sub care (societatea) să-și poată îndeplini misiunea”.

¹⁷ *Idem*, *Fond „dr. Octavian Lupas”*, dosar 23, fila 8. În scrisoarea lui I. R. Șirianu din 1 iunie 1901 adresată Direcțiunii „Asociației” arădene se surprinde starea de spirit a meseriașilor: „Am întîlnit mai ales la meseriașii tineri cele mai bune dispozițiuni și orice apel al nostru a fost ascultat. Mai mult chiar, s-a produs o binefăcătoare emulațiune între ei (...) așa, că sperăm că secția meseriașilor se va mări din an în an...”

După o perioadă de căutări, în anul 1903 a fost definitivat „Regulamentul afacerilor interne ale Secțiunii meseriașilor români de la Asociația națională arădănească”¹⁸, care continuă pe cea avansată de societatea „Progresul” în perioada anterioară. Formele și instrumentele de culturalizare au rămas aceleași: cabinet de lectură, cor, trupa de teatru, prelegeri publice, concerte, baluri, etc., dar activitatea secției s-a resimțit de pe urma politicii de deznaționalizare a Budapestei, tot mai acerbe și intolerante față de instituțiile cultural-naționale ale populației nemaghiare.

Conducerea secției a organizat și un „cenaclu” literar¹⁹, cu întruniri săptămânale, pentru stimularea creației originale și educarea de sorginte junimistă²⁰.

Orientarea tot mai pronunțată a societății ardelenice spre modelul socio-economic și cultural general românesc este ilustrată în mediul arădean atît prin acțiuni culturale cît și prin excursii care să faciliteze cunoașterea nemijlocită a realităților și a stării de spirit la frații de peste Carpați²¹.

Triumful noului activism în strategia românilor din Transilvania s-a repercutat și asupra mișcării culturale, în sensul că disponibilitățile mișcării de emancipare națională au fost orientate în special spre sfera activității politice. Noua conjunctură internațională care se profilează, a favorizat această orientare, ca o trăsătură dominantă a vieții românești din Transilvania pînă la 1918. Spre ilustrare, este elocventă și scrisoarea unui grup de tineri meseriași din 1906, adresată Direcțiunii „Asociației” arădene, în care își exprimă nedumerirea, în sensul că „nu mai vine nimeni dintre inteligență (conducerea „Asociației” n. n.) nici să ne povățuiască, nici să ne ajute”. Atrăgînd atenția asupra pericolului pe care-l reprezentau societățile străine prin atracțiile lor, meseriașii rugau Direcțiunea să ia cît mai repede măsurile necesare, „căci altfel se pierde truma iar această pierdere națională nici cînd nu se va putea repara”.²²

Faptul că în raportul Direcțiunii „Asociației”, prezentat la adunarea generală din 11 februarie 1909, se stipula și găsirea unor modalități de a grupa și organiza „pe toți meseriașii noștri sub steagul Asociației”²³, ne îndreptățește să credem că în anii 1907—1908 „Secțiunea meseriașilor” s-a dizolvat. Pierderea a împietat asupra mișcării culturale românești din zonă, în ciuda faptului că „Asociația” arădeană a încercat în acei ani să suplinească golul creat printr-o activitate mai intensă.

¹⁸ „Regulamentul” a fost publicat integral în „Ziridava”, V (1975), p. 238 ș. u.

¹⁹ Cf. *Tribuna Poporului*, V (1901), nr. 200.

²⁰ S. Iercoșan, *Junimismul și Transilvania*, Cluj-Napoca, 1983, passim.

²¹ T. Mihuță, o. c., p. 177.

²² ASA, *Fond „dr. O. Lupaș”*, dosar 23, fila 11.

²³ Cf. „Biserica și Școala”, XXXII (1909), nr. 5.

Privind retrospectiv cele câteva decenii de referință, se poate constata că meseriașii români din Arad s-au situat pe o poziție congruentă cu celelalte categorii sociale progresiste, pe coordonatele oferite de frații de peste Carpați. Receptivi la toate acțiunile destinate revitalizării vieții culturale românești, unitare, meseriașii arădeni au reprezentat o categorie socială activă, angajată în mișcarea de emancipare națională de la finele secolului XIX și începutul veacului nostru. Ei au jucat un rol important în fortificarea elementului românesc din Arad, au menținut trează conștiința națională, și-au exprimat protestul și rezistența față de regimul dualist, față de politica oficială de deznaționalizare a guvernanților austro-ungari, aducându-și contribuția la pregătirea momentului decisiv de la 1 Decembrie 1918.

ION MIRCEA BOGDAN — ION BOLOVAN

POMENIREA VREDNICULUI IERARH VENIAMIN NISTOR
(1886—1963)

La împlinirea unui secol de la nașterea sa, ascultînd îndemnul Sf. Apostol Pavel (Evrei 13, 7), se cuvine evocat chipul celui care a purtat harul și darul apostoliei, Veniamin Nistor, episcop al Caransebeșului.

Cei care l-au cunoscut și-l amintesc înalt, zvelt, cu mers nealterat, de o eleganță clasică, așezat și echilibrat, înțelept și senin, neostenit și activ, căutînd bucurii potrivite în orice lucru.

Pornit în viață dintr-o familie cu mulți copii, cu mijloace modeste de existență, își însușise un admirabil simț al măsurii, pe care l-a manifestat întreaga viață. Se spune — și spusele le adevăresc multe din articolele și broșurile sale din anii învăpăiatei tinereți — că a fost un suflet ardent, un militant dîrz pentru neamul și Biserica sa. Dotat cu vederi largi, cu tendințe de înnoiri, înfruntînd judecățile închistate într-o comodă și rău înțeleasă tradiție, a lăsat frumoase „urme” peste tot, în toate posturile pe care le-a ocupat în ierarhia bisericească.

Corect față de superiori, generos față de egali, receptiv și cald față de cei mai mici. Cordial, deschis, comunicativ, încerca în toate relațiile sociale o bucurie nouă, perena bucurie a apropierei de om. Este, desigur, și aceasta o față a vocației pentru apostolat.

Așa l-am cunoscut. Așa l-am judecat. Și pentru întărirea acestor judecăți, chem, dintr-o nostalgică retrospectivă, cîteva date din biografia sa.

Episcopul Veniamin s-a născut în ziua de 10/22 februarie 1886, în comuna Arpătac (Araci), lîngă Brașov, primind la botez numele de Virgil. Tatăl său, preotul Dionisie Nistor (1851—1901), a fost fiu de țaran din Porumbacul de Jos (Făgăraș), iar mama sa Elena născută Stanciu (1861—1939), a fost nepoata protopopului Ioan Petric din Brașov. Virgil a fost al treilea copil al familiei, căreia i-au fost hărăziți în total opt copii (Aurel, protopop, Pompiliu, medic, Dionisie, profesor la liceul din Brașov, mort în 1915 pe cîmpul de luptă, Valeria, căsătorită cu prot. Rafiroiu, Cornelia, căsătorită cu farmacistul M. Pătrașcu și două surori moarte prematur).

Școala primară o face în satul natal, iar liceul la Brașov cetatea culturală a românilor ardeleni, de unde a plecat spre scaunul vlădicesc de la Caransebeș și întiul episcop Ioan Popasu.

În pragul adolescenței, după o copilărie fericită pe malul Oltului, rămîne orfan de tată (1901). Pe chipul blînd și senin al tînărului Virgil se așterne, lent și ireversibil, o discretă aură de tristețe.

Nu este greu să ne închipuim starea acestei familii. „Ajutorul” bănesc pe care-l primea preoteasa, văduvă cu opt copii, asigura strictul necesar pentru o singură persoană. Numai o mamă eroică i-a putut scoate pe toți la liman.

La 3/15 mai 1904, elev în clasa a VIII—a, reprezentînd școala, împreună cu alți doi colegi, Virgil Nistor are cîntea de a pune „cununa cu tricolor” pe crucea lui Andrei Mureșan din Groavenii Brașovului, împlinind o tradiție sacră a patriotismului. Efervescența culturală și națională din Brașovul românesc reprezintă în structura spirituală a viitorului episcop o piatră de temelie. După terminarea liceului, se înscrie la Institutul teologic din Sibiu, pe care-l termină în anul 1909. În 1910 este ales preot la parohia Vlcele (băi). Primind însă bursă de la Arhiepiscopie pentru continuarea studiilor, renunță la parohie și se înscrie la Facultatea de Teologie din București și, concomitent, la Facultatea de Litere și Filozofie, pe care o va continua la Cluj (doi ani).

Își începe activitatea în calitate de „cancelist” practicant la consistoriul arhidiecezan din Sibiu, unde funcționează doi ani aranjînd arhiva instituției din anii 1848—1900.

În anul 1913 intră în cler, fiind hirotonit diacon celibatar în 9 iulie, și presbiter în 15 iulie.

Tînărul preot și-a luat, în acest timp, și sarcina de a îngriji pe buna sa mamă, care se va bucura de o bătrînețe fericită, alături de fiul iubit, pînă la moarte (1939).

La cererea „Eforiei Seminarului Nifon” din București, adresată mitropoliei ardeleni, de a-i trimite un duhovnic destoinic, mitropolitul Ioan Mețianu îl recomandă pe preotul Virgil Nistor. În București fiind, Virgil Nistor stabilește legături trainice cu ardelenii aflați în capitala patriei, militînd cu toate mijloacele pentru netezirea drumului spre unirea tuturor românilor.

După declanșarea întiului război mondial, ca preot militar cu grad de căpitan, însoțește trupele (armatei a VII—a), în care se aflau mulți români din Ardeal și Banat, pe toate fronturile, din Galiția pînă în Italia (1914—1918). În gazeta Transilvaniei apare frecvent numele lui, apreciat pentru zelul dovedit în mîngîierea și îngrijirea răniților, ajutorarea orfanilor, ș. a.

În 1918, în entuziasmul general, participă la Adunarea de la Alba-Iulia. Este ales „șef de serviciu” la resortul cultelor din Consiliul Dirigent, unde funcționează pînă la 1 ianuarie 1920, cînd este chemat ca secretar la nou înființata episcopie a Clujului.

Episcopul Caransebeșului Veniamin Nistor
(1886—1963)

La 1 mai 1922 este numit secretar la Arhiepiscopia Sibiului în locul profesorului Nicolae Colan (și el din Arpătac, viitorul episcop și mitropolit), plecat în străinătate la studii. Colaborator apropiat (ca secretar, 1922—1926, ca secretar și consilier, 1926—1939, apoi consilier referent, 1939—1941, cu atribuții administrative și economice) al mitropolitului Nicolae Bălan, s-a bucurat de încrederea și afecțiunea experimentatului ierarh. Pe lângă atribuțiile statutare și regulamente, secretarul și consilierul Nistor primește diferite însărcinări și misiuni speciale. Administrează fundația „Dr. I. Mihu”, realizează „Căminul preoților” de la Bazna. Activează la diferite asociații și reuniuni culturale și muzicale. Colaborează la *Telegraful Român*, *Revista teologică*, *Lumina satelor*, *Revue de Transylvanie* (de la Cluj), sub numele propriu sau folosind pseudonimul „Păr. V. Nichifor”. Luînd atitudine față de unele mașinații ale partidelor politice din acea vreme, publică: „Confesionalism politic”, Sibiu, 1930, „Să înceteze confesionalismul politic”, 1933, „Biserica ortodoxă în bugetul cultelor”, 1930, „Bugetul cultelor” pe 1931, „Să se facă dreptate”, 1934, „Les cultes minoritaires et l'Eglise Orthodoxe Roumaine dans le nouveau budget de la Roumaine” (București, 1936), etc.

În anul 1925, organizează o călătorie, sub conducerea mitropolitului Nicolae Bălan, la Ierusalim.

„Drumeț” pasionat, Virgil Nistor a colindat toată țara, căutînd frumusețile și valorile perene ale culturii românești și împreună cu bunul său prieten Nicolae Colan a vizitat aproape toată Europa.

În 28 mai 1936 a fost hirotesit protopresbiter. La 7 aprilie 1940, preotul Virgil Nistor intră în cinul monahal, la mănăstirea Căldărușani, primind numele de Veniamin. În același an, la 17 iunie este ridicat la treapta de arhimandrit. După un an, la 3 iunie 1941, Colegiul Electoral Bisericesc îl alege episcop al Caransebeșului. Este hirotonit arhiereu la Rusaliile anului 1941, în catedrala mitropolitană din Sibiu, de către mitropolitul dr. Nicolae Bălan, asistat de trei episcopi, investit la 14 iunie și întronizat la 24 august 1941.

„Nepregetînd cu rîvna, arzînd cu Duhul” (Romani 12, 11), începe o nouă viață în eparhie, cu gînd curat, cu optimism, fără ostentație...

Episcopul Veniamin Nistor și-a urmat înaintașii „luminați de Duhul Sfînt și întăriți de geniul neamului”, Ioan Popasu „începătorul”, Nicolae Popea „cărturarul” și consolidatorul dr. Miron Cristea devenit fericitul patriarh al Bisericii din România Mare... Venea pe același drum, cu aceleași gînduri.

Se involburase toată Europa și se pornise al doilea război mondial. Într-o zi de vară, la hotarul eparhiei, la Vamamarga, clerul și credincioșii de pe Valea Bistrei întîmpină „un preot cu chip de sfînt, blînd, prietenos, înalt, drept, cu barbă albă...”

Aci, la hotarul eparhiei, odată cu răsufulul pămîntului bănățean, înmiresmat de rodul în pîrgă, inima alesului ierarh își sincronizează zvicnetul cu bătăile de inimă ale credincioșilor săi și într-un elan de totală dăruire, înduioșat pînă la lacrimi, rostește întiile cuvinte: „Mă

simt dator de a nu-mi mai aparține mie întru nimic, ci de a mă devota cu totul slujbei la care am fost chemat". Aici, la hotarele eparhiei, la acest inestimabil dar spiritual, episcopul Veniamin adaugă și un dar concret: toate economiile ce le-a realizat, într-o viață modestă și cumpătată, până la această dată, le oferă eparhiei. Din aceste economii se va constitui un fond special, care-i va purta numele, administrat de Consiliul Eparhial, pentru ajutorarea văduvelor și orfanilor de preoți, a elevilor și studenților lipsiți de mijloace pentru a-și desăvârși studiile. Fiul preotului din Arpătac, rămas orfan de tată, își aduce aminte de copilăria chinuită alături de cei șapte frați ai săi. Gestul se desprinde, concret și peren, din înțlia declarație solemnă, renunțarea la sine, și se completează cu alte inițiative (colecte, ajutoare...) de-a lungul întregii sale arhipăstoriri. Continuă să trăiască într-o pilduitoare simplitate. Renunță la unele „beneficii îndătinate” care, după vechi tradiții, reprezentau „drepturi chiriarehale” în favoarea fondurilor eparhiale în scopuri culturale sau de caritate.

„Fiți gata la tot lucru bun” (Tit 3, 1), „Fă-te pildă credincioșilor cu cuvîntul, cu puterea, cu dragostea, cu duhul, cu credința, cu curăția” (II Timotei 4, 4—5), „nu vă dau altă poruncă, ci porunca apostolică v-o încredințez: ca să luptați lupta cea bună” (I Timotei 1, 18)... Cu astfel de îndemnuri a pornit episcopul Veniamin, îndată după înscăunare, pe drumurile eparhiei.

Înțlia grijă se îndreaptă spre preoți, convins că parohia este, în mare măsură, „chipul și asemănarea” păstorului sufletesc. Cu osîrdie apostolică „trece din cetate în cetate” (Faptele Apostolilor 16, 4) întărind slujitorii altarelor, alimentîndu-le elanul cu dogoarea propriului entuziasm. „Cu timp și fără timp” vizitează parohiile, participă la cercurile preoțești și conferințele pastorale, laudă realizările frumoase sau, față de lipsuri „muștră, ceartă, îndemnînd cu toată îndelunga răbdare și învățătură” (II Timotei 4, 2). „N-am venit în mijlocul vostru, spunea episcopul Veniamin la o conferință preoțească, nici ca oaspete, nici ca organ de control, ci ca prieten și colaborator, ca împreună să medităm și să găsim mijloace pastorale potrivite” (vezi prof. dr. M. Bănescu, în: Altarul Banatului, anul I, nr. 7—8/1944, p. 289). Insistă ca preoții să citească zilnic Sfînta Scriptură, cărți reviste de specialitate și de cultură generală, să stea, în sfîrșit, în permanentă legătură cu cartea, cu adevărurile revelate și cu ideile mari ale înțelepciunii omenesti. După astfel de îndemnuri, îndeamnă preoțimea să officieze cu toată vrednicia, cu toată sfințenia și punctualitatea serviciile bisericești și să nu negligeze, mai ales, predica. Indică mijloacele cele mai eficiente de pastorație colectivă și de pastorație individuală. Asupra celei din urmă, episcopul Veniamin insistă în chip deosebit, pentru că aceasta este oarecum neglijată. Avînd în vedere că domeniul misiunii pastorale este fără limite, problemele pe care trebuie să le rezolve preotul se multiplică și se adîncesc mereu și astfel pastorația nu se poate limita la o acțiune unilaterală de desăvîrșire a vieții religioase cu mijloace harice și în cadrul formelor de cult, episcopul Veniamin

a cerut preoților să-și întocmească planuri de lucru. A cerut ca fiecare să intre în vastul cîmp al pastorației cu un plan bine chibzuit, care să cuprindă tot ce trebuie și poate să facă preotul în parohia sa.

Pentru valorificarea experiențelor pastorale, episcopul Veniamin a recomandat preoților să se deprindă a purta diare pastorale. Dintr-o practică de autocontrol și desăvîrșire în arta pastorală, diarul pastoral poate deveni o necesitate și un intim și sincer sfătuitor pentru autor.

Episcopul Veniamin nu ostenea să îndemne preoții să fie în fruntea tuturor acțiunilor de bine, să fie alături de popor. În complexul unor astfel de gînduri își află temeiul și prodigioasa activitate culturală și editorială de la Centrul eparhial caransebeșan. La vechile publicații eparhiale, Foaia Diecezană (primul număr apărut la 5/17 ianuarie 1886) și popularul calendar eparhial (Calendarul românului), episcopul Veniamin adaugă „Altarul Banatului”, revistă de zidire sufletească și teologie, cu apariție lunară. Primul număr, cu cuvînt către cititori semnat de episcopul Veniamin Nistor, apare la 1 ianuarie 1944. Trebuie reținut și subliniat faptul că partea mare a cheltuielilor pentru tipărirea revistei a fost luată din fondul instituit de episcopul Veniamin din economiile sale, despre care am amintit.

Pentru stimularea activității predicatoriale, chiriarhul a inițiat concursuri de predici în cadrul revistei Altarul Banatului.

Cu mari sacrificii tipărește, în mai multe ediții, cărți de rugăciuni, acatiste și paraclise. Reluînd activitatea editorială începută la finele veacului trecut (cu „Biblioteca noastră” la care a ostenit Enea Hodoș, continuată cu „Biblioteca religioasă morală” ctitorită de episcopul dr. Iosif Traian Badescu, episcopul Veniamin tipărește la Caransebeș numeroase studii teologice de incontestabilă valoare științifică, semnate de profesori de la fosta Academie teologică.

În orașul de reședință și în alte orașe din eparhie, episcopul Veniamin organizează cicluri de conferințe cu subiecte foarte variate.

În primii ani de arhipăstorie, episcopul Veniamin a vizitat, a servit și a predicat aproape în toate parohiile din eparhie.

Datele și informațiile adunate cu prilejul vizitelor canonice le încheagă într-un sistem de gîndire socială și le dă publicității sub titlul „Chestiunea denatalității în Banat” (1944).

Ideile se materializează în fapte și faptele îi sugerează idei noi. Gîndurile cele mai alese și înflăcărate i-au fost, de la început îndreptate spre o catedrală demnă de trecutul orașului de reședință. Din contribuții personale, pune bazele unui fond special pentru realizarea acestui deziderat, rămas însă neînfăptuit, ca și „palatul Academiei teologice”.

Episcopul Veniamin reorganizează hramurile mănăstirești din eparhie și adaugă așezăminte noi la cele ridicate sau restaurate de înaintașii săi. Urcă personal pe crestele munților la cele mai îndepărtate schituri de pe Muntele Mic și Semenici.

Din „truda ierarhului și obolul turmei” se ridică anexe noi la mănăstirea „Sf. Ilie de la Izvor” din Valea Godinovei, se restaurează

zidurile măcinate de vreme ale „Mrăcunei”, ale schitului de la „Piatra Scrisă”. Pe înălțimile Semenicolui, între piscurile Semenice, Gozna și Piatra Nedeii, aproape de minunatul „ochi” — „Baia Vulturului” — cu faimă taumaturgică, se ridică biserița schitului „Sf. Ilie”, sfințită de episcopul Veniamin în vara anului 1946.

Timpul scurt și condițiile de viață (războiul cu toate urgiile lui), nu i-au îngăduit să realizeze, decît în mică măsură, gîndurile ce-i tulburau visurile.

În februarie 1949, după contopirea eparhiei Caransebeșului cu Arhiepiscopia Timișoarei, în cadrul Mitropoliei Banatului, episcopul Veniamin Nistor se retage, ca pensionar, la Alba Iulia, unde îndeplinește funcția de stareț al mănăstirii „Sf. Treime”, de la Catedrala Reîntregirii.

„Modest, distins, și demn”, cum a fost toată viața, a gospodărit cu tragere de inimă acest așezămînt. Nu multă vreme însă, căci o boală lentă și nemiloasă i-a provocat sfîrșitul la 5 februarie 1963 în vîrstă de 77 ani.

A murit așa cum a trăit: optimist, cu încredere în viața pămîntească și în cea de dincolo.

Om drept, cinstit și stăruitor.

Preot convîns, devotat și zelos.

A fost un om al păcii și buneî înțelegeri, pildă a vredniciei arhierestî.

Prot dr. MARCU BĂNESCU

TREPT E ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

DETECTOSCOPUL MAGNETIC

În cadrul activității de cercetare științifică aplicativă în sprijinul producției, specialiștii de la Institutul de sudură și încercări de materiale din Timișoara sînt autorii unui nou aparat tehnic de control: un defectoscop magnetic, cu ajutorul căruia se pun în evidență anumite vicii ascunse din structurile sudate și din materialele feromagnetice. Noul aparat, care folosește ca material tehnic de control pulberi magnetice, își găsește o largă utilitate în industrie, construcții metalice și în alte domenii de activitate. Omologat pentru producție, defectoscopul magnetic realizat de Institutul timișorean de profil, întrunește performanțe tehnico-funcționale de ridicat nivel mondial, înlocuind competitiv importul de aparate similare.

ALTE PRODUSE CU ÎNALTE PERFORMANȚE TEHNICE

Colectivul de la Întreprinderea de mașini-unelte din Arad a introdus în fabricație 13 noi tipuri de mașini-unelte. Ultima realizare este strungul frontal cu comandă numerică cu calculator, S.F.-401 CNC, care deschide calea afirmării unei noi generații de mașini-unelte destinate prelucrării pieselor de tipul roților dințate, flanșelor etc. Mașina dispune de soluții constructive și de acționare, capabile să conducă la obținerea unei productivități sporite și poate prelucra piese cu un diametru de 400 mm. O realizare deosebită este dotarea acestui strung cu o portsculă de mare rigiditate, produsă pentru prima oară la noi în țară, care îi permite echiparea simultană cu șase scule.

TIP DE MOTOR DE 15.200 CP

La Întreprinderea de construcții de mașini Reșița a fost finalizată construcția unui nou

motor de 15.200 CP, avînd consumuri mai reduse de combustibil pe unitatea de putere. Proiectat de specialiștii reșițeni din cercetare și producție, motorul încorporează un număr sporit de subansamble, repere și piese tipizate, fapt care îi conferă un grad ridicat de integrare în fabricația industrială a unității. Astfel, întreprinderea din Reșița pune la dispoziția șantierelor de construcție navale o gamă mărită de motoare cu performanțe tehnico-funcționale care le situează la nivelul celor mai reușite produse de acest fel pe piața externă.

INSTALAȚII ȘI UTILAJE DE MARE PRODUCTIVITATE

În circuitul productiv al întreprinderilor din cadrul Combinatului minier Valea Jiului sînt introduse noi și importante utilaje și instalații miniere de mare productivitate. În întreprinderile miniere Vulcan, Paroșeni, Lupeni și Bărbănteni au intrat recent în funcțiune noi abataje frontale dotate cu complexe mecanizate care contribuie la creșterea producției de cărbune. La „orizontul 400” al întreprinderii miniere Lupeni a intrat în producție al doilea culbutor de mare productivitate de aproape 1000 tone cărbune pe zi, care contribuie în mod substanțial la îmbunătățirea calității și cantității producției de cărbune cocsificabil.

AGREGAT DE MARE RANDAMENT

Muncitorii, tehnicienii și inginerii de la întreprinderea „Electrotimș” au realizat un nou agregat de găurit și alezat cartere, destinat întreprinderii de autoturisme Pitești. Noul agregat, executat după proiecte aparținînd specialiștilor de la I.C.S.I.T. „Titan” — filiala Timișoara, este prevăzut cu comandă electrică cu circuit mecanic automat și are patru posturi de lucru. De remarcat

faptul că agregatul este de înaltă productivitate, realizând 40 cartere pe oră, prin execuția simultană a opt operații.

MAI MULTE CRISTALE DE SAFIR

Colectivul de cercetători de la catedra de fizică din cadrul Universității din Timișoara, în colaborare cu specialiști de la întreprinderea de aparate electrice de măsurat din același municipiu, a elaborat și experimentat un nou procedeu de obținere a cristalelor de safir. Avantajele acestui original procedeu constau în obținerea cristalelor la formele și dimensiunile necesare fabricației, dublarea productivității muncii, diminuarea substanțială a consumurilor energetice și a prețului de cost. Procedul este aplicat pe scară industrială în cadrul secției de specialitate de la I.A.E.M.

MICROMOTOR PENTRU JUCĂRII ELECTROMECHANICE

Ceva mai mare decât un degetar, micromotorul pentru jucării electromecanice — „A.M.R.—001 86” — constituie o satisfacție pentru colectivul de specialiști de la întreprinderea timișoreană „Ambalajul metalic”. Ei au reușit să-l realizeze integral cu componente românești, pentru prima dată în țară. O echipă de specialiști a realizat prototipul micromotorului — jucărie, cu putere de 0,5 W, iar testările au demonstrat caracteristici superioare față de cele ale tipurilor importante.

O NOUĂ MICROHIDROCENTRALĂ ÎN FÎNCIUNE

În jud. Hunedoara, în localitatea Bara Mare, a intrat în funcțiune prima microhidrocentrală din actualul cincinal. În timpul probelor tehnologice, noua microhidrocentrală cu o putere instalată de 440 KW. a produs peste 25.000 kW h energie electrică. De subliniat că ea este prima care intră în funcțiune dintre cele zece planificate spre a fi construite și date în exploatare în actualul cincinal în jud. Hunedoara.

PUPITRU DE CONTROL ȘI COMANDĂ

La I.M.A.I.A. Timișoara a fost conceput și realizat, cu forțe proprii, un pupitru de control și comandă al consumului de energie electrică, a cărui evidență o înregistrează în permanență, pe oră, zi și lună. Racordată la tabloul general și la sectorul mecano-energetic, noua instalație avertizează, sonor și vizual, conducerea acestui sector, în momentul în care consumul a ajuns la limită, pentru luarea unor măsuri urgente și aplatizarea curbei. Instalația, realizată de inginerii Marius Cîrdei și Siegfried Bonhoffer, se înscrie pe linia măsurilor aplicate în întreprindere pentru folosirea economisitoare a energiei electrice și încadrarea în consumul planificat pentru fiecare sector, atelier și loc de muncă.

INVENȚII ROMÂNEȘTI ÎN CONSTRUCȚIA DE DRUMURI

Preocuparea colectivului Direcției de drumuri și poduri din Timișoara pentru promovarea progresului tehnic s-a materializat în brevetarea de către Oficiul de stat pentru invenții și mărci a cinci invenții, realizate în colaborare cu cadre didactice de la catedra de drumuri, fundații și instalații în construcții a Institutului Politehnic „Traian Vuia”. Între ele se numără și două aparate electrotehnice pentru determinarea penetrației și punctului de înmuiere a biturilor, ce reduc considerabil efortul fizic și timpul de determinare a caracteristicilor acestor materiale.

Alte 16 invenții având ca autori lucrători din cadrul direcției menționate au fost înaintate spre omologare. Dintre acestea se disting echipamentul pentru tăiat rosturi, atașat motocositoarei „Carpatina”, dispozitivul de dozare a agregatelor la fabricarea mixturilor cu nisip bituminos, zdrobitorul de bitum dur și alte realizări ingenioase și eficiente.

SISTEM DE IRIGAȚII AVÎND CA SURSĂ APELE UZATE

Pe teritoriul județului Hunedoara s-au deschis în ultima vreme mai multe șantiere de îmbunătățiri funciare. Un mare volum de lucrări pentru irigații, desecări și com-

bateră eroziunii au fost executate în Țara Hațegului. Pe o suprafață de 395 ha, care aparține cooperativelor agricole Turdaș, Pricaz și Mărtinești s-a executat un sistem de irigații cu ape uzate — supuse în prealabil unui tratament — provenite de la o crescătorie de porci din zonă. S-au mai executat lucrări pentru combaterea eroziunii solului pe o suprafață de 2000 ha, iar în zonele Ilia, Beriu, Banpotoc și Chimindia s-au făcut amenajări pentru irigații pe 1100 ha.

LEGUME TIMPURI

Legumicultorii din serele arădene și-au făcut un bun obicei de a cultiva suprafețe cât mai mari de culturi anticipate, care le preced pe cele de bază. Astfel, în primăvara anului 1986 au obținut 100 tone salată și tot

atâtea gulioare, realizând producții de trei-patru ori mai mari la fiecare dintre aceste culturi. Legumicultorii arădeni produc în medie 8000 tone legume și 9 milioane fire de flori în condiții de eficiență deosebită.

CUSĂTURI

Comuna Bănia (jud. Caraș-Severin) este bogată în tradiții folclorice. Femeile și fetele parcă se joacă cu firele de lână și borangic, ieșind din mâinile lor adevărate bijuterii frumoase și durabile. Recent, ele au adunat într-un mic muzeu peste 200 modele de cusături, împletituri, dantelă, costume populare. Același muzeu al artei cusăturii din Bănia deține și zece costume populare pentru bărbați și femei, vechi de peste două secole, adică o adevărată „arheologie” a cusăturilor.

ÎNALȚI IERARHI AI BISERICII ORTODOXE ROMÂNE LA PLENARA CONSILIULUI NAȚIONAL AL F.D.U.S.

Sala Ateneului român a găzduit, în ziua de 28 martie 1986, lucrările plenarei Consiliului Național al F.D.U.S., întrunit sub președinția celui mai iubit fiu al națiunii noastre, Președintele Nicolae Ceaușescu, președintele Frontului Democrației și Unității Socialiste.

La lucrările acestui înalt for reprezentativ pentru întregul popor român au participat membrii Consiliului Național al F.D.U.S., printre care și înalți ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române.

Plenara a analizat activitatea Frontului Democrației și Unității Socialiste pentru apărarea păcii și securității popoarelor, pentru dezarmare și îndeosebi pentru dezarmarea nucleară, pentru marcarea în patria noastră a Anului internațional al Păcii. În intervențiile lor, toți vorbitorii au exprimat dorința de pace, înțelegere și colaborare a întregului popor român, voința sa neclintită de a acționa cu fermitate pentru înlăturarea pericolelor de război, pentru instaurarea unui climat de destindere și concurență internațională. Participanții la lucrări au aprobat în unanimitate programul Frontului Democrației și Unității Socialiste privind acțiunile preconizate pentru apărarea păcii și securității popoarelor, pentru dezarmare, în primul rând cea nucleară, pentru marcarea Anului internațional al păcii prin mobilizarea opiniei publice în vederea evitării pericolului unei catastrofe nucleare, respectiv pentru încetarea tuturor experiențelor cu armele atomice, reducerea și lichidarea lor, oprirea oricăror acțiuni de militarizare a cosmosului. Plenara a adoptat, de asemenea, Declarația-Apel a Frontului Democrației și Unității Socialiste din Republica Socialistă România, adresată partidelor și organizațiilor democratice, guvernelor, tuturor popoarelor din țările europene, din Statele Unite ale Americii și Canada, de pe alte continente.

Într-o vibrantă atmosferă de înalt patriotism, plenara a exprimat sentimentele de profundă dragoste și recunoștință pe care întregul nostru popor le nutrește față de Președintele Nicolae Ceaușescu, înflăcărat patriot și revoluționar, a cărui neobosită activitate este consacrată împlinirii idealurilor de pace, independență și progres ale poporului român, edificării unei lumi mai bune și mai drepte pe planeta noastră. Cuvințarea distinșului nostru Conducător a fost subliniată în repetate rânduri cu vii și puternice aplauze, cu entuziaste urale și ovații.

La înalta tribună a Consiliului Național al F.D.U.S., a luat cuvântul cu această ocazie și Prea Fericitul Patriarh Iustin al Bisericii Ortodoxe Române, reprezentând deopotrivă și celelalte culte religioase din țară. În alocuțiunea rostită, Prea Fericirea Sa a evidențiat eforturile poporului român în frunte cu cel mai iubit fiu al națiunii, Președintele Nicolae Ceaușescu, pentru realizarea unei păci trainice pe pământ, precum și contribuția cultelor religioase la împlinirea acestui ideal nobil. P. F. Patriarh Iustin a spus printre altele: „În adevăr, trăim o vreme grea și primejdioasă. Să nu ne lăsăm însă, cuprinși de pesimism, căzînd în deznădejde! Pacea, este adevărat, nu vine singură.

Așa cum se spune deseori, pacea se cucerește... Menționăm aici că, în ilustrarea politicii sale înțelepte de pace, nu de puține ori România, Președintele ei, au cerut cu argumente lichidarea blocurilor militare, încheierea de tratate de renunțare la forță și la amenințarea cu forța, asigurarea egalității popoarelor mici cu cele mari, dezarmarea generală și totală. Aceste cereri, aparținând patriei noastre, ne aparțin și nouă, ierarhi și credincioși ai cultelor din patria noastră... Mărturisindu-ne aceste gânduri nobile pentru apărarea celui mai de preț bun al nostru — pacea — ne exprimăm totala aprobare față de Declarația-Apel al Frontului Democrației și Unității Socialiste, față de programul de acțiuni care urmează să se realizeze în cadrul Anului internațional al Păcii și ne vom strădui din toate puterile pentru realizarea lui. Pentru că, într-un glas cu Președintele țării, zicem și noi fără încetare, cu deplină convingere: „Trebuie făcut totul pentru apărarea dreptului sacru al popoarelor, al oamenilor la existență, la viață liberă și demnă, la pace!”

A TREIA CONSULTAȚIE INTERNAȚIONALĂ A ȘCOLILOR TEOLOGICE ORTODOXE

Cea de a treia consultație internațională a școlilor teologice ortodoxe a fost organizată sub auspiciile „Syndesmos”-ului și a avut loc la Academia teologică din Leningrad între 3—9 februarie 1986. Consultația a reunit 74 participanți — profesori și studenți — din 19 școli teologice ortodoxe din diferite țări ale lumii. Au fost prezenți, ca observatori, și reprezentanți ai Bisericii armenice, ai Bisericii evanghelice din R.F.G., și ai departamentului pentru tineret din cadrul Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Școlile teologice românești au fost reprezentate de P. C. Arhidiacon prof. dr. Constantin Voicu, rectorul Institutului teologic universitar din Sibiu, prof. dr. Dan-Ilie Ciobotea — Institutul ecumenic Bossey, precum și de doctoranzii Ion Stoica — București și Ioan Ienciu — Sibiu.

Lucrările întrunirii au fost inaugurate de oficierea Sfintei Liturghii în capela Academiei teologice din Leningrad. Consultația a oferit posibilitatea schimbului reciproc de experiență asupra programului de studii, asupra condițiilor de viață și activitate existente în școlile teologice, pentru o cit mai bună pregătire a viitorilor slujitori ai Bisericii Ortodoxe, ce trebuie să devină apti și spre a intra în dialog cu lumea contemporană.

Dintre cele șase referate prezentate în cadrul lucrărilor, cel intitulat: „Rolul Liturghiei în educația teologică” a aparținut profesorului dr. Dan-Ilie Ciobotea.

Toate referatele au fost urmate de discuții pe grupe de lucru.

În cursul lucrărilor, participanții au subliniat necesitatea elaborării unei teologii mai concrete, legată de problemele reale ale Bisericii în funcție de evoluția terminologiei și de fenomenul secularizării. S-a mai reliefat că este necesară contemporaneizarea limbii în cadrul cultului, spre a fi înțeleasă de credincioși în receptarea mesajului evanghelic precum și accentuarea legăturilor dintre școlile teologice prin schimburi de studenți și publicații. (S.O.P. nr. 106/martie 1986, pp. 2—3) (L. I. Jebelean).

PRIMUL INSTITUT TEOLOGIC ORTODOX DIN AUSTRALIA

În ziua de 23 februarie 1986 a fost inaugurat la Sidney primul institut teologic ortodox superior din Australia, pus sub oblăduirea „Sfintului Apostol Andrei”. Institutul este afiliat Universității din Sidney, avînd patru ani de studii, absolvenții urmînd

a fi declarați „licențiați în Teologie”. Studenții locuiesc în căminul institutului, participând deopotrivă și la serviciile divine din fiecare zi.

• Corpul didactic îl are în frunte pe I. P. S. Arhiepiscop dr. Stylianos, ca rector al Institutului și profesor la catedra de teologie sistematică.

Printre profesorii institutului se numără și P. C. Părinte dr. Gabriel Popescu conducătorul parohiei ortodoxe române din Sidney, care a fost numit la catedra de teologie pastorală.

Institutul adăpostește o bogată bibliotecă însumând 8 000 volume și va edita periodicul său propriu intitulat „Perspective ortodoxe”. (S.O.P. nr. 106/martie 1986, p. 4) (L. I. Jebelean).

INTÎIA ADUNARE BISERICESCĂ ANTIOHIANĂ DIN EUROPA OCCIDENTALĂ

Între 28 februarie — 1 martie 1986, la Paris s-au desfășurat lucrările primei adunări bisericești a vicariatului Patriarhiei Antiohiei din Europa occidentală, prezidată de P. F. Patriarh Ignatie IV.

Vicariatul Patriarhiei Antiohiei, creat în 1980 și condus de episcopul Gabriel Salibi cuprinde nouă comunități parohiale de limbă arabă, răspândită în Franța, Marea Britanie, Elveția și R. F. G., însumând 35 000 credincioși de origine siriană și libaneză.

Prima adunare bisericească antiohiană a fost destinată organizării spirituale și administrative a vicariatului. Dintre problemele dezbătute notăm: obținerea unor locașuri de închinare permanente, crearea de noi parohii, asigurarea activității pastorale, organizarea de cursuri catehetice, ajutorarea refugiaților, colecte destinate celor ce suferă de pe urma conflictelor din Liban.

În alocuțiunea sa, P. F. Patriarh Ignatie IV a vorbit despre caracterul „universal” al Bisericii Antiohiei, dispersată astăzi în toate continentele, precum și despre deschiderea ei ecumenică. „Noi nu sintem aici pentru a crea o instituție nouă — a arătat P. F. Sa — ci pentru a colabora cu celelalte comunități ortodoxe din Franța, care au deja o experiență bogată în acest sens” (S.O.P. nr. 107/aprilie 1986, pp. 5—6) (L. I. Jebelean).

DEBUTUL DIALOGULUI OFICIAL ÎNTRE ORTODOCȘI ȘI REFORMAȚI

Dialogul teologic oficial, la nivel general, între reprezentanții Bisericii Ortodoxe și cei ai Alianței Reformate mondiale a fost deschis în 2 martie 1986, la Centrul ortodox de la Chambésy — Elveția.

Prima întrunire — între 2—6 martie 1986, — a fost pusă sub genericul: „Dogma Sfintei Treimi după simbolul de credință Niceo-Constantinopolitan și învățătura Sfinților Părinți”.

Dialogul oficial plenar a fost precedat de cele purtate la nivel local, în care s-au angajat Patriarhia ecumenică, Biserica Ortodoxă Rusă și Biserica Ortodoxă Română. Prima întâlnire a avut loc în iulie 1979 la sediul Patriarhiei ecumenice, când teologii ortodocși și reformați au reluat contactele întrerupte de mișcarea Reformei.

Următoarea întrunire a comisiei oficiale de dialog a fost fixată pentru luna martie 1988. (S. O. P. nr. 107/aprilie 1986, pp. 3—4) (L. I. Jebelean).

SPRE UN ACORD ORTODOX-ROMANO-CATOLIC PRIVIND CĂSĂTORIILE MIXTE

Urmărind să fructifice colaborarea existentă între ortodocși și romano-catolicii din Elveția, comisia mixtă pentru dialog a celor două Biserici a redactat un prim text comun intitulat „Căsătoriile mixte dintre credincioșii ortodocși și romano-catolici din Elveția”. Se speră ca textul să fie folosit de preoții de ambele confesiuni care, în cadrul îndatoririlor lor pastorale, se găsesc în fața delicatei probleme a căsătoriilor mixte.

Documentul amintit dezvoltă Sf. Taină a Cununii în Noul Testament și Sf. Părinți, apoi pozițiile celor două Biserici față de căsătorie cu constatarea că, în timp ce pentru ortodocși valabilitatea căsătoriilor mixte depinde de oficierea lor de un preot ortodox, pentru romano-catolici este valabilă oficierea tainei și de către un preot ortodox. Documentul oferă sugestii practice privind oficierea tainei din punct de vedere canonic. („Episkepsis”, nr. 348/1985, p. 8).

DIALOG ORTODOX-PROTESTANT ÎN ELVEȚIA

„Comunitatea creștină ortodoxă din Elveția nu reprezintă vreo sectă orientală sau grupare exotică: sînt 30 000 credincioși, dintre care cei mai mulți sînt cetățeni elvețieni și fac parte din Biserica Ortodoxă, prin a cărei tradiție venerabilă și bogăție spirituală își aduc aportul la reunificarea tuturor creștinilor din lume” — a declarat Federația Bisericilor protestante din Elveția într-un comunicat publicat la Berna în 6 februarie 1986. „De origine greacă, română, rusă, sîrbă, coptă, siriană, armeană, acești creștini, pe care Elveția i-a primit, sînt foarte des ignorați și se simt tratați cu indiferență de frații lor protestanți din Elveția, ceea ce a format la mulți dintre ei mentalitatea de ghetto” — a continuat comunicatul.

Convinsă că „bogăția spiritualității ortodoxe poate stimula viața religioasă protestantă în ceea ce privește slujirea societății”, Federația a afirmat necesitatea colaborării cu comunitățile ortodoxe din acea țară. În acest sens, la 1 februarie 1986, a fost constituită o comisie de dialog între Federația protestantă din Elveția și Bisericele Ortodoxe din aceeași țară, în frunte cu pastorul Jean-Pierre Jornod, președintele consiliului Federației și I. P. S. Mitropolit Damaschinos, exarhul Patriarhiei ecumenice pentru Elveția. (S.O.P. nr. 107/aprilie 1986, p. 10). (L. I. Jebelean).

UN NOU COLOCVIU ASUPRA DOCUMENTULUI DE LA LIMA

Cel de al patrulea colocviu organizat de Conferința Bisericilor Europene (C.B.E.) asupra Documentului de la Lima, „Botez, Euharistie, Ministeriu” (B.E.M.) a avut loc la Croydon, în Marea Britanie, între 18—22 noiembrie 1985. Cei 30 participanți veneau din 15 țări din Europa. Ca și precedentele, acest colocviu a fost organizat în strînsă legătură cu Comisia „Credință și Constituție” a Consiliului Ecumenic al Bisericilor.

Tema colocviului a fost: „O așteptată receptare a documentului B.E.M. de către Biserici: înțelegerea de către ele a textului și modul în care pot să-l integreze în teologia, cultul și practica lor”. Referatul principal a fost susținut de profesorul Nikos Nissiotis. Colocviul a evidențiat patru aspecte:

a) Elaborarea temei a fost rezultatul unui proces teologic în care au fost angajați, prin reprezentanții lor, diferitele familii confesionale creștine. De aceea, „B.E.M.” nu este numai un document al C.E.B., ci o chemare lansată Bisericilor de către proprii lor reprezentanți.

b) „B. E. M.” încearcă să ia ca punct de referință „tradiția evanghelică atestată în Scriptură, transmisă în Biserică prin puterea Sf. Duh”. Astfel, textul de la Lima nu este documentul unei confesiuni sau al unei culturi date, ci un document de convergențe teologice supraculturale și transconfesionale.

c) În Documentul de la Lima, „Botez, Euharistie și Ministeriu”, tainele sînt considerate în relația lor dinamică cu comuniunea trinitară, cu comuniunea bisericească și cu lumea. Iată de ce, documentul presupune o ecclziologie implicată care poate conduce către o procedură preliminară a recunoașterii reciproce între Biserici.

d) Receptarea documentului de către diferitele tradiții creștine este un proces de reînnoire. De aceea, colocviul a făcut recomandări practice în măsură să favorizeze acest proces de reînnoire în teologie, în cultul și practica diferitelor tradiții creștine.

Această reuniune este ultima din seria de patru colocvii independente organizate de C.B.E. în legătură cu Documentul de la Lima. („KEK NEWS”, nr. 85/14).

ALTĂ ÎNTRUNIRE A PREZIDIULUI C. C. P.

În zilele de 3—5 decembrie 1985, la Budapesta a avut loc întrunirea Prezidiului Conferinței Creștine pentru Pace, consacrată evaluării lucrărilor celei de a VI-a Adunări Generale a C. C. P. din iulie 1985, precum și elaborării programului de acțiuni pentru perioada următoare.

Au participat reprezentanții permanenți ai C.C.P., precum și ai Bisericilor membre cooptați în prezidiu.

Din partea Bisericii Ortodoxe Române, a fost prezent I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei, vicepreședinte al C.C.P.

După serviciul divin de deschidere, oficiat de I. P. S. Mitropolit Filaret al Kievului, episcopul Tibor Bartha a rostit un cuvînt de salut, în numele Consiliului interbisericesc pentru Pace și al Asociației prietenilor C.C.P. din Ungaria. Apoi, în raportul său, episcopul Karoly Toth, președintele C.C.P., a prezentat importanța celei de a VI-a Adunări Generale a C.C.P., elogiind consacrarea anului 1986 ca An Internațional al Păcii și stăruind pentru convocarea unui Consiliu Mondial destinat păcii, în anul 1990.

În cadrul discuțiilor a luat cuvîntul și I. P. S. Mitropolit Nestor al Olteniei care a evocat lucrările celei de a III-a Adunări a Cultelor Religioase din România pentru dezarmare și pace din septembrie 1985, la care au participat și numeroși invitați străini. I. P. S. Sa a menționat apoi difuzarea Pastorelei speciale pentru Pace a Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, citită în toate bisericile din România în cadrul serviciului religios din duminica din 1 decembrie 1985.

În încheierea lucrărilor întrunirii, prezidiul a adoptat programul de lucru al C.C.P. pe anul 1986, prezentat de secretarul general, dr. Ljubomir Mirejovsky, raportul Departamentului financiar al C.C.P., precum și cinci documente finale: comunicatul privitor la întrunire, propunerile privind convocarea unui Consiliu al Păcii, documentul cu privire la întîlnirea la nivel înalt de la Geneva, documentul privitor la inițiativa de apărare strategică a, S.U.A., scrisoarea adresată președinților din țările Africii de Sud.

(Adrian Alexandrescu).

ADEZIUNE LA CONVOCAREA UNUI CONGRES PAN-CREȘTIN PENTRU PACE

Într-un interviu acordat televiziunii bavareze, I. P. S. Mitropolit Filaret de Minsk, președintele Comisiei pentru problemele externe bisericești a Patriarhiei Moscovei, s-a declarat de acord cu propunerea avansată de Biserica Evanghelică din R.F.G. pri-

vind convocarea unui „conciliu al păcii”, la care să participe toate bisericile creștine. „Idea este foarte atrăgătoare a spus I. P. S. Sa și îi aparține pastorului evanghelic Dietrich Bonhöffer”. Totuși vorbitorul a remarcat că ar fi mai corect ca această adunare pan-creștină să fie intitulată „Congresul tuturor creștinilor pentru realizarea păcii și păstrarea darului sacru al vieții”. Aceasta, deoarece conform opiniei Bisericii, termenul „conciliu” este rezervat adunărilor care analizează probleme de credință. Dimpotrivă, „congresele” au ca obiect numai probleme practice, cum este evidentă și problema păcii mondiale. Or, la un eventual „congres al păcii” este esențială și prezența Bisericii Romano-Catolice. („Episkepsis”, nr. 348/1985, p. 9).

INGHEȚAREA ÎNARMĂRILOR NUCLEARE ÎN ATENȚIA ALTOR PERSONALITĂȚI ECLESIASTICE

Revista „Church Times” (noiembrie 1985) își informează cititorii că există o puternică prezență anglicană în mișcarea de înghețare a înarmărilor nucleare — mișcare descrisă ca o nouă inițiativă pentru a opri cursa înarmărilor. Londonezii insistă pentru imediată înghețare a producerii, testării și desfășurării tuturor noilor arme nucleare. Purtătorul de cuvânt, dr. Andrew Raines, a trimis telegrame conducătorilor S.U.A. și U.R.S.S., Reagan și Gorbaciov, rugându-i să înscrie această problemă pe agenda lor de lucru.

Printre fruntașii acestei mișcări se numără și episcopii anglicani de Bangor, Bath și Wells, Blackburn, Liverpool, Malweskresy, Manchester, St. Araph, St. Davide, Salisbury, Sedor și Man, Southwark și Worcester, după cum și decanii de Bristol și Westminster. Alături de ei și-au exprimat opțiunea și reprezentanții altor Biserici și confesiuni existente în Anglia: arhiepiscopul romano-catolic de Glasgow, secretarul general al Uniunii baptiste, secretarul general al Consiliului britanic al Bisericilor, Biserica metodistă, etc.

BISERICA EVANGHELICĂ DIN R.F.G. ÎȘI SPOREȘTE EFORTURILE ÎN FAVOAREA PĂCII

Peste 300 pastori evanghelici au dat curs unei inițiative de pace lansată de Biserica evanghelică din provincia Hessen și Nassau (R.F.G.) împotriva militarizării cosmosului și a strategiei „Războiul stelelor” preconizată de S.U.A. Reprezentanții Bisericii evanghelice au cerut guvernului vest-german să nu participe la acțiunea de cercetare, dezvoltare și stocare a armelor nucleare, a căror utilizare trebuie împiedicată cu orice preț. Printre primii semnatori ai „Apelului” adresat guvernului vest-german se numără profesorii de teologie Walther Fürst (Bad Nauheim), Luise Schottroff și Willi Schottroff din Mainz.

O circulară cu conținut identic a fost adresată și comunităților evanghelice din provincia Niedersachsen semnată de 500 persoane, dintre care 100 reprezentanți ai vieții religioase — profesori și studenți teologi, membri ai consiliilor parohiale. Chemând la conjugarea eforturilor în vederea opririi programului de înarmare a cosmosului, în scrisoare se precizează: „Creștinii și Bisericile trebuie să facă cunoscut tuturor, foarte clar, că militarizarea cosmosului constituie un pericol al distrugerii vieții pe pământ”.

Peste 1 000 pastori aparținând Bisericii evanghelice din landurile Rinului și Westfaliei au semnat un apel adresat Parlamentului și dat publicității la Bonn în 10 decembrie 1985, cerând interzicerea experiențelor și stocării armelor nucleare în interiorul țării. („Junge Kirche” nr. 3/martie 1986, pp. 176—177) (L. I. Jebelean).

BISERICILE OLANDEI ÎMPOTRIVA APARTHEIDULUI

Cele două Biserici protestante și Biserica Romano-Catolică din Olanda au organizat un boicot împotriva regimului sud-african de apartheid, pus sub genericul: „Va fi oare susținut apartheidul prin banii voștri?” Se preconizează întreruperea tuturor excursiilor în Africa de Sud, interzicerea introducerii în Olanda a mărfurilor provenite din acea țară, iar împrumuturile bănești să fie retrase. Boicotul a fost declanșat în 22 februarie de Biserica jansenistă din Utrecht.

H. L. Kouwepghoven președintele sinodului Bisericii reformate din Olanda a declarat: „Deși sintem împotriva acestui sistem, rămânem totuși vinovați și aparținem și noi celor ce profită de pe urma sistemului; atâta timp cât nu avem curajul să luăm hotărâri practice în acest sens”.

Acțiunea de boicot a Bisericilor olandeze este susținută și de organizații ca: „Anti-Apartheid”, „Pax Christi” și organizațiile creștine pentru femei. („Junge Kirche” nr. 3/martie 1986, p. 180) (L. I. Jebelean).

FESTIVITATE LA ROMA

Recent, în cadrul unei festivități organizate la Universitatea pontificală gregoriană din Roma, a fost decernat istoricului român Ion Dumitru-Snagov Premiul internațional ecumenic al Secretariatului pentru Unitatea Creștinilor din Vatican.

Premiul — acordat în primă ediție — a fost atribuit pentru lucrarea de doctorat în Științe istorice cu tema: „România modernă în documentele Vaticanului (1850—1866)”, publicată în prestigioasa colecție „Miscellanea Historiae Pontificae” (Roma, 1982, XXIII+658 p.).

Prezidiul a fost alcătuit din: P. P. Duprey, reprezentantul Secretariatului pentru Unitatea Creștinilor, Urbano Navarrete rectorul Universității, profesorul J. Vercruysse (Universitatea Gregoriană), prof. Remy Hoeckman (Universitatea Angelicum) și prof. J. Vodopivec (Universitatea Urbaniana).

Asistența a fost constituită din numeroase personalități ale vieții științifice și culturale italiene, printre care și Armando Saitta, președinte al Asociației istoricilor europeni, profesor Angelo Tamborra, director al Institutului de istorie, prof. Vincenzo Monachino, directorul colecției Miscellanea Historiae Pontificae, prof. P. Rabikauskas, decanul facultății de istorie, prof. Paolo Mora, vicedirector al Institutului Național pentru Restaurarea Monumentelor istorice.

Profesorii J. Vercruysse și F. Guida au elogiat volumul premiat, primul din seria celor trei proiectate, pentru selecția riguroasă a unui bogat material documentar existent în arhivele și bibliotecile din Roma, pentru contribuția adusă la cunoașterea relațiilor reciproce în ajunul constituirii Statului național modern român pentru spiritul ecumenic de care este animată întreaga lucrare.

Festivitatea a prilejuit o nouă afirmare peste hotare a școlii românești de istorie. („Telegraful român”, an 134, 15 aprilie 1986, p. 2).

VESTIGII APOSTOLICE PE LACUL TIBERIADEI

În ultimele zile ale lunii februarie 1986, pe malul lacului Tiberiadei, în apropierea satelor Guinossar și Migdal, au fost descoperite întâmplător — datorită scăderii fărâșă precedentă a apelor lacului — un număr de trei vechi ambarcațiuni aparținând epocii romane, respectiv secolului I în. d. Hr. Prima dintre ele, păstrată integral și destul de

bine conservată, are o lungime de 8 m., fiind dotată și cu greutatea de plumb tipice plaselor de pescuit. Celelalte două au dimensiuni mai reduse, dar și în jurul lor au fost descoperite greutatea de plumb care le certifică menirea: erau bărci de pescari.

Surprinși și fascinați de descoperirea făcută, arheologii sînt de acord că ambarcațiunile pescărești — păstrate în condiții destul de bune grație apei dulci — sînt foarte asemănătoare dacă nu identice celor ce navigau pe lacul Tiberiadei în timpul vieții și activității pămîntesti a Mîntuitorului Iisus Hristos, deoarece construcția navală nu a evoluat prea repede în antichitate. Mai mult, conform opiniei lor, „orice reprezentare a lui Iisus și a pescarilor Săi pe acest lac va fi bazată în viitor, mai mult decît probabil, pe aceste ambarcațiuni”.

Toate cele trei bărci se află în faza unor ample operații de restaurare și protejare chimică, pe parcursul a cinci-șase ani, după care vor fi expuse vizitatorilor și pelerinilor, în cadrul unui muzeu local. („La libre Belgique”, 28 februarie 1986, p. 5).

CATACOMBELE DIN MELOS

Sub președinția Prea Fericitului Arhiepiscop Serafim al Atenei și al întregii Elade funcționează, cu începere din anul 1984, un „comitet de administrație și de colectă pentru catacombele din Melos”. Considerate un important monument al răspîndirii creștinismului în Grecia și mai ales în insulele Ciclade, catacombele necesită lucrări deosebite spre a fi conservate. Ele sînt efectuate sub conducerea directă a profesorului G. Milonas, membru al Academiei din Atena.

Catacombele din Melos sînt legate direct de răspîndirea creștinismului în insulele din Marea Egee și mai ales în Ciclade la sfîrșitul secolului II. Inscriptiile păstrate pe morminte relevă existența în Grecia acelei epoci îndepărtate a treptei „diaconilor”, ca și a creștinilor de origine mozaică, iudeii fiind aceia care — foarte probabil — au răspîndit creștinismul în această regiune mediteraniană. („Episkepsis”, nr. 345/1985, pp. 5—6).

URGENȚA INSTAURĂRII UNEI PĂCI MONDIALE ȘI TRAINICE

Cum se știe, problema păcii capătă în zilele noastre dimensiuni globale. Nu mai poate fi vorba despre „armistițiile” înregistrate odinioară în istorie, de scută sau de mai lungă durată, nici de indolența unora sau altora față de confruntările militare existente sau posibile, deoarece indiferent de distanța la care au loc, pot deveni catastrofale. Orice angajare militară pune astăzi în pericol viața oricărui locuitor al planetei și a tuturor deopotrivă, dacă nu altfel cel puțin prin consecințele nefaste ale utilizării energiei atomice într-o asemenea confruntare.

Pacea a devenit realmente o urgență la nivel mondial. Conștient de necesitatea instaurării ei grabnice, dar și de implicațiile și complicațiile problemei, profesorul american Howard L. Parson, și-a exprimat opinia coalizării tuturor oamenilor de bine de pretutindeni — inclusiv a celor ai religiei și dincolo de orice interese și vederi contradictorii — spre a instaura în lume o pace autentică și trainică. Articolul său intitulat „Unitatea — mai necesară ca oricând pentru crearea unei noi ordini morale”, a apărut în revista Consiliului Mondial al Păcii, „Nouvelles perspectives”, Helsinki, vol. XVI, nr. 2, p. 31. Considerându-l deosebit de util și cititorilor noștri, îl prezentăm în cele ce urmează în traducere românească:

„Puternice forțe revoluționare se străduiesc astăzi să conducă omenirea spre o nouă ordine morală.

„În domeniul economic, țările în curs de dezvoltare, afectate de mizerie și de pierderea capitalurilor, se ridică împotriva companiilor transnaționale care controlează 40 % din producția lor industrială, și împotriva unor datorii externe — insolubile — ce urcă la mai mult de jumătate trilion de dolari. Pe plan politic, revoluțiile împotriva regimurilor represive, pentru afirmarea autodeterminării, au realizat progrese în Caraibe, în America Centrală, în America Latină, în Africa, în Orientul Mijlociu și în Asia. Pe plan social, cetățenii privați de drepturile lor — din motive de culoare, rasă, religie, din cauza identității lor naționale, a sexului, a vârstei — se organizează pentru a putea avea acces, la fel ca și ceilalți, la binefacerile și sprijinul societății. Știința și tehnologia tulbură din zi în zi capacitatea noastră de a explica, prevedea și controla condițiile naturii și ale vieții omenesti — binele și răul. Revoluția științifică și tehnică la ora armamentului nuclear, cu diferitele ei mijloace care amenință speciile cu exterminarea, a dus la formarea unei mișcări pentru pace fără precedent, în numeroase țări capitaliste și socialiste, de o asemenea amploare încât se poate vorbi fără exagerare despre o „revoluție pentru pace”.

„Aceste procese interdependente formează o revoluție mondială unită, bazată pe supraviețuire, pe înflorirea popoarelor prin pace și dreptate. Pacea, coexistența, dezarmarea — sînt trei cuvinte care înseamnă mai mult ocrotirea vieții omenesti în fața primejdiei nucleare. Dar aceasta implică, de asemenea, ca o parte din cele două miliarde dolari cheltuiți în fiecare zi pentru armament, să fie reorientată pentru soluționarea unor probleme cum ar fi foamea, lipsa rezervelor de apă, problema locuințelor, sănătatea, educația, subdezvoltarea economică și șomajul care afectează aproape un miliard de oameni dintre cei mai săraci ai planetei; acești bani ar mai putea servi remunerării posturilor pentru 35 milioane șomeri din țările capitaliste dezvoltate.

„Nu există pace fără dreptate. Pacea înseamnă, de asemenea, extinderea dreptății pe întreaga planetă, în așa fel încît toată lumea să poată avea acces egal la

bunurile și serviciile necesare spre a putea trăi și a se dezvolta. Această sete de pace se manifestă la toți cei ce vor într-adevăr să trăiască (sau să supraviețuiască) și să garanteze supraviețuirea speciilor. Aspiratia spre dezvoltare și dreptate este sesizabilă mai cu seamă la cei ce — atît în țările dezvoltate cît și în cele aflate în curs de dezvoltare — suferă mizeria și nedreptatea. Acest proces revoluționar, cu arzătoarele sale probleme omenești, este o constantă ce se întinde și progresează.

„Rolul oamenilor religiei. Rolul acesta se referă la ideile și receptarea valorilor, grație cărora oamenii ar putea să se unifice și după care să se călăuzească. Apelul a găsit deja un ecou în mijlocul celor ce apără ideile și valorile umaniste, proprii credințelor și ideologiilor dominante: creștinismul, iudaismul, islamismul, budismul, hinduismul, etc. Dar, a găsit un ecou și în altele: comunități străvechi, democrația liberală și socialismul. Acești oameni au răspuns, deoarece sînt de acord asupra valorilor celor mai importante: viața, pacea, dreptatea. Există însă, divergențe de vederi asupra acestor probleme, printre adepții diferitelor religii care sînt împărțiți în progresiști și reacționari. Cu toate acestea, în criza actuală, diferiți oameni ai religiei temindu-se de un regres al puterii economice și politice și de o pierdere a securității lor personale, continuă să se opună acestei revoluții, căutîndu-și ultimul refugiu într-o ideologie bigotă care predică ura și deosebiri între oameni, iluzia superiorității, rasismul, violența. În apărarea „fundamentalismului” lor, ei invocă tradiția și Sfintele Scripturi.

„Dar pentru mulți alți credincioși, întunericul asupririi, al mizeriei și fulgerul orbitor al bombelor de la Hiroshima și Nagasaki au pus în evidență ceea ce era în realitate fundamental în credința lor: viața, pacea, dezvoltarea și dreptatea. Și numai în colaborare, prietenie și dragoste, aceste valori își vor putea găsi o garanție solidă.

„Prietenii democrației și adepții socialismului, purtînd încă doliul de pe urma războiului lor împotriva fascismului, împărtășesc în întregime această spaimă de moarte, dar reîmprospătîndu-și permanent speranța în pace și în necesitatea cooperării.

„Consolidarea unității militanților pentru pace. În această unitate de convingere și acțiune constă puterea noastră. În mișcarea unită pentru apărarea celui mai sfînt dar care este viața, vom înainta pe un teren comun — terenul vieții și al timpului, un teren presărat cu primejdioase capcane, dar acoperit și cu florile speranței. A salva această viață, a face din viitor o eră trainică pentru întreaga omenire este datoria și misiunea noastră. Dar aceasta depinde de două elemente: în primul rînd trebuie să dăm prioritate unității. Trebuie să ne făurim și o gîndire și un efort comun, dincolo de diferențele de credință, de ideologie, de cultură și alte asemănătoare. Desigur, noi cu toții — umaniști democrați, oameni ai religiei și comuniști — nu sîntem de acord asupra a numeroase puncte de vedere, dar ele nu trebuie să ducă spre animozități, personale, spre orgoliul ideologic și judecăți atotștiitoare. Trebuie, de asemenea, să gîndim și la alții, că sînt și ei ființe omenești care vor să trăiască și să muncească, pentru ca însuși procesul vieții să poată merge înainte. Și pentru a avea garanția victoriei vieții asupra morții, avem cu toții nevoie unul de celălalt. Prin urmare, este imperativ necesar să se degajeze această forță unitară, prin angajamentul personal, deoarece pericolul ce se infiltrează pe sub ascuns în noi înseamnă slăbirea credinței în noi înșine dar și în alții — compatrioții noștri, frații și surorile din străinătate, omenirea întreagă.

„O asemenea credință, o astfel de dragoste de viață constituie resursa și suportul nostru esențial. Din nefericire, o altă parte nu are această credință; ea ar vrea în realitate să impună omenirii cinismul ei nihilist, încurajînd mizeria, nedreptatea, „nuclearismul”, moartea universală.

„Dar noi respingem această absență a credinței, o respingem din adîncul inimii noastre. Refuzăm să cădem în capcana necredinței, a apatiei și disperării care ne-ar putea forța să abandonăm ceea ce formează demnitatea însăși a omenirii. Trebuie, deci, să perseverăm în luptă, să ne unim eforturile cu cele ale popoarelor lumii — convingere ce trebuie să devină a tuturor — spre a realiza această poruncă: a ocroti darul sfînt care este viața omenească și a veghea la înflorirea ei, pentru a ne împlini misiunea de pace și dreptate pe acest pămînt bun și prețios”.

VIAȚA BISERICEAȘĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

ARHIEPISCOPIA TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI

PAZNICUL DREPTEI CREDINȚE ÎN EPARHIE

În duminica din 23 martie 1986 — Duminica Ortodoxiei — toate comunitățile parohiale din cuprinsul eparhiei au sărbătorit praznicul dreptei credințe, a unității „În duh și adevăr” a tuturor celor ce păstrează nealterată învățătura Mîntuitorului Iisus Hristos, într-o continuitate neîntreruptă în permanența vremii.

La catedrala mitropolitană din Timișoara, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a oficiat sfînta liturghie arhierască, înconjurat de soborul de preoți și diaconi, în prezența mulțimii credincioșilor care au avut prilejul de a asista și la o nouă intrare în cler — respectiv la hirotonirea întru preot a tînărului diacon Mihai Duma. La momentul potrivit a avut loc împărtășirea cu Sfintele Taine a unui mare număr de credincioși care s-au pregătit în prealabil să-L primească pe Mîntuitorul Iisus Hristos în inimile lor, odată cu începutul Postului Mare.

În cuvîntul de învățătură, urmărit cu deosebit interes de cei prezenți, Întîistătătorul eparhiei a dezvoltat subiectul „Adevărul și frumusețile ortodoxiei”.

Serviciul religios al vecerniei l-a reunit pe credincioși în incinta catedralei, la sfîrșitul căreia au putut asculta cuvîntul de învățătură rostit de P. On. Arhidiacon dr. Silviu Anuichi, care a făcut și prezentarea concertului de imnuri religioase, selectate pentru perioada postului, în interpretarea corului mixt al catedralei mitropolitane dirijat de Aurel Ciobanu.

Aceeași atmosferă de sărbătoare a fost prezentă în toate lăcașurile din cuprinsul eparhiei, credincioșii prăznind cu toții, după datină, această importantă zi din calendarul Bisericii Ortodoxe, ca prim popas în urcușul duhovnicesc spre Duminica Învierii. În numeroase biserici de enorii, serviciile divine au fost oficiate în sobor, pretutindeni s-au rostit adecvate cuvinte de învățătură, s-au prezentat concerte de bucăți religioase în interpretarea corurilor parohiale. O subliniere aparte merită concertul oferit de corala preoților protopopiatului Caransebeș în biserica „Sf. Mare Mucenic Gheorghe” din același oraș, în cadrul serviciului religios al vecerniei.

URCUȘUL SPRE ÎNVIERE

Pregătirea duhovnicească a credincioșilor eparhiei în perioada Postului Mare a cunoscut și în acest an o grijă sporită pe măsura transversării celor șapte săptămîni pregătitoare celui mai mare praznic al Bisericii creștine. Întregul efectiv al clerului s-a străduit să răspundă exigențelor enoriașilor, în cadrul serviciilor divine și asistenței religioase particulare din toate zilele postului.

Ultima etapă a urcușului spiritual spre Înviere a fost marcată de adîncirea trăirilor religioase în toate comunitățile ce compun eparhia.

În „Duminica Floriilor”, din 27 aprilie 1986, la catedrala mitropolitană din Timișoara, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a oficiat sfînta liturghie arhierască, în-

conjurat de un mare sobor de preoți și diaconi, mulțimea credincioșilor — dintre care o mare parte s-au împărtășit cu Sfintele Taine — ascultînd și cuvîntul de învățătură al Întîistătătorului eparhiei care a dezvoltat subiectul „Valorile creștinismului”.

La fel ca în anii precedenți, în cadrul serviciilor divine din „Săptămîna Patimilor”, I. P. S. Mitropolit Nicolae a rostit un ciclu de opt meditații asupra conținutului religiei creștine care au fost urmărite cu deosebită atenție și interes.

Urmînd exemplul catedralei mitropolitane, în toate lăcașurile din cuprinsul eparhiei, preoții au rostit predici adecvate pregătirii spirituale a credincioșilor pentru Sfintele Paști, iar în „Duminica Stîlpărilor” au fost împărțite ramuri de salcie tuturor celor prezenți.

NOI CLERICI AI EPARHIEI

În cursul lunii martie 1986, alți doi tineri absolvenți ai școlilor noastre teologice au intrat în rîndul clerului, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae procedînd la hirotonirea lor, după cum urmează :

— *Ioan Julia*, absolvent al Seminarului teologic din Caransebeș, hirotonit diacon în ziua de 21 martie, iar preot în ziua de 22 martie 1986, pe seama parohiei Șemlacul Mare din protopopiatul Deta ;

— *Mihai Duma*, licențiat în Teologie, hirotonit diacon și apoi preot în 22 și respectiv 23 martie 1986, pe seama parohiei nou înființată Dinaș din protopopiatul Timișoara.

După efectuarea îndătinătei practici liturgice și administrative la catedrala mitropolitană și Centrul eparhial, cei doi tineri clerici au primit îndrumările necesare din partea Consiliului Eparhial și au fost instalați la parohiile pe seama cărora au fost numiți.

CONFERINȚE PREOTEȘTI

Sediile celor șapte protopopiate din cuprinsul eparhiei au găzduit, în a doua jumătate a lunii martie 1986, prima conferință preotească pe anul în curs, avînd o altă temă stabilită de Sfîntul Sinod al Bisericii noastre : „Dragostea de vatra străbună, trăsătură de seamă a adevăratului patriotism. Respectarea legilor, cinstea și corectitudinea — trăsături esențiale ale clerului și credincioșilor Bisericii noastre”.

Precedate de oficierea serviciului religios al Te-Deumului, conferințele au fost prezidate de Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae și respectiv de delegații chiriarhali cu atribuții de răspundere în cadrul Centrului eparhial.

Tema conferinței a fost studiată și pregătită cu atenție de toți preoții, sub îndrumarea Centrului eparhial și a conducerii protopopiatelor, cele mai bune elaborate fiind citite în cadrul întrunirilor. Referatele au fost prezentate de preoții : Ioan Bălăngean — Stamora Română, la Timișoara, Nicolae Blajovan — Hodoș, la Lugoj, Victor Vodă — Firdea, la Făget, Achim Miloș — Denta, la Deta, Crista Cănicean — Doman, la Reșița, Gheorghe Rădulescu — Domașnea, la Caransebeș și Ioan Velcotă — Șopotul Vechi, la Oravița.

Subiectul conferinței, ancorat în contemporaneitatea noastră — cînd întregul popor român, strîns unit în jurul Conducătorului său iubit, Președintele Nicolae Ceaușescu, își construiește cea mai luminoasă eră din istorie — a stîrnit interesul tuturor participanților doritori să-și facă auzit cuvîntul. În limitele timpului disponibil au luat

cuvîntul un număr de 80 preoți care au evocat aspecte și crîmpele din istoria zbuciumată dar plină de învățăminte a patriei și a Bisericii noastre, personalități ale trecutului care și-au închinat viața propășirii țării, idealurilor celor mai scumpe ale poporului nostru, cultivînd sentimentul patriotismului celui mai autentic ce refuză și respinge șovinismul, antisemitismul, cosmopolitismul. Vorbitorii au insistat și asupra rolului Bisericii noastre strămoșești în educația patriotică a credincioșilor, preoții fiind obligați la fel ca odinioară să fie în slujba neamului cărui îi slujesc, spre a continua o minunată tradiție creată pe pămîntul românesc de osmoză între Biserică și poporul în care a odrăslit.

Concluziile tuturor conferințelor preoțești s-au constituit în noi îndemnuri adresate preoților spre a contribui la educarea și întreținerea focului sacru al patriotismului în mijlocul credincioșilor pe care-i păstoresc, deopotrivă cu angajarea lor cît mai hotărîtă în eforturile de înălțare a țării spre culmile civilizației și progresului.

*

În prima jumătate a lunii aprilie 1986, la aceleași sedii ale protopopiatelor s-au desfășurat și întrunirile preoțești cu caracter administrativ, puse sub genericul stabilit de Sfîntul Sinod: „Respectarea de către preoți a disciplinei în construcții și reparații, potrivit legilor în vigoare (Decretele nr. 144/1958 și 117/1973)”. Desfășurîndu-se în perioada Postului Mare, conferințele au constituit, de asemenea, un fericit prilej pentru spovedirea și împărtășirea întregului efectiv al clerului eparhial cu Sfintele Taine.

Intrunirile preoțești au constituit un nou prilej pentru întîlnirea preoților cu Întîistătorul eparhiei, Înalț Prea Sfîntul Mitropolit Nicolae, care le-a prezidat. În cadrul lor au fost dezbătute aspecte generale și concrete legate de activitățile administrative din cadrul parohiilor, punîndu-se accent pe respectarea legalității în ceea ce privește executarea lucrărilor de restaurare, de reparații și construcții de lăcașuri cerute de exigențele vieții bisericești și efectuate cu contribuția directă și concursul enoriașilor. O grijă deosebită trebuie avută și în viitor în ceea ce privește conservarea monumentelor istorice care necesită reparații, precum și în ceea ce privește lucrările de pictură sau restaurare a celor existente.

În cuvîntul său de îndrumare a preoților eparhiei, I.P.S. Mitropolit Nicolae, plecînd de la exemple concrete, a evidențiat că „Biserica Ortodoxă Română este o instituție a bunei rînduiri și de aceea trebuie să fim oameni ai rînduiri, combătînd pe cei ce denigrează obrazul patriei noastre sub cupola căreia ne desfășurăm activitatea în pace, Biserica avînd întreaga înțelegere și asistență din partea organelor de stat. De aceea, să stăruim în păstrarea legalității, dovedind și rîvna de a face și alte lucrări care trebuie împlinite, alături de credincioșii noștri, întru ridicarea prestigiului Bisericii noastre”.

INCEPUTUL UNOR LUCRĂRI DE AMENAJARE

În după-amiaza zilei de 8 aprilie 1986, credincioșii parohiei Ghiroda Nouă din protopopiatul Timișoara, păstoriți de vrednicul preot Ioan Postelnicu, au trăit un moment de aleasă bucurie duhovnicească: binecuvîntarea începutului lucrărilor de reparații capitale și exterioare a lăcașului lor de închinare. Bucuria lor a fost împărtășită de Întîistătorul eparhiei, Înalț Prea Sfîntul Mitropolit Nicolae, care a ținut să fie prezent la inaugurarea șantierului de lucrări la biserica închinată „Adormirii Maicii Domnului”. Numeroși enoriași ai locului și preoți invitați din parohiile limitrofe au făcut o caldă primire Chiriarhului care a sosit la Ghiroda Nouă împreună cu P. On. Părinte Aurel Miculescu, consilier administrativ și P. On. Părinte Ioan Popeti, secretar eparhial.

După cuvîntul rostit de P. On. Părinte Cornel Pleșu, conducătorul protopopiatului Timișoara, I.P.S. Mitropolit Nicolae a evocat spiritul de autentică libertate religioasă existentă în patria noastră, grație căreia cultele își împlinesc misiunea în condiții optime, în funcție de trebuințele concrete ale comunităților religioase locale.

Serviciul religios de binecuvîntare a lucrărilor începute a fost oficiat de trei preoți și un diacon, răspunsurile fiind date de mulțimea credincioșilor prin cîntarea în comun. Solemnitatea s-a încheiat cu cuvîntul de învățătură al Chiriarhului eparhiei care a invocat binecuvîntarea lui Dumnezeu asupra tuturor celor ce vor contribui, moral și material, la reușita lucrărilor începute.

CONCERT DE IMNURI RELIGIOASE ÎNCHINATE PATIMILOR

În duminica din 20 aprilie 1986, corul elevilor Seminarului teologic din Caransebeș, dirijat de preotul profesor Nicolae Belean, a prezentat în sala festivă a școlii un mănunchi de imnuri religioase închinate Patimilor Domnului. Prezentarea concertului a fost făcută de P. On. Părinte prof. Sorin Cosma, evocînd supliciiul Mîstuitorului Domnului. Expunerea a fost însoțită de proiecția unor imagini reprezentînd Patimile Domnului.

La concert, pe lângă profesorii și elevii seminarului au asistat și un număr de credincioși din Caransebeș, înălțați sufletește de frumusețea pieselor corale și măiestria interpretării lor. Din partea Centrului eparhial a participat P. On. Părinte Ilie Maier, vicar administrativ, care a transmis celor prezenți arhieresti binecuvîntări și felicitări de Sfintele paști din partea Întîistătătorului eparhiei, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae.

LĂCAȘURI PAROHIALE SUB SEMNUL INFRUMUȘĂRII

Odată cu sosirea primăverii și a timpului favorabil, numeroase comunități parohiale din cuprinsul eparhiei și-au deschis șantiere de lucrări pentru infrumusețarea lăcașurilor lor de închinare.

Astfel, bisericile din Bouțarul superior și Daldi — ambele în protopopiaul Caransebeș, cele din Buziaș — protopopiatul Lugoj și Vermeș — protopopiatul Reșița vor fi dotate cu noi picturi interioare în frescă și tempera, la fel ca și capela dimitirului din Lugoj. La bisericile parohiale din Jebel — protopopiatul Timișoara și Juța — protopopiatul Caransebeș sînt în curs de desfășurare lucrări de restaurare a picturii murale.

Mai notăm că tot în această primăvară, turnul bisericii din Berzovia — protopopiatul Reșița a fost înălțat cu patru metri față de cota inițială, cu ajutorul unor vincuri hidraulice care au ridicat acoperișul, spațiul obținut fiind completat cu un zid de cărămidă cu grosime de 50 cm. Lucrările de consolidare continuă în interiorul lăcașului, spre a-l feri de eventuale forțe seismice orizontale.

La biserica parohială din Timișoara-Vii I au început lucrările de amplasare a clopotnitei în imediata apropiere a lăcașului, deopotrivă cu construirea unui culoar de legătură între ele, pentru ca întregul ansamblu să se constituie într-un complex arhitectonic unitar.

Toate lucrările se desfășoară și sub supraveghierea atentă a serviciului tehnic din cadrul Centrului eparhial.

NOUL CĂMIN PREOTESC AL EPARHIEI

Printre activitățile gospodărești inițiate de conducerea eparhiei se numără și amenajarea unui cămin destinat preoților, spre a împlini și această carență resimțită de mai multă vreme în viața bisericească de pe meleagurile Banatului.

Începute în toamna anului 1985, sub conducerea serviciului tehnic al Centrului eparhial, lucrările interioare desfășurate la clădirea din str. Pescarilor nr. 14 s-au isprăvit la începutul anului curent (1986). Căminul dispune de șase încăperi pentru cazare dotate fiecare cu câte două și respectiv trei paturi, cu mobilier modern, ales cu gust, precum și de grupuri sanitare aferente.

Cu începere din primăvara acestui an, căminul preotesic din Timișoara își așteaptă oaspeții — clerici și familiile lor de pe meleagurile eparhiei sau de la depărtări mai mari aflați în trecere prin municipiu.

ATELIERUL DE CROITORIE AL EPARHIEI

În ajutorul preoților și comunităților bisericești de pe meleagurile Banatului, pe lângă Centrul eparhial funcționează de mai mulți ani un atelier de croitorie. Ostentivitățile atelierului, în frunte cu monahia Eugenia Ghiran, se străduiesc să împlinească, în condiții optime și la timp, toate cererile venite din partea clericilor și parohiilor, în ceea ce privește primenirea pieselor de inventar moale. În cadrul atelierului se confecționează haine preotești, odăjdii, prapori și alte obiecte de același profil, prioritate acordându-se mereu tinerilor teologi cu prilejul intrării lor în cler.

Spre ilustrare notăm că numai în anul precedent, 1985, au fost confecționate 27 reverenți, 23 odăjdii, 16 prapori (steaguri bisericești), precum și numeroase alte obiecte de uz preotesic și liturgic.

„DOAMNE, RĂMÎI CU NOI...”

În duminica din 13 aprilie 1986 a trecut în veșnicie preotul pensionar *Dimitrie Botâu* din Timișoara, în vîrstă de 87 ani.

S-a născut la 6 octombrie 1899 în com. Cefa, jud. Bihor, într-o familie de agricultori cu mulți copii. A urmat cursurile învățămîntului elementar în comuna natală, iar pe cele medii la liceul din Salonta și respectiv Școala normală din Arad, devenind învățător. Vocația preotească i-a îndreptat pașii spre Academia teologică din Arad, pe care a absolvit-o în anul 1924. Un an mai tîrziu a fost hirotonit preot pe seama parohiei Sculea din protopopiatul Deta. În cursul activității sale desfășurată în ogrul Domnului timp de cinci decenii a mai păstorit succesiv și parohia Uliuc, de unde — grație meritelor și realizărilor sale — a fost numit preot la catedrala mitropolitană din Timișoara. Apoi, timp de peste un deceniu a păstorit parohia Timișoara-Fratelia, de unde s-a pensionat în primăvara anului 1976, continuînd să slujească și să-și ofere ajutorul acolo unde era nevoie pînă aproape de clipa morții.

A fost preot model, cu credință profundă, iubit și stimat de toți credincioșii pe care i-a păstorit. Pentru meritele sale pe plan pastoral și gospodăresc, conducerea bisericească l-a distins cu rangul de iconom stavrofor.

Serviciul religios al prohodului a fost oficiat în ziua de 15 aprilie 1986 în biserica parohială din Timișoara-Mehala, de un sobor de 12 preoți și doi diaconi, în prezența Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae, a numeroși clerici și a unui impresionant număr de credincioși. Necrologul a fost rostit de P. On. Părinte Cornel Pleșu, conducătorul protopopiatului Timișoara. Viața și activitatea defunctului a mai fost evocată, la cimitir, și de preotul Jivoîn Forga de la parohia Timișoara I.

În dangătul clopotelor și regretat de toți cei ce l-au cunoscut, sicriul cu osemintele preotului Dimitrie Botău a fost apoi înhumat în cimitirul parohial din Timișoara-Calea Lipovei.

În 22 aprilie 1986 a încetat din viață la domiciliul său din Timișoara, prof. Ion Nicola, fost membru în Adunarea Eparhială, în vîrstă de 79 ani.

Născut la 3 iunie 1907 în com. Tătulești, jud. Olt, într-o familie de intelectuali, și-a efectuat studiile la București, devenind licențiat al Facultății de litere și filosofie. A funcționat ca profesor la mai multe licee din cuprinsul țării, printre care la „Andrei Șaguna” din Brașov și „Traian Doda” din Caransebeș, căutînd să însușească elevilor săi dragostea de carte, de limbă și cultura românească, de istoria zbuciumată a pămîntului nostru strămoșesc. În timpul celui de al doilea război mondial, a luptat ca voluntar, fiind decorat cu „virtutea militară”.

Pasionat bibliofil, folclorist și etnograf în cursul vieții a colecționat un bogat fond de cărți rare, documente și manuscrise literare, iar vocația scrisului a fost fermentul unei bogate activități publiciste, defunctul colaborînd la diferite reviste, printre care și la „Mitropolia Banatului”. Dintre romanele editate se distinge „Am fost în Tatra Mică”, inspirat din campania la care a participat în timpul războiului antihitlerist. Dincolo de toate meritele și talentele sale, a rămas pînă la sfîrșitul vieții un exemplu de modestie și cumpătate.

Slujba înmormîntării a fost oficiată în ziua de 24 aprilie 1986, de un sobor compus din trei preoți și un diacon, în frunte cu P. On. Părinte Aurel Miculescu, consilier administrativ, în prezența membrilor familiei, a P. On. Părinte Ilie Maier vicar administrativ, delegatul Centrului eparhial, precum și a unei numeroase asistențe. Cuvîntarea funebă a fost rostită de preotul Jivoin Forga de la parohia Timișoara I.

Rămășițele pămîntesti ale celui ce a fost prof. Ion Nicola au fost înhumate în cimitirul parohial din Timișoara-Calea Lipovei, întru nădejdea învierii.

Prot. ic. stavr. Traian Radu a decedat la 29 martie a. c. în vîrstă de 71 ani, după 46 ani de vrednică slujire preotească.

Născut în 29 aprilie 1915 în satul Jupa, jud. Caraș-Severin, și-a făcut studiile superioare la fostele Academii teologice din Caransebeș și Arad. În 1939 a fost hirotonit preot și a slujit la parohiile Bobda, Clopodia și Topleț din Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului. La chemarea Arhiepiscopiei misionare ortodoxe române din America, în anul 1965 devine parohul comunității din Cleveland-Ohio unde a slujit cu pricepere și multă dăruire pînă la 31 decembrie 1984 cînd s-a pensionat pe motiv de boală.*

Trecerea sa la cele veșnice a fost deplînsă atît de enoriașii săi din Cleveland, cît și de credincioșii parohiilor Bobda, Clopodia și Topleț. Înhumarea a avut loc la Cleveland în cimitirul „Apus de soare” (Sunset), iar serviciul funebru a fost oficiat de I.P.S. Arhiepiscop Victorin Ursache înconjurat de un impunător de preoți. Despre personalitatea decedatului au cuvîntat I.P.S. Arhiepiscop Victorin, P.C. Părinte vicar Ioan Bugariu și P.C. Părinte Ion Gherman, actualul paroh din Cleveland. Cei alți credincioși români din oraș au transmis cuvenitele condoleanțe prin P.C. Preoți Vasile Hătegan, Richard Grabovski și Grigore Duma. Doliul parohiei ortodoxe române din Cleveland a fost împărțit și de restul credincioșilor din Cleveland, inclusiv de creștinii neortodocși de origine română reprezentați de pastorul Petru Floruță.

Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului de unde a plecat și unde a slujit multă vreme regretatul preot Traian Radu, s-a alăturat tuturor celor care i-au deplîns moartea prin serviciile religioase oficiate și prin telegrama de condoleanțe trimisă dd I.P.S. Mitropolit Nicolae. Dumnezeu să-l odihnească în pace (preot Ion Gherman).

EPISCOPIA ARADULUI, IENOPOLEI ȘI HÂLMAGIULUI

I.P.S. MITROPOLIT NICOLAE ÎN VIZITĂ LA ARAD

La invitația Prea Sfințitului Episcop Timotei, în duminica din 13 aprilie 1986 a sosit la Arad Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae, însoțit de P. On. Părinte Ioan Popeti, secretar eparhial.

În catedrala episcopală, după ce ierarhii au fost întâmpinați de un sobor de preoți și diaconi și de membrii Consiliului Eparhial împreună cu credincioșii, s-a oficiat sfânta liturghie arhierască.

La momentul potrivit I.P.S. Mitropolit Nicolae a rostit cuvîntul de învățătură, subliniind cele două laturi esențiale ale pietății creștine: mărturisirea dreptei credințe și exprimarea acesteia prin fapte și comportament moral-creștin — trepte pe scara ce ne apropie de evenimentul cel mare al Învierii Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. I.P.S. Sa a îndemnat apoi la păzirea dreptei credințe și împlinirea faptelor bune.

După otpustul sfintei liturghii, P.S. Episcop Timotei a mulțumit pentru atmosfera înălțătoare de rugăciune ce s-a realizat în acea zi și pentru cuvîntul de îndrumare adresat de I.P.S. Mitropolit Nicolae celor prezenți, făcîndu-i să urce, treaptă cu treaptă, „scara” acelei duminici. P.S. Sa a exprimat sentimentele de unitate, ca într-o familie ale întregului efectiv al eparhiei cu toți cei ce compun Mitropolia Banatului, ca parte integrantă a Bisericii Ortodoxe Române și Sfintei noastre Patriarhii, deopotrivă cu întreaga recunoștință față de I.P.S. Mitropolit Nicolae pentru purtarea de grijă pentru preoții și credincioșii ei, pentru ca bunul mers al eparhiei să poată însemna o floare pe altarul Bisericii Ortodoxe Române.

Mulțumind pentru frumoasele cuvinte rostite, I.P.S. Mitropolit Nicolae a arătat că venirea la Arad s-a datorat invitației ierarhului locului și datoriei de a veghea asupra bunei desfășurări a activității bisericești din cuprinsul întregii Mitropolii a Banatului, subliniind că P.S. Episcop Timotei se bucură de încrederea și simpatia întregului Sfînt Sinod, a preoților și credincioșilor eparhiei. Apoi, ca semn a dragostei față de ierarh, preoți și credincioși eparhiei, I.P.S. Mitropolit Nicolae a dăruit Prea Sfinției Sale o icoană engolpion.

La reședința episcopală, P.S. Episcop Timotei a oferit o agapă la care a participat personalul cu atribuții de răspundere la Centrul eparhial și alți invitați.

VIZITĂ CANONICĂ

Răspunzînd invitației preoților și consiliului parohial Arad-Sega II, în duminica din 9 martie 1986, Prea Sfințitul Episcop Timotei, înconjurat de un sobor de preoți și

diaconi, a oficiat sfânta liturghie, în biserica parohială cu hramul „Schimbarea la Față”. Sărbătoarea enoriașilor acelei parohii, veniți în număr foarte mare, a fost amplificată de hirotonia, la momentul potrivit, a diaconului Gheorghe Ancaș, întru preot pe seama parohiei Hășmaș din protopopiatul Ineu.

Predica zilei a fost rostită de preotul Dimitrie Cuzman misionar protoepiscop și preot slujitor la acea parohie.

După otpustul sfintei liturghii, preotul paroh Aurel Moise a prezentat o succintă dare de seamă asupra vieții enoriei, mulțumind Chiriarhului pentru descindere în mijlocul enoriașilor și marcând astfel momentul sărbătoresc în viața acestor credincioși.

În cuvîntul de învățătură plin de înțelepciune și căldură, P.S. Episcop Timotei, referindu-se la pericopele scripturistice din „Duminica lăsatului sec de carne”, a evidențiat răspunsul ce l-au de dat credincioșii și clericii la Judecata cea de apoi Dreptul Judecător răsplătind fiecăruia după faptele sale. Î.P.S. Sa i-a îndemnat apoi stăruitor pe cei prezenți la păstrarea adevăratei credințe primite de la Mîntuitorul Iisus Hristos și Sfinții Apostoli.

CONFERINȚE PREOTEȘTI

În lunile martie și aprilie 1986 s-a desfășurat prima conferință preotească pe anul în curs, avînd tema: „Dragostea de vatra străbună, trăsătură de seamă a adevăratului patriotism. Respectarea legilor, cinstea și corectitudinea — trăsături esențiale ale clerului și credincioșilor Bisericii noastre”.

Prea Sfințitul Episcop Timotei a prezidat personal lucrările conferințelor desfășurate la protopopiatele Arad, Lipova, Deva, Orăștie și Brad, iar la protopopiatele Petroșani și Ineu ele au fost prezidate de delegații chiriarhali.

Conferințele au fost precedate de slujba Te-Deumului, în cadrul căreia cite un preot din fiecare protopopiat a predicat în legătură cu tema conferinței.

Au întocmit și susținut referate următorii preoți: Ioan Rus (Contei) la protopopiatul Arad; Gheorghe Serb (Gurahont) la protopopiatul Ineu; Alexandru Midea (Șoi-moș) la protopopiatul Lipova; Dorel Ciolea (Teliucul Inferior) la protopopiatul Deva; Doru Pușcașu (Geoagiu Suseni) la protopopiatul Orăștie; Romulus Străuț (Valea Brad) la protopopiatul Brad și Ioan Jurca (Petrila II) la protopopiatul Petroșani.

În cadrul conferințelor, atît referenții, coreferenții și ceilalți preoți care au luat cuvîntul au subliniat că patria reprezintă imensul tezaur spiritual plămădit de sufletul mare al fiilor acestui pămînt, cu doinele și baladele, cu „legea românească”, cu frumoasele bisericuțe de lemn — monumente de arhitectură, cu sfintele mănăstiri, dar și cu minunatele realizări ale acestui vrednic popor, mai ales în ultima vreme, ilustrate și pe latură bisericească.

La conferințele pe care le-a prezidat, P.S. Episcop Timotei a conștientizat preoțimea de rostul pe care-l are în mijlocul enoriașilor care sînt totodată și ceățeni ai țării, clerul avînd chemarea să slujească atît la altarul Bisericii strămoșești cît și la cel al patriei.

Preoții și-au exprimat dorința de a contribui cu sfințită datorie patriotică la tot ce se realizează măreț și frumos astăzi în țara noastră, îndemnând la aceasta și pe credincioșii pe care-i păstoresc.

Între 1 — 18 aprilie 1986, la sediul protopopiatelor a avut loc și prima conferință administrativă din acest an, în cadrul căreia a fost tratată o altă temă stabilită de Sfântul Sinod: „Respectarea de către preoți a disciplinei în construcții și reparații, potrivit legilor în vigoare (Decretul nr. 144/1958 și 117/1973)*”.

Tema canferinței — de actualitate pentru preoți — a fost tratată cu atenție și conștiinciozitate de preoți, tema reamintind necesitatea respectării legilor și îndrumărilor privitor la executarea de lucrări în baza unor documentații aprobate în prealabil. Spre exemplificare au fost amintite numeroasele biserici, restaurate și pictate în ultimii ani. De aceea și în continuare trebuie să se arate grijă deosebită mai ales față de bisericile — monumente de arhitectură care necesită reparații, pentru care trebuie consultați specialiști.

Preoțimea eparhiei s-a angajat să respecte întocmai metodologia privind elaborarea documentațiilor tehnico-economice în executarea lucrărilor, dovedind rîvnă atât în păstrarea edificiilor bisericesti, cît și în respectarea disciplinei financiare.

NOI CURSURI PASTORAL-MISIONARE

Urmare hotărîrii Sfîntului Sinod, între 17—22 februarie — 1 martie și 3—8 martie 1986, sub îndrumarea Prea Sfîntîtului Episcop Timotei, la Centrul eparhial s-au desfășurat trei serii de cursuri pastoral-misionare, cu cîte 20 preoți în fiecare serie. Preoții prezenți și-au însușit cu multă rîvnă expunerile pe teme cu caracter misionar suținute cu competență de P.C. Părinte Prof. dr. Dumitru Abrudan, prorectorul Institutului teologic universitar din Sibiu, și de P.C. Părinți profesori Ioan Mihălțan și Ioan Glăjjar de la același institut. De asemenea, preoții cursanți au participat activ la seminarii cu obiective practice, totodată realizîndu-se și un folositor schimb de experiență pastorală.

Programul orelor de curs și seminarii a cuprins diferite subiecte de îndrumări misionare, omiletică, liturgică și pastorală.

În ultima zi de cursuri s-a oficiat sfința liturghie, în timpul căreia cîte unul din preoții cursanți a rostit o predică tematică, asupra căreia s-au purtat ulterior discuții.

P. S. Episcop Timotei a fost prezent la toate cele trei serii de cursuri, a prezidat conferințe tematice, a condus seminarii și a dat îndrumări privitoare la îmbunătățirea activității de zidire sufletească a credincioșilor.

O PRESTIGIOASĂ REUNIUNE ȘTIINȚIFICĂ

Între 21—22 martie 1986, la Deva, sub egida Consiliului Culturii și Educației Socialiste s-au desfășurat lucrările celei de-a XX-a sesiuni anuale de rapoarte privind cercetările arheologice din anul 1985.

Bucurându-se de participarea unor personalități de seamă din domeniul cercetării istorice din patria noastră, după ședința de deschidere a sesiunii și vernisajul unei expoziții, lucrările sesiunii s-au desfășurat în cadrul a cinci secțiuni.

Între rapoartele prezentate, unele s-au referit și la trecutul vieții bisericești de pe meleagurile eparhiei și în general ale Banatului. Astfel, la secțiunea a V-a au fost prezentate rapoarte privind ultimele săpături arheologice de la complexele medievale Iliidia și Mehadia (jud. Caraș-Severin), Mănăștiur (jud. Timiș) și Lunca Cernii (jud. Hunedoara), unde arheologii români au descoperit fundațiile unor vechi biserici și mănăstiri românești atestate în documentele vremii din secolele XIV—XVI, acestea având darul de a aduce noi contribuții în luminarea continuității românești și creștine în acest spațiu din cuprinsul patriei noastre, arheologii combătând cu fermitate orice încercare de a denatura adevărul istoric.

În ziua de 23 martie 1986, participanții la sesiunea amintită, au vizitat pe lângă alte monumente istorice, bisericile din Strei și Densuș (jud. Hunedoara) — monumente de arhitectură medievală.

SPRE VEȘNICĂ POMENIRE

În dimineața zilei de 15 martie 1986 s-a strămutat la cele veșnice monahia *Apolinaria Drăghiță*, stareța mănăstirii Prislop din protopopiatul Petroșani.

Născută la 12 februarie 1923 în localitatea Tău, jud. Alba, din părinți agricultori, după absolvirea școlii elementare în comuna natală, a urmat cursurile liceului din Blaj. Răspunzând unei tainice chemări lăuntrice spre monahism, între anii 1933—1948 a frecventat cursurile Academiei teologice la Sibiu, iar apoi cele ale Institutului teologic universitar de la București.

În anul 1949 a intrat în cinul monahal la mănăstirea Bistrița, jud. Vilcea. După ce a funcționat ca profesoară la seminarele monahale de la mănăstirile Plumbuita și Hurezu, a îndeplinit și alte ascultări în cadrul Centrului eparhial din Sibiu, până în anul 1976 când a fost transferată ca stareță la mănăstirea Prislop, unde și-a continuat activitatea până a trecerea la cele veșnice.

Slujba înmormântării a avut loc în ziua de 17 martie 1986, în biserica mănăstirii, fiind prohodită de un impresionant sobor de ieromonahi și preoți de mir, cu participarea unui mare număr de credincioși, clerici, monahi și monahii de la diferite mănăstiri, rude și cunoștințe. Viața și activitatea regretatei starețe a fost evocată de P. Cuv. Părinte Timotei Iftimie, starețul mănăstirii Hodoș-Bodrog, P. Cuv. Părinte Teofil Părăianu de la mănăstirea Simbăta, jud. Sibiu și P.C. Părinte Iacob Bupte, consilier și delegat chiriarhal care a transmis din partea conducerii eparhiale condoleanțe familiei și cuvinte de mângâiere și îmbărbătare obștei mănăstirii rămasă adînc mîhnită sufletește prin pierderea înfloritătoarei așezămîntului.

În dangătul clopotelor, trupul neînsuflețit al defunctei starețe Apolinaria a fost înhumat în mormîntul proaspăt săpat din cimitirul mănăstirii, în așteptarea învierii celei de obște.

Mitropolit dr. Antonie Plămădeală, *Lazăr-Leon Asachi în cultura română*, Sibiu, Tipografia Eparhială, 1985, 524 pp.

Arhivele și hazardul inerent cercetărilor ne-au oferit, în anii din urmă, destule surprize. Cele mai agreabile sînt poate surprizele relative la epoca de tranziție, cum a fost numit interstițiul de la finele secolului XVIII și începutul celui următor. Figura unui arhimadrit Gherasim din Iași, care trădează la 1792 din Voltaire, iar mai apoi *Istoria Americii*, s-a putut impune astfel prin demonstrația făcută de N.A. Ursu (*Cronica*, 1986,1). Un Ioan Nemișescu, total necunoscut pînă de curînd, apare (pe la 1800) ca autor al unei sinteze (*Istoria Valahiei*), întemeiată pe Gebhardi și Engel, cum rezultă din argumentele aduse de D. Ciurea și M. Bordeianu (*Alfai*, 1974). Ionică Tăutu, ca să mai dăm un exemplu, e și mai semnificativ pentru restituirile de acest fel, căci evocă (Emil Vîrtosu, Dan Mănuță etc.) inițiative cărțurărești susceptibile să explice o întregă epocă, aceea a trezirii la o viață națională (în sens modern) mai activă.

Încă un nume intră în istoria culturii noastre, Lazăr-Leon Asachi, tatăl scriitorului binecunoscut. Se știau despre el puține lucruri, de la mențiunile lui Ioan Negre (1872) pînă la precizările aduse, un veac mai târziu, de I.P.S. Mitropolit Nestor Vornicescu, pe temeiul unor date fragmentare. Abia acum, compulsînd întreaga informație existentă și fructificînd o bogată informație nouă, I.P.S. dr. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, repune în drepturi depline figura cărțurarului. Bibliografia respectivă cuprinde pînă acum 8 titluri, pe seama cărora s-a putut vorbi de traducător, în

parte și de orator. Ea numără acum, printr-o fericită recuperare arhivalică, 60 de lucrări, diferența reprezentînd 46 scrieri originale și 6 traduceri: diferență considerabilă, pe care I.P.S. Mitropolit dr. Antonie Plămădeală a știut să o pună în lumină, definind mai precis și mai amplu personalitatea lui Lazăr Asachi, cel care și-a luat, ca monah, din 1820, numele de Leon.

Cartea ce ni se propune acum nu poate mira, desigur, pe cei ce i-au parcurs somptuosul volum *Descăli de cuget și simțire românească* (1981), unde Lazăr-Leon Asachi e doar amintit în firida deschisă pentru fiul său, „ctitor moldovean al culturii românești”. Definind opera acestuia, autorul pune accent pe multitudinea inițiativelor, deduse din marile nevoi ale epocii: „Fiindcă totul trebuia luat de la început, fiindcă totul trebuia făcut din nou, pentru simplul motiv că nu exista nimic, el a fost acela care a făcut totul” (p. 267). Observația valabilă în ansamblu, ca și aceea legată de norma sincronizării cu civilizația și cultura apuseană. Ceea ce trebuie spus totuși e că inițiativele lui G. Asachi nu veneau pe un teren gol, iar dovada, una de prestigiu, ne-o aduce autorul însuși, recuperînd un mare număr de texte și examinîndu-le în contextul resurecției românești, care nu trebuie închipuită deci numai ca rezultat al unor piscuri cărțurărești, ci ca o sumă la care participă solidar numeroase energii. Nimic mai semnificativ decît efortul lui Lazăr-Leon Asachi, rămas pînă acum în umbră, recuperat aproape miraculos și oferit culturii naționale ca o șansă de a-și defini mai exact „periodul palingenezei”, cum a numit I. Ellade Rădulescu acel început de secol.

O atare perspectivă favorizează înțelegerea în discuție și ea doar un fragment din marea operă a regenerării naționale. Crearea de școli, inițierea de traduceri, difuziunea tot mai amplă a cunoștințelor (nu numai) practice, totul ține de acel proces regenerativ situabil în prelungirea unor eforturi încă mai vechi. Opera lui Lazăr-Leon Asachi (1757—1825), multiplă și fecundă în raport cu ceea ce se știe despre epocă („tot era degenerație și ameteală”, va spune același Eliade) invită la o reconsiderare a momentului respectiv, tratat cu excesivă asprime de noua generație. Nu se întâmplă așa îndeobște pe seama tensiunii dintre generații? În măsura în care noua generație se opune celei precedente, fiind silită de programul propriu să ia distanță, ea își caută strămoși în vechime, mitizând istoria, punând-o în consoanță cu sensul acelui program. În cazul lui Lazăr-Leon Asachi, uitarea așternută peste operă ține mai curînd de faptul că ea n-a fost tipărită decît în mică măsură, iar convulsiile ce au urmat nu favorizau o integrare destul de senină în cultura epocii. S-a întîmplat la fel cu Ionică Tăutu, a cărui restituție a avut loc și ea în zilele noastre, cu toate că M. Kogălniceanu îl recomandase în *Steaua Dunării* (1855, 25), ca pe unul ce valora pentru resurecția românească mai mult decît o întreagă generație. O analogie utilă s-ar putea întreprinde pe mai multe planuri. Se vede că Tăutu nu era chiar atît de singur și că o solidaritate de destin îl leagă de restul generației, de Lazăr-Leon Asachi îndeosebi.

Noua carte subscrisă de I.P.S. Mitropolit dr. Antonie Plămădeală sprijină cunoașterea unei opere și, deopotrivă, a unei epoci stînd sub semnul recuperării. „Ieșirea românilor spre lume, nevoia de sincronizare cu cultura vremii erau atît de presante, observă autorul, încît se începuse o ofensivă totală, pe toate fronturile, explorîndu-se cele mai neașteptate zone ale lumii” (p. 53). Este important să se știe că la această ofen-

sivă au luat parte cărturari cu formații diferite, clerici sau laici, și că fără ea nu s-ar putea înțelege avîntul cultural din deceniile următoare. Achiziții treptate, încercări moderate, aproape „eroice” în contextul știut, explică eflorescența creatoare de mai tîrziu. Procesul acomodării cu ideile circulante în lume, proces complicat și anevoios, a cerut sacrificii din partea multora și a sacrificat pe mulți, reducîndu-i la o condiție mai modestă. Preot și protopop la Herța, apoi la Lvov și în cele din urmă arhimandrit la Iași, Lazăr Leon Asachi a fost unul din cei mai apropiați colaboratori ai mitropolitului Veniamin Costache, la al cărui program cultural a contribuit, din 1803, în bună măsură. Convinș că „și de politiceștile cărți o seamă sînt folositoare”, el a tradus *Jucăria norocului sau Istorisirea* pentru prințipul Menșikov, după cartea lui P.J.-B. Nougaret, apoi *Noaptele* lui Young și *Bordeiul indiene* de Bernardin de Saint-Pierre. Semăna astfel, după propria-i expresie, „cite un grăunte în țărîna cea puțin lucră”, fertilizînd spre folosul patriei. Era convins că „nobila” limbă românească se cuvenea adusă, prin cultură, la demnitatea „înfloritoarelor sale surori”. Contribuțiile lui la acest efort colectiv și de durată sînt remarcabile. Dovezile strînse și comentate cu fastidioasă erudiție de monografist sînt deplin convingătoare.

În cele șapte capitole, asistăm la o restituție metodică, implicînd istoricul cercetării întreprinse, analiza datelor existente prezentarea noului fond documentar, pe seama căruia, mai ales, s-a putut contura efigia unui „personaj” dintre cele mai interesante. Inițierea biografică merge progresiv, integrînd noile date, valorizîndu-le. Catalogul operei, desfășurat analitic, se întregeste substanțial, adăugînd, între altele, *Logica* lui Condillac (1818), comparată cu alte versiuni, o traducere din Epictet, un text *Pentru filozofia chinezilor*, niște *Povești învățătoare de bunele moravuri luminoase*, pentru a nu mai vorbi de literatura

ecleziastică propriu-zisă și de alte lucrări cu ost moralizator. Munca cu textul, strădania de a mlădia mereu conceptele, tendință de a extinde continuu aria *logosului* în limba arii sint evidente, mai ales în *Logica*, pe care autorul o interpretează, judicios, în lumina nevoii resimțite și de cler, de a ieși pe orizonturi mai largi, ceea ce presupune, desigur, apel la întreg instrumentarul culturii. Înainte de a se ajunge la crearea unei păături semnificative de laici, cărturăria românească a fost reprezentată mai ales de clerici, care nu s-au mărginit nicidecum la sfera ideologică a tagmei, ci au cuprins, um era și firesc, întreaga cultură. „Revoluția franceză, observă autorul, i-a învățat multe lucruri bune, i-a provocat la reinterpretarea trecutului, a gândirii și a mijloacelor gândirii și la o nouă proiectare a viitorului în funcție de noile realități” (p. 42). Prin traducerea *Logicii*, ca și prin întreaga-i operă, cărturarul răspundea unor cerințe ce pluteau în aer. Totul îndemna la revizuirea conduitei, la resurrecție, morală îndeosebi fragmentele din Epictet pe care traducătorul le oferea compatrioților, convins că „omul, ori la ce stare ar veni, nu are trebuință sau mai drept nu se cuvine a să confunda în simțitoare mîhnire”.

Argumentele tăriei morale vin însă mai cu seamă din sfera unui nou civism pe care Lazăr-Leon Asachi a știut să-l servească pe tărîm confesional, ca și prin opera culturală întreprinsă. Legătura observată între această operă și Școala ardeleană (p. 179) e legitimă ca și aceea care îl integrează pe autor în marele proces regenerativ de la începutul secolului XIX. Latinitatea românilor, condiția noastră de insulă etnolingvistică expusă la toate vînturile istoriei, opțiunea „europeană” a culturii carpato-dunărene sînt idei prezente și în opera lui Lazăr-Leon Asachi. În lumina lor se poate închipui și îndrumarea dată fiului său, a cărui operă avea să contribuie atît de mult la renașterea culturală românească. Ipostaza de orator („Storcea de la inimi crude lacrimi de

Induioșie”, spune G. Asachi) e cea pe care a impus-o tradiția și ea nu poate fi ignorată. Fragmentele retorice strînse în *addenda* cărții îl fac chiar pe biograf să întrezărească „un nou Antim Ivireanul” (p. 77), plasat într-o altă epocă și fără șansa unei restituții complete. Vremea i-a fost potrivnică, asemeni lui Tăutu și altor contemporani, iar posteritatea i-a rămas datoare. Abia acum se poate vorbi de un volum reprezentativ care să ofere specialiștilor, prin textele de la urmă, un punct de sprijin destul de serios pentru evaluarea mai precisă. Personaj de tranziție, Lazăr-Leon sintetizează calități ce vădesc prelungiri ale umanismului, cu infiltrații iluministe și elanuri ce anunță vîrsta romantică a culturii. Un întreg capitol, poate cel mai substanțial, îi sistematizează sub acest unghi, în timp ce un altul identifică în operă motivul „fortuna labilis”, atît de frecvent în literatura epocii. E încă un exemplu invocabil în sprijinul celui „paradox al sincronizării” de care s-a vorbit. Faima de „mare traducător” se întregește cu alte înfăptuiri, care fac din Lazăr-Leon Asachi un spirit dintre cele mai vii, un ferment caracteristic pentru procesul resurrecțional traversat atunci de români. El a contribuit la trezirea acestora din ceea ce singur numea „îmbuimăcirea minții”, îndreptîndu-le interesul spre cultura europeană. În plus, prin introduceri, prefete, note, omilii, comentarii, a răspîndit ideii conforme timpului, iar maniera în care a făcut-o îl recomandă și ca un scriitor demn de stimă. G. Asachi știa bine acest lucru cînd scria despre veneratul său părinte că „cel dintîi au deschis la noi carieră literaturii moderne și au așezat în limba română cuvinte strămoșești” (p. 196). O raportare mai strictă la complexul epocii se va putea face în viitor. Cartea pe care ne-o dăruie I.P.S. Mitropolit dr. Antonie Plămădeală redeschide, cu bune argumente, un întreg capitol, sporindu-i materia substanțial. Nu e, cum am mai spus, o carte neașteptată. Ea rezultă din interesul aparte manifestat în ultima vreme pentru

cultura noastră mai veche, interes stimulat, între alții, de autorul însuși. În *Descăli de cuget și simțire românească*, el conturase o vastă galerie de figuri, înșiruite solemn de-a lungul unei jumătăți de mileniu, ca niște „eterni păzitori ai solului veșnic”. Cu prețioasele *Pagini dintr-o arhivă inedită* (1984) ne-a adus aproape figura lui Elie Miron Cristea, cel ce avea să fie înfiul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române și care la 1895 scria o monografie despre Eminescu. Acum — și tot pe seama unui fond arhivalic — ni se propune restituția complexă a unui cărturar de la începutul epocii moderne, căzut pe nedrept în uitare. O bogată antologie de texte sprijină demonstrația întreprinsă, invitând la noi analize în viitor. O figură interesantă, plină de viață și de inițiative cărturărești prinde astfel contur, la „cumpăna dintre vechi și modern”, înlesnind cunoașterea procesului regenerativ parcurs de societatea românească în primul sfert al secolului trecut.

Al. Zub

Pr. prof. dr. Ene Braniște, *Liturgica generală cu noțiuni de artă bisericească*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1985, 548 pp.

În urmă cu cinci ani, într-o recenzie apărută în rev. „Mitropolia Banatului” (nr. 1—3/1981, pp. 196—198), semnalăm apariția volumului de *Liturgică specială* al aceluiași autor, pe atunci profesor la Institutul teologic din București, titularul catedrei de Liturgică, o carte mult așteptată de studenții în teologie și de întreaga noastră preoție. Subliniind necesitatea și valoarea ei încheiasem astfel: „Din acest motiv, în așteptarea volumului de *Liturgică generală*, nu găsim suficiente cuvinte de laudă spre a o recomanda cu toată căldura studenților noștri

teologi, preoții și credincioșilor Bisericii noastre”.

Iată că, la interval de cinci ani, a apărut la fel de mult așteptata *Liturgică generală*, dar la apariția ei, spre marele regret al colegilor, studenților teologi, preoții și credincioșilor care l-au cunoscut, preotul profesor Ene Braniște nu mai era în viață. Astfel, apariția acestei lucrări constituie un motiv de întristare și de bucurie deopotrivă: de întristare, pentru trecerea încă timpurie a autorului la cele veșnice, fără să-și fi putut vedea tipărit rodul ultimelor sale ostenele, iar de bucurie, pentru darul făcut literaturii noastre teologice.

În cele ce urmează, ne luăm îngăduința să prezentăm această lucrare, subliniind încă de la început importanța și valoarea ei pentru teologia românească.

Liturgica generală a regretatului preot profesor dr. Ene Braniște umple un imens gol resimțit în literatura Teologiei practice din Biserica Ortodoxă Română, deoarece apare la peste o jumătate de veac de la ultima ediție a tratatului complet, intitulat *Liturgica Bisericii Ortodoxe* de prof. dr. Vasile Mitrofanovici, revizuit și completat de prof. dr. Teodor Tarnavski și dr. Nectarie Cotlarciuc, mitropolitul Bucovinei (editat în 1929), dar astăzi este cu mult depășit mai ales în partea privitoare la istoria cultului. Și cu toate că preotul prof. dr. Petru Vintilescu, fostul titular al catedrei de Liturgică de la Facultatea de teologie, iar apoi de la Institutul teologic din București (decedat în 1974), a publicat numeroase studii de liturgică, în special din istoria cultului (al cărui discipol fidel și urmaș la catedră i-a fost Ene Braniște), fiind cel dintâi liturgist român în sensul cel mai autentic; de la el nu ne-a rămas un tratat complet de Liturgică, ci doar cîrmepele litografiate din cursul ținut studenților. A fost explicabilă rîvnă și osteneala autorului de a da literaturii teo-

logice românești un tratat complet de Liturgică — *Liturgica specială* aparținând în 1980, iar *Liturgica generală* în 1985.

Liturgica generală de care ne ocupăm păstrează, în principiu, planul și împărțirea materiei din manualele clasice. Ea cuprinde șase părți mari, în care partea a patra „Timpurile liturgice” și cea de a cincea. „Locurile liturgice”, au cea mai mare întindere.

Partea I-a intitulată „Introducere în studiul Liturgicii”, cuprinde cinci capitole ce tratează: disciplina Liturgicii în complexul învățămîntului teologic, izvoarele ei și literatura liturgică de la începutul creștinismului pînă astăzi.

Partea a II-a — „Despre cult” — însumează șapte capitole, în care se analizează pe larg diferitele aspecte ale acestuia, factorii, funcțiile, instituirea și dezvoltarea cultului, specificul cultului ortodox comparativ cu al celorlalte confesiuni creștine.

Următoarele patru capitole structurează partea destinată „Persoanelor liturgice”, în care este prezentat clerul creștin și funcțiile sale în Biserica primară, rolul și funcțiile liturgice ale celor trei trepte ale clerului în Biserica veche și în cultul ortodox, persoanele ajutătoare ale clerului slujitor și funcțiile lor liturgice în trecut și astăzi, credincioșii laici ca factori ai cultului.

Partea a IV-a, intitulată „Timpurile liturgice”, cu 16 capitole, tratează: scurte noțiuni despre calendar, anul bisericesc și subdiviziunile lui, sărbătorile în general, duminica, praznicile împărătești cu date fixe, cele schimbătoare, sărbătorile Maicii Domnului, durata praznicelor împărătești, sărbătorile sfinților îngeri și ale Sfintei Cruci, cele ale sfinților prăznuiți în toate Bisericile Ortodoxe, neomartirii și sfinții naționali ai diferitelor Biserici Ortodoxe, sfinții români și sfinții cu moaște la noi în țară, posturile din cursul anului bisericesc, zilele pentru pomenirea de obște a morților din cursul anului bisericesc.

Partea a V-a, intitulată „Locurile liturgice cu noțiuni de arheologie creștină și

artă bisericească”, tratează: lăcașurile creștine de cult în primele trei veacuri și în cele următoare, basilicile și stilul bazilical în arhitectura bisericească, arta bizantină și stilul bizantin, stilurile arhitectonice ale bisericilor din Apus, arhitectura bisericească la români de la începuturi pînă astăzi, lăcașurile secundare (auxiliare) de cult în vechime și astăzi.

Ultima parte — „Obiectele liturgice” — cuprinde numai două capitole, prezentînd obiectele de cult și veșmintele liturgice.

În cele ce urmează, vom încerca să arătăm în ce constă superioritatea acestei lucrări și prin ce îmbogățește literatura Teologiei practice în Biserica noastră.

Cum era și firesc, autorul oferă o extensiune mai mare tratării problemei cultului, destinîndu-i toată partea a doua din lucrare, spre deosebire de alte manuale în care problema a fost tratată în introducere. De o importanță aparte este cap. VII al acestei părți, în care sînt înfățișate trăsăturile sau caracteristicile generale ale cultului ortodox, specificul său în comparație cu al celorlalte confesiuni.

Cu referire la „Personajele liturgice”, autorul a făcut, în cap. I, o prețioasă subliniere vorbind despre originea clerului creștin, afirmînd și documentînd că sacerdoțiul creștin își are originea în preoția Mintuitorului care ca „Arhiereu în veac”, a instituit și orînduit și persoanele destinate să săvîrșescă cultul divin după înălțarea Sa la cer, „investindu-le cu dreptul și puterea harică necesară pentru aceasta” (p. 104). Sublinierea este cu atât mai necesară, cu cît în întrunirile ecumenice din zilele noastre, unele confesiuni și grupări creștine ce nu recunosc preoția harică insistă în mod deosebit pentru oficierea unor servicii divine comune, spre a nu mai vorbi despre insistența lor în ceea ce privește intercomuniunea.

În aceeași parte, în cap. IV, autorul se ocupă de o altă problemă importantă, ignorată pînă acum, cea a credincioșilor laici

ca factori ai cultului, în care arată rolul lor concret în cultul Bisericii noastre. Tratarea problemei era cu atât mai necesară, cu cât este insistent ridicată în zilele noastre, în cele mai multe Biserici și confesiuni creștine.

Autorul a avut o inspirație fericită ca în partea a patra să ofere noțiuni esențiale asupra calendarului, precizând originea, structura și îndreptările calendarului creștin, precum și situația actuală a lumii creștine din punct de vedere al calendarului bisericesc.

Privitor la modul de tratare al praznicelor împărătești, autorul le separă în cele cu date fixe și cu date schimbătoare, introducând și mențiuni în legătură cu sărbătorirea lor la romano-catolici. O noutate o constituie și prezentarea sărbătorilor închinat sfintilor Ingeri și Sfintei Cruci, care le preced pe cele închinat celorlalți sfinți. Potrivită este și separarea făcută între sărbătorile sfintilor (cap. XII și XIII), în cel din urmă tratându-se despre sfinții prăznuiți în toate Bisericile Ortodoxe, iar în celălalt despre sfinții neomartiri și sfinții naționali ai diferitelor Biserici Ortodoxe, despre sfinții români ca și despre cei cu moaște la noi în țară.

Problema posturilor din cursul anului bisericesc este tratată pe larg, vorbindu-se și despre dezlegările de post în condițiile vieții de astăzi, cu menționarea pogorămintelor făcute de Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și propunerile referitoare la ușurarea disciplinei posturilor de o zi și de mai multe, făcute de reprezentanții unor Biserici Ortodoxe surori, în vederea pregătirii lucrărilor pentru Sfântul și Marele Sinod al Bisericii Ortodoxe.

În ceea ce privește zilele pentru pomenirea generală a morților, este binevenită precizarea învățaturii Bisericii Ortodoxe despre „comuniunea sfintilor” (p. 132), care își are temeiurile în cea mai îndepărtată antichitate creștină.

În penultima parte a volumului este tratat pe larg problema lăcașurilor de cult, menționându-se cele mai vechi biserici creștine, consemnate în diferite mărturii literare din veacurile II—III, de către scriitori bisericești, precum și bisericile a căror existență este atestată de mărturii arheologice din veacurile III—IV. Se mai tratează pe larg stilurile de biserici în Răsărit și Apus. Considerăm că era foarte util ca expunerile să fi fost însoțite de câteva scheme sau secțiuni orizontale ale principalelor stiluri de biserici.

Capitolul „Arhitectura bisericească la români” este dedicat evoluției acesteia în Muntenia și Moldova, în veacurile XIV—XX. De asemenea, se tratează și arhitectura bisericească la românii din Transilvania, insistând asupra bisericilor de lemn, răspândite aici mai mult decât în celelalte ținuturi românești, ele precedind arhitectura bisericilor de piatră și de zid. Ar fi fost potrivite câteva secțiuni privitoare la planurile principalelor biserici monumentale (ca spre exemplu, la biserica mănăstirii Curtea de Argeș, Sfântii Trei Ierarhi din Iași, sau la unele biserici monumentale mai noi cum sînt catedralele din Cluj-Napoca, Timișoara, etc). Autorul a oferit largi detalii și cu privire la lăcașurile auxiliare de cult: morminte, cimitire, martirii, baptisterii, paraclise (capele), clopotnițe.

Partea consacrată „obiectelor liturgice” tratează despre vase, odoare și alte obiecte de cult din metal, pinză și alte materiale, apoi despre veșmintele liturgice, cu prețioase îndrumări privind folosirea și păstrarea lor.

Stilul expunerii este cursiv, fără excese de erudiție, autorul sprijinindu-și afirmațiile pe documente din cele mai variate și valoroase. În afara trimerilor subliniare, abundente, la sfîrșitul fiecărui capitol sau grup de capitole, se oferă o bogată bibliografie, adusă la zi, care cuprinde de regulă alte lucrări decât cele utilizate în expunere,

aparținând unor erudiți autori ortodocși romano-catolici și protestanți. Se poate afirma cu certitudine că autorul a rămas credincios, în cercetare și expunere, dascălului său, profesorul Petru Vintilescu, a cărui activitate la catedră și în publicistica teologică a continuat-o cu mult succes și strălucire.

Firește, oricât de valoroasă este această lucrare, totuși, ca orice lucru omenesc, suferă și ea de anume imperfecțiuni și omisiuni. Le vom semnală pe cele care ni s-au părut mai importante. Astfel, la p. 120, unde se vorbește despre diaconi ca slujitori ai cultului din vechime pînă astăzi, nu se face mențiune despre „arhidiacon” și cu atât mai puțin despre „arhidiaconul stavrofor”, care există în Biserica Ortodoxă Română. Desigur, aceste trepte onorifice nu conferă — din punct de vedere liturgic — vreun drept în plus în săvîrșirea cultului, dar serviciile divine în sobor și îndeosebi la sfînta liturghie (cu sau fără arhieru) li s-a conferit arhidiaconilor, prin tradiție, un fel de înțietate față de ceilalți diaconi: să poarte Evanghelia la vohodul mic, să poarte sfîntul disc la vohodul mare, iar la împărtășirea credincioșilor să primească sfîntul potir de la episcop sau preot și să invite pe credincioși la împărtășanie, rostind cuvintele: „Cu frica lui Dumnezeu, cu credință și cu dragoste să vă apropiați”. Apoi, la p. 126, unde se vorbește despre treptele clerului inferior în Biserica veche și despre funcțiile lor cultice, autorul amintește existența „presbiterelor”, deosebită de cea a „diaconitelor”, dar mai departe nu insistă asupra lor, deși existența le este atestată în diferite documente, iar în privința rolului lor în cult s-au formulat mai multe păreri. Existența acestora a înțet după veacul IV, ceea ce necesită și o explicare a faptului.

O omisiune mai importantă ni se pare cea din partea consacrată cultului, unde era cazul să fie tratate și formele de exprimare a cultului extern: cuvîntul, actul și simbolul. Acesta, cu atât mai mult cu cît în cult,

cuvîntul se folosește cu un rol dublu: cel de a comunica ideii și de a exprima și trezi sentimentele cele mai înalte (cuvîntul cîntat sau exprimat prin muzică). Mai trebuiau tratate formele generale comune tuturor rînduielilor cultice: rugăciunea, citirile, cîntarea și predica — ce formează în fond întreaga materie a cultului divin — după cum trebuiau amintite și acțiunile însoțitoare formelor generale: binecuvîntarea, însemnarea cu sfînta cruce, punerea mîinilor, ținuta corpului, îngenunchierea, acoperirea și descoperirea capului, sărutarea păcii sau a dragostei, etc. Deși la p. 96 se subliniază bogăția, varietatea și frumusețea formelor externe ale cultului, din expunere nu rezultă de unde derivă, prin ce și cum este exprimată în cult această frumusețe.

Pe de altă parte, dacă în partea a cincea s-a acordat un larg spațiu arhitecturii bisericești, ca parte a artelor bisericești, ar fi fost de așteptat să se vorbească și despre pictura și muzica bisericească, dîndu-se noțiuni fie și cît de sumare și despre aceste arte, mai ales principalele noțiuni de erminie picturală și iconografie bisericească. Aceasta, deoarece, prin jertfelnicia credincioșilor, multe dintre bisericile noastre parohiale sînt astăzi împodobite cu pictură nouă, iar executanții nu respectă peste tot canoanele iconografice, de multe ori pictura acestora fiind departe de cea tradițională. La fel de necesară era și prezentarea muzicii bisericești, cu cîteva date despre istoria cîntării bisericești, despre poezia iconografică sub variatele și diversele ei forme.

Ultima parte putea include și tratarea simboalelor naturale: luminarea, tămîia, smirna, apa, plînea, vinul, untdelemnul, etc., cărțile de cult.

Ne exprimăm convingerea că la viitoarea ediție, aceste omisiuni vor fi înlăturate prin completările necesare, făcute de cel care își va asuma sarcina reeditării acestui prestigios tratat de *Liturgică generală*, carențe care totuși nu diminuează decît

intr-o măsură infimă valoarea prețioasei lucrări a regretatului profesor Ene Braniște.

¹ În concluzie, considerăm că prin apariția *Liturgiei generale*, care se adauă la *Liturgia specială*, preotul profesor Ene Braniște și-a încununat activitatea de peste patru decenii la catedră și în literatura noastră teologică, ceea ce îi va menține memoria vie în conștiința foștilor săi studenți și a întregii noastre preoții. În ceea ce ne privește, nu găsim suficiente cuvinte de laudă spre a ne exprima prețuirea față de tratatul regretatului autor, precum și de a-l recomanda studenților, preoților și credincioșilor dornici să-și adâncească cunoștințele privitoare la minunatul cult al Bisericii noastre.

Arhid. prof. dr. Ioan Zăgrean

Willem van Eeden, *„Învățăture preste toate zilele”* (1642), *édition et étude linguistique*, vol. I—II, Amsterdam, 1985, VIII + 811 pp.

La 26 martie 1985 își lua titlul de Doctor în Litere al Universității din Amsterdam Willem van Eeden, cu lucrarea românească, din secolul al XVII—lea, *„Învățăture preste toate zilele”* (1642), ediție și studiu lingvistic¹.

Ieșită de sub teacurile tiparului de la mănăstirea „Adormirea Maicii Domnului”² din Cîmpulung-Mușcel, la anul 1642, *„Învățăture preste toate zilele”* a fost, din păcate, foarte puțin studiată, mai ales din punct de vedere al limbii textului acestei lucrări. Acesta a fost, de altfel, și unul din motivele principale ce l-au determinat pe W. van Eeden să se consacre studiului lingvistic al respectivei cărți și să ne ofere în

1985 noua ediție a *„Învățăturilor preste toate zilele”*, după cum el însuși o mărturisește în introducerea lucrării sale de doctorat, unde scrie că: „textul de la 1642 a fost obiectul unui dezinteres aproape total, ce ne pare nemeritat din punct de vedere al limbii: în cele mai bune pasaje calitatea scrierii sale poate să se compare cu aceea a Cazaniei mitropolitului Varlaam, apărută la Iași în 1643 și elogiată de istoricii literaturii române”. Și, într-adevăr, întâlnim în textul *„Învățăturilor preste toate zilele”*, pasaje de-o rară frumusețe a limbii, dublată uneori de o profundă gândire teologică. Iată de ce, spre ilustrarea celor afirmate mai sus, redăm, în cele ce urmează, trei pasaje din *„Învățăture preste toate zilele”* în care, cu adevărat, limba românească este ca un fagure de miere.

A) „Ca și cum ară fi un călătoriu de umblă cale și-l arde soarele și-l supără zăduhul, după aceia la mijlocul căii află un copaciu frumos cu multă frunză și șade suptu dînsul la umbră de să odihnească, așijderea și noi în ziua de astăzi” (extras din „Cuvînt la închinarea cinstitei și ce viață făcătoarei Cruci, din Duminica a 3-a a Sfințului Post”, 30 v 13—31 v 1).²

B) „Oare vedeți cu ce armă întărește împăratul cel mare și Dumnezeu pre voinicii săi? Nu-i dă platoșă de fier, nice arcu nice sabie, nice pavăză, nice altu ceva nimicî den armele voinicilor de pre pămîntu. Dară ce-i dă? Dă-i cinstita și sînta cruce, că aceeaia iaste și pavăză și arcu și ori-ce armă trebuie creștinului celui biagocestiv. Ca și un împărat ce cumpără arme bune și le dă slugilor lui, așijderea și Domnul pre această sfință cruce ne-au dat armă și ne grăiaște” (extras din „Cuvînt la închinarea cinstitei și de viață făcătoarei Cruci, din

¹ Mănăstirea Adormirea Maicii Domnului sau Negru Vodă din Cîmpulung-Mușcel a fost rezidită de Matei Basarab (1632—1654) la anii 1635—1636 și dispune din anul 1635 de tiparita trimisă domnitorului, la cererea acestuia, de către mitropolitul Kievului, românul Petru Movilă (1633—1646).

² Vezi și paginile 571—572 din lucrarea lui W. van Eeden.

Duminica a 3-a a Sffintului Post", 32r 13—32v 3).³

C) „Vai de noi, fraților, în ce chipu iaste loculă acela unde iaste plîngerea și scrășnirea dinților, carele se chiamă Tartărul, ntru care locu și singur diavolul să cutremură de dînsul unde-l vede! Vai de noi, n ce chipu iaste matca focului celui nestinsu, carea tot arde și nice o dată nu luminează!” (extras din „Cuvîntu de învățătură pentru moarte, ca să nu foarte plîngă creștinii pentru cei ce mor”, 46v 6—46v 11).⁴

Că dincolo de dulceața și frumusețea limbii românești a acestor pasaje găsim în ele și o profundă gîndire teologică, ultimul o confirmă din plin. Astfel, identificarea iadului, din ultimul pasaj expus mai sus, cu „matca focului celui nestinsu, carea tot arde și nice o dată nu luminează”, dezvăluie, cu prisosință, o profunzime rar întîlnită în gîndirea teologică românească.

Pr. dr. Ioan Dură

Onisifor Ghibu, *Nu din pattea aceea, Studii și articole. 1904—1914*, București, 1985, 423 pp.

Rămîne viabilă și ne raliem măsurilor cu caracter restitativ, de reeditare a materialelor scrise de O. Ghibu, sau despre el, luate cu prilejul centenarului nașterii sale (1883—1972). Pentru că activitatea cultural-științifică, social-politică a dascălului și educatorului național, a organizatorului de școală românească, a militanțului fervent și activ pentru Unirea cea Mare, ca și a istoricului, publicistului, omului de litere și nu în ultimă instanță a luptătorului hotărît și dirz antirevizionist, pe durată a aproximativ o jumătate de

veac, nu putea să scape atenției și cunoașterii aprofundate a specialiștilor și deopotrivă a publicului larg din patria noastră.

Volumul de față, cu un titlu foarte sugestiv, conținînd doar 69 lucrări selectate din cele peste 300 existente pentru intervalul menționat, beneficiază de aportul competent, sub aspect științific, al cercetătorului dr. V. Popeangă și de postfața așternută din cuget și simțire deosebită, de exegeta operei ghibuene, dr. Nadia Nicolescu. Trierea vastului materialului publicistic, risipit în periodicele vremii, pe teme de cultură națională, educație, învățămînt și organizare școlară, s-a făcut după criteriul reprezentării a cît mai multe din preocupările și metodele de lucru ale autorului. Din cele patru faze stabilite în viața și activitatea lui O. Ghibu, selecția sa s-a oprit la deceniul 1904—1914, semnificativ pentru orientarea tinărului aflat într-o dublă bătălie: cu administrația austro-ungară sovîină și cu demoralizarea internă resimțită la nivelul școlii românești transilvane.

Din orice unghi de vedere ar fi analizate, articolele respective fac dovada unui cumul de calități, dintre care amintim: competență și vigoare, curaj și talent demascator, capacitate organizatorică, perspicacitate politică, tărie de caracter și perseverență morală.

Vocația pentru bătălia social-națională apare în cazul lui O. Ghibu încă din primul an de studenție, cînd folosește presa timpului pentru a demasca presiunile și anchetele ilegale dintre anii 1903—1904, sau în anul 1907 de tristă amintire pentru soarta școlilor românești, cînd scria despre instituțiile desființate, despre procesele și penalizările aplicate învățătorilor și cînd acuza deschis promovarea unei politici editoriale restrictive de către autoritățile de atunci. Pregătirea sa vastă — de istoric, filosof, teolog, pedagog, filolog — au contribuit la nașterea unei publicistici bogate, îmbrățișînd cele mai variate aspecte: politico-națională, culturală, istoria și critica literară, cronica dramatică și artistică. Militantismul său recunoscut, competența și îndeosebi vigoarea polemică, vădite încă din debutul de la „Telegraful Român” (1904) au concurat la accentuarea acțiunii sale vizavi de politica școlară habsburgică și organizarea ei — pe tărîm pedagogic, educațional, ca și în cel al folcloristicii sau chiar în domeniul organizării Bisericii (a se vedea

³ Vezi și paginile 574—575 din lucrarea lui W. van Eeden.

⁴ Vezi și pagina 603 din lucrarea lui W. van Eeden.

În acest sens cea dintâi lucrare apărută în volum despre „Limba noilor cărți bisericești”, Sibiu, 1905).

Redactor la „Lupta” în anul 1907, O. Ghibu publică articole nesemnate, ca editoriale, ori articole pseudonime, în care propovăduiește unitatea culturală românească cu școala și Biserica, factori integratori primordialii. În lupta pentru păstrarea neștirbită a caracterului școlii confesionale românești din Transilvania, propune soluții practice, multe sincrone cu cele din România, dovădind astfel un spirit național lucid, combativ și drept în judecarea problemei naționale. În articolele expediate din Germania, între anii 1908—1909, O. Ghibu ridică o serie de probleme teoretice, valabile atunci pentru salvarea școlii autohtone aflate sub incidența legilor apponyene: ce este conceptul de educație națională, cum se poate realiza școala activă, cum anume poate fi aplicat bilingvismul, etc. Autorul se vădește în continuare un spirit statornic, ce intenționează să stopeze dezbinarea confesională, cu o soluție potrivită ce nu s-a putut aplica, totuși. Cercetătorul atent al articolelor sale reeditate în acest volum ar putea efectua o investigație asupra publicațiilor care i-au găzduit materialele, observând aria vastă a distribuirii acestora, fapt semnificativ pentru puterea de muncă și de convingere a autorului.

Opinem că perioada anilor 1910—1914 este deosebit de însemnată în activitatea teoretică și practică a inspectorului școlilor subordonate Arhiepiscopiei de la Sibiu, tocmai datorită paletei largi de probleme ridicate în presă, prin articole ce relevă cultura vastă, curajul răspunderii, talentul organizatoric și condeiul de excepție al celui care în 1912 demasca și combătea lipsa fondurilor pentru susținerea școlilor confesionale românești sau condamna interzicerea studierii istoriei poporului român în școlile și liceele de stat.

Densitatea și verva articolelor din anii 1904—1914, încărcătura deosebită și anco-

rarea lor în problemele vitale ale evoluției națiunii române oprimăte din Transilvania — cu alte cuvinte publicistica sa militantă, constituie prin sine un argument cu privire la utilitatea reeditării în continuare a seriei antologice preconizate. Mai subliniem actualitatea și frumusețea gândurilor exprimate în postfață. Strădania realizatorilor ediției, întemeiată, ca și până acum, pe devoțiunea fiului reputatului luptător național — Octavian O. Ghibu — întru valorificarea și repunerea în circuit științific a operei sale, ne face să credem că vor continua cercetarea întreprinsă, spre a lumina alte fațete necunoscute până acum ale vieții și activității patriotului militant Onisifor Ghibu.

Pr. Stelian Pălăncău

Paul Philippi și colaboratorii, *Beiträge zur Geschichte von Kronstadt in Siebenbürgen* (Contribuții la istoria Brașovului din Transilvania), editura Böhlau, Köln-Viena, 1984, 336 pp.

În colecția Arhiva transilvăneană (Siebenbürgisches Archiv) redactată de Paul Philippi, a apărut, în 1984, volumul XVII de studii, avînd ca temă *Contribuții la istoria Brașovului*. Autorii sînt Alfred Prox, Franz Killyen și Maja Philippi. Cele șase lucrări cuprinse sînt întitulate: „Corona, Kronstadt, Brașov, Brassó — asupra etimologiei și provenienței denumirii orașului”; „Începuturile orașului Brașov”, „Populația Brașovului în secolele XIV—XV”, „Structura socială a Brașovului în evul mediu”, „Studienți brașoveni și birseni la Universitatea din Viena în anii 1382—1525” și „Rășcoala cetățenească din Brașov din anul 1688”.

Prima dintre ele dezbate proveniența și etimologia denumirilor orașului, cele două nume Brașov-Brassó și Kronstadt — reprezentînd de fapt două așezări distincte și ulterior unificate, ambele denumiri păstrîndu-

se deopotrivă și în continuare. Numele „Corona” provine din cuvântul slav „krunica” (pronunțat: crunița), ce înseamnă izvor, pîrîu, rîuleț. Numele „Brașov”, „Brasso” — inițial „Barasu” — se compune din „bara” — ce înseamnă în limba slavă pîrîu, mocirlă, loc umed — și „su” — ce înseamnă pîrîu, apă în limbile turce vorbite în Balcani și Dobrogea. Prin urmare ambele au o semnificație identică. După cum arăta Dimitrie Onciul în *Scrieri istorice* (București, 1968, p. 211) în Dacia începînd cu secolul X—XI existau multe denumiri topografice de origine slavă. Mai multe exemple în această direcție oferă Al. Rosetti în *Istoria Limbii Române*, ed. III: *Limbile slave meridionale*, 1940, pp. 103—106. Autorul articolului găsește această etimologie mult mai probabilă, decît cea propusă de C. Călin și F. Olteanu în „Almanahul Flacăra” din 1984 (pp. 159—161) Brașov — Kronstadt orașul lui Kronos?, care pledează pentru proveniența numelui „Kronstadt” de la „cetatea lui Kronos”, zeul timpului — Zalmoxis.

Lucrarea regretatului Franz Killyen asupra „Începuturilor orașului Brașov” se deosebește în câteva amănunte de datele oferite de dr. Maja Philippi în articolele următoare. Ambii autori se raliiază, însă, unei opinii mai vechi aparținînd brașovenilor G. Bakó și G. Nussbächer: orașul-cetate Brașov a luat naștere prin unirea a două așezări-opidum (una sub muntele Martin, în care se afla sediul comitatului și al tribunalului comitatens, avînd denumirea „Brașov” sau „Altstadt” — orașul vechi, ce denotă o vechime mai mare; și o alta, sub muntele Timpa, care purta numele de Corona, (Kronen). Se mai amintește de o viețuire presăsească, deci românească, pe o suprafață întinsă, viețuire care s-a retras în „orașul de sus”, cartier rămas „extra muros” cetății Brașov, atunci cînd, în 1211, regele Andrei II dăruia Ordinului Teutonilor Țara Birsei. Sub Carol Robert s-a extins așezarea „Corona” și s-a ajuns la unificarea celor două nuclee — Corona și Brașov — dar nu și la cea a denu-

mirii: sașii vor numi orașul unificat Corona, pe cînd numele oficial în documentele cancelariei maghiare rămîne „civitas Brasso-viensis” (deși noua administrație se află în cartierul Corona).

În materialul ce analizează populația orașului în secolele XIV—XV se dezbate și așezarea în Orașul de sus în anul 1392 a unei grupări etnice refugiate din Bulgaria, folosită ca muncitori auxiliari la construcția bisericii ce va fi intitulată după 1689 „biserica neagră”. Mai rămîne întrebarea, dacă cei noi veniți erau bulgaro-slavi sau macedo-români. Din cauza acestei colonizări, deși nu putea fi vorba de una masivă, tot Orașul de sus a primit timp de două-trei veacuri numele de „Bulgaria”. „Bulgaria Brașovului”, „Bulgarea”. Încă și astăzi acest cartier al Brașovului se numește „Schei”, ceea ce reprezintă o altă denumire paralelă, derivată de la Brașov-Corona, deoarece se știe că rămășițele slavo-bulgare în Ardeal au fost numite „schiai”. Dimitrie Onciul arată că „acești slavi se numeau ei însuși bulgari, pe cînd românii îi numeau schiai”. Același lucru ne arată și M. Costăchescu, în sensul că „bulgari, sîrbi, schei, ruși... uneori înseamnă același lucru” (C.C. Giurescu, *Tîrguri sau orașe moldovene din secolul al X—lea pînă la mijlocul secolului al XVI—lea*, București, 1967, p. 117). Apariția numelui „Bolgarey” pentru Orașul de sus este doar o extindere destul de tîrzie — secolele XVI—XVII — a numelui a două străzi marginale (evident, mult mai tîrziu ocupate decît nucleul Orașului de sus unde trăiau pe lingă români și mulți sași mai nevoiași). Ținînd seama de faptul că în limba română prin „schiai” — Schei se înțelege o populație slavă trăitoare printre români, trebuie să conchidem că elementul slav a ajuns într-adevăr aici, unde s-a romanizat curînd, lăsînd urmașilor doar un indiciu asupra provenienței.

O importantă parte a cărții este consacrată interpretării registrelor de impozit de la

sffirșitul secolului XV, care fac posibilă determinarea structurii de monografie. În acel timp, firește nu apartenența națională era consemnată, ci aceea a stării economice. De altfel, unii dintre românii din Orașul de sus erau printre cei mai mari plătitori de impozit, realitate ce ilustrează situația lor economică deosebită (p. 128). Deși poziția politică dominantă aparținea sașilor din orașul interior (Corona), din punct de vedere economic toți locuitorii orașului — deci și cei ai suburbiilor — se bucurau de aceleași drepturi și privilegii. Numai după expansiunea Imperiului otoman care a paralizat comerțul pe distanțe mai mari, breslele și-au închis porțile pentru locuitorii nesași (Așa de exemplu în anii 1505 și 1511). Tot de atunci s-a introdus și fragmentarea locuitorilor după naționalități: în orașul interior și în orașul vechi (Altstadt, Brașovul inițial) au locuit sașii, în Orașul de sus au locuit românii numiți de obicei sau „bulgari” — cum îi intitulează și Radu cel Mare, la sfârșitul secolului XV: „Scrie domnia mea, vouă bulgarilor din Brașov”, iar în cartierul „Blumena” — ungurii, fapt atestat și prin scrisoarea reformatorului sașilor, Ioan Honterus, prin anii 1547—1548.

În capitolele următoare este descrisă și pătura inferioară a locuitorilor (p. 175 ș.u.) care de obicei nu a fost cuprinsă în istorografia veche; ultimul studiu tratează răscoala cetățenească din 1688. Deși subiectul a mai fost dezbătut începând din anul 1878, noile cercetări documentare aruncă o nouă lumină asupra ei. Este vorba despre o răscoală provocată de frământări sociale existente în interiorul orașului, dar și de amenințarea ocupației habsburgice. Înăbușirea ei prin trupele imperiale a fost urmată de imense cereri bănești venite din partea generalului Caraffa, care probabil ar fi declanșat o nouă răscoală dacă nu ar fi intervenit nimicitorul incendiu al Brașovului din 21 aprilie 1689, care a frânt coloana vertebrală a orașului. Este foarte probabil că incendiul a fost provocat de soldații imperiali.

Socotim că toate subiectele abordate au fost tratate cu competență, contribuind la reconstituirea fidelă a trecutului și invitând la adîncirea studiului istoriei acestui oraș-cheie în ceea ce privește relațiile dintre principatele medievale românești.

Dr. Gerhardt Hochstrasser

Ovidiu Drîmbă, *Istoria culturii și civilizației*, vol. I, București, 1985, 870 pp.

Lucrarea pe care o prezentăm este o primă încercare de acest gen la noi. Autorul a conceput-o în patru volume, propunându-și „să ofere date esențiale legate de apariția și evoluția marilor civilizații, punînd în evidență epecificul fiecăruia și principalele influențe pe care le-au exercitat”.

Într-o expunere riguros științifică, volumul I prezintă civilizațiile și culturile antice, care și-au asigurat perenitate prin posibilitățile lor creatoare, prin originalitate și forța cu care s-au impus ca modele pentru popoarele din jur și prin contribuția lor substanțială la patrimoniul de valori al omenirii. Alegerea acestora este justificată de faptul că în antichitate au existat și alte civilizații care n-au reușit să se impună și să devină perene.

Cartea conține 16 capitole tratînd: civilizația și cultura epocilor preistorice, mesopotamiană, veche egipteană, ebraică, persană, indiană, chineză, japoneză, aztecă (mexicană), incașă (teritoriul vestic și nord-vestic al continentului sud-american), maya (podșul Guatemalei actuale), cretană, greacă, etruscă (peninsula italică), romană și daco-getică. Pe lângă bibliografia generală a cărții, fiecare capitol are o bibliografie specială.

Lecturînd și adîncînd cuprinsul acestui volum, vom coborî cu gîndul pe treptele istoriei în timpuri demult apuse, vom afla cum popoarele ce prezintă acele culturi și civilizații, în condițiile istorice de atunci,

și-au făurit modul lor de organizare politică, socială, juridică și religioasă, care a fost optica lor asupra vieții, a omului, a lumii, cum și-au formulat sistemul propriu de valori, cum și-au creat formele de cultură și care a fost locul lor în istoria omenirii.

După definiția autorului, civilizația înseamnă totalitatea mijloacelor cu ajutorul cărora omul se adaptează mediului fizic și social. În sfera ei intră capitolele referitoare la satisfacerea nevoilor materiale: alimentația, locuința, îmbrăcămintea obișnuită, construcțiile, mijloacele de comunicație, tehnologia în general, activitățile economice și administrative, organizarea socială, politică, militară și juridică, educația și învățămîntul sub aspectul lor practic.

Cultura include în sfera ei atitudinile, actele și operele limitate la domeniul spiritului și al intelectului. În sfera ei intră capitolele referitoare la satisfacerea nevoilor spirituale și intelectuale: datinile și obiceiurile, credințele și practicile religioase, ornamentele și divertismentele, operele de știință, filosofie, literatură și muzică, arhitectura, pictura, sculptura și artele decorative.

Delimitarea mai mult formală, făcută de autor între cele două domenii — civilizație și cultură — nu crează o opoziție între ele, Dimpotrivă, civilizația și cultura s-au afirmat întotdeauna într-o perfectă simbioză și au urmărit idealul realizării plene a omului, a vieții și a comunității umane.

Preoții și credincioșii vor găsi în această carte apariția și evoluția unor idei, credințe și practici religioase. Interesante sînt cele din epocile preistorice. Autorul avansează concluzia că în paleoliticul inferior exista grija de a nu se lăsa cadavrul uman să fie devorat de animale, iar în cel mijlociu este atestată arheologic apariția unor idei și atitudini religioase legate de sacrificiile de animale și de cultul morților. Este dovedită existența mormintelor săpate și poziția cadavrelor în raport cu punctele cardinale. În

paleoliticul superior au loc ceremonii religioase, acte funebre. În neolitic sînt atestate locurile de cult. În milenii VII și VI î.e.n., actele rituale se desfășurau în cadrul locuinței proprii; din milenii V și IV au apărut construcții exclusiv cu caracter sacral. Spre sfîrșitul neoliticului apar cimitirele, obiceiul incinerării, ideea de etern și a „vieții de dincolo”, ca și distincția dintre trup și suflet.

În legătură cu epocile preistorice, autorul conchide: cunoaștem numai unele practici rituale și avem o imagine incertă și aproximativă despre ideile religioase și psihologia omului preistoric.

Din bogăția materialului cărții, ne-am referit exclusiv la ideile, credințele și practicile religioase din epocile preistorice, cu gîndul de a sugera lectura ei, spre a cunoaște nemijlocit evoluția lor în epocile următoare. Volumul este atractiv, se recomandă de la sine și se impune prin bogăția și varietatea materialului expus, este interesant și se oferă cu folos tuturor categoriilor de cititori.

Prot. Ieremia B. Ghita

Marian Tumler — Udo Arnold, *Der Deutsche Orden — Von seinen Ursprung bis zur Gegenwart (Ordinul german — de la înființarea sa pînă astăzi)*, Kevelaer, ed. III—a, 1981, 109 pp. (cu hărți și 36 reproduceri).

În răstimpul de după cel de al doilea război mondial, s-a făcut simțită și necesitatea de a înfățișa publicului larg activitatea „Ordinului german”. Așa a fost publicată în 1948 de către „magistrul înalt” dr. Marian Tumler, prima istorie contemporană a ordinului respectiv. Au urmat apoi numeroase alte lucrări, apărute în seria „Izvoarelor și studiilor la istoria Ordinului german”.

Cartea prezintă a apărut în prima ei edi-

ție în 1974, în a doua ediție în 1975, iar în a treia în 1981, ultima cu adăugiri la capitolele VI și VII, privind istoria contemporană a Ordinului. Coautorul acestui volum, prof. dr. Udo Arnold de la Universitatea din Bonn, este un cercetător cunoscut, care a colaborat în special cu istoricii polonezi contemporani, spre a se introduce în manualele școlare un punct de vedere identic asupra perioadei comune din istoria Ordinului monastic german. Una dintre lucrările sale este intitulată *Apariția și existența timpurie a Ordinului german*, tipărită în volumul „Die geistlichen Ritterorden Europas” („Ordinele monahale cavalierești din Europa”), în editura Jan Thordecke din Sigmaringen, 1980).

Astăzi se cunoaște cu certitudine că începuturile Ordinului german au plecat de la spitalul german din Accon (Iconium), fondat în 1190, deși acesta purta numele „Hospitale sancte Marie Theutonicorum in Jerusalem”, dar care și-a încetat activitatea în Ierusalim în 1187, odată cu cucerirea orașului sfânt de către mahomedani. Numita organizație spitalicească germană de la Ierusalim a ființat în cadrul Ordinului Ioaninilor, încă din 1143, dar spitalul german din Accon a fost doar urmașul spiritual (nu și organizatoric) al acelei fratrii spitalicești.

În anul 1196, papa Urban V a acordat organizației spitalicești din Accon un privilegiu deosebit: organizația a fost scoasă de sub tutelă episcopală și i s-a permis să-și aleagă singură întăritătorul. În 1198, după moartea împăratului romano-german Henric VI, înalții prelați și cavalerii germani s-au întrunit la Accon, hotărând să ceară papei aprobarea pentru cumularea luptei împotriva păgînilor cu activitatea spitalicească a fratricii amintite. Odată cu recunoșterea fondării unui ordin german, încredințat în anul 1199 de papa Inocențiu III cu lupta împotriva păgînilor, ordinul a primit o serie de donații în Europa. Regele maghiar Andrei II a donat Ordinului german, în anul 1211, Țara Birsei, urmînd să

apere granițele regatului de repetatele incursiuni ale cumanilor. Cîrînd, însă, ordinul a ajuns în conflict cu episcopul romano-catolic din Transilvania, conflict rezolvat de papă în favoarea ordinului. Dorința fraților teutoni de a-și crea aici „o țară proprie”, a fost curmată de rege, care le-a ocupat toate cetățile și i-a obligat să părăsească locurile.

Scurta activitate a Ordinului german în Țara Severinului, începînd cu anul 1428, sub regele ungar Sigismund de Luxemburg (a se vedea I. I. Nistor, *Țara Severinului și Banatul timișan*, în „Analele Academiei Române”, Istorie, vol. XXVII), precum și calitatea magistrului Nicolaus de Redwitz de cămăraș al monetăriei regale din Sibiu și apoi din Brașov, nu sînt amintite în carte.

În urma desființării Ordinului german de către Napoleon I în anul 1809, el a fost reînființat și reorganizat în Austria, sub conducerea „magistrului înalt”, ducele Maximilian de Austria. Astfel, între 1835—1923, el a ființat sub numele de „Deutscher Ritterorden” — Ordinul cavalerilor germani — la care s-au afiliat, din 1837, și „Surorile mizericordiene” ale Ordinului german. După primul război mondial s-a desființat această formă a ordinului, dar Ordinul german a fost reînființat ca ordin monahal.

Naziștii au confiscat proprietățile imobiliare ale ordinului, acestuia rămîndu-i doar cele din Tirolul de sud, în Italia. După cel de al doilea război mondial, expropriările operate de regimul nazist în Germania și Austria au fost anulate, ceea ce a contribuit la consolidarea economică a ordinului. În contemporaneitatea noastră, „Ordinul Casei Spitalului Sfintei Marii a germanilor din Ierusalim” este un ordin monastic, avînd 74 călugări și 407 maici (surori), ce activează în R.F. Germania, Italia, Austria, Iugoslavia, iar în număr foarte mic și în alte țări. Sediul „magistrului înalt” se află la Viena.

Volumul cuprinde nouă capitole intitulate: „Proveniența și răspîndirea”, „Viața internă”, „Timpul regresului din secolele XIV—XVI”, „De la reformă la Napoleon”, „În im-

părăția Austriei din 1815 pînă în 1918", „Evoluția ordinului între 1918—1980", „Ordinul german astăzi", „Adrese", „Magistrii înalți ai Ordinului german".

La capătul acestor rînduri, mai trebuie să notăm că în literatura istorică din țara noastră s-a generalizat denumirea incorectă de „Ordinul cavalerilor teutoni", după cum și în cea germană a fost adeseori utilizată expresia „Deutscher Ritterorden". Ambele de-

numiri aparțin, însă, numai acelei forme a Ordinului german sub care a ființat acesta în Austria, între anii 1837—1923, termeni ce nu pot fi aplicați întregului ordin ca ființă istorică. Deosebirea este clară și trebuie avută în vedere în redactarea viitoarelor lucrări ce abordează acest domeniu.

Dr. Gerhardt Hochstrasser

POȘTA REDACȚIEI

Datorită stăruitoare activități pastoral-misionare a preoților, numeroși credincioși care s-au îndepărtat o vreme de Biserica noastră dreptmăritoare precum și unii care au aparținut prin naștere altor culte dar care acum au înțeles că se cuvine să se atașeze Bisericii Ortodoxe, exprimă dorința revenirii și intrării în Biserica Ortodoxă. Legat de aceasta mai mulți confrăți din Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului, nu mai puțin din Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmeagului ne-au cerut să-i lămurim asupra practicii de urmat în atari cazuri: rebotează ori aplică ungerea cu sfântul mir.

Problema în sine nu este simplă deși teologii au studiat-o iar Biserica a adus hotărâri destul de amănunțite. Pentru noi e foarte greu s-o tratăm în cadrul rubricii de față. Totuși rezumându-ne la strictul necesar vom spune că întoarcerea unui înș la dreapta credință constituie un fapt foarte important care trebuie adus imediat la cunoștința ierarhului de care depinde fiecare preot și acesta îl va îndruma asupra procedurii care să-l aplice. În general pot apare următoarele situații:

- a) reîntoarcerea la Biserica a unuia care i-a aparținut, a fost botezat ortodox și a primit Taina Sfântului Mir;
- b) venirea la Biserica a unuia care a fost botezat în cultul de care a aparținut până atunci;
- c) venirea la Biserica a unuia care n-a fost botezat în cultul căruia a aparținut până atunci.

Pentru rezolvarea unor asemenea cazuri Molitvelnicul dă o serie de indicații. Pe temeiul acestora, a practicii Bisericii și a cercetării întreprinse de teologi, socotim potrivit să se procedeze astfel:

ad a). Cei care au aparținut Bisericii și o vreme s-au îndepărtat de ea însemnează că au primit atât Sfânta Taină a Botezului cât și Sfânta Taină a Mirului. De aceea atunci când revin în sinul Bisericii, exprimându-și părerea de rău pentru că o vreme au rătăcit de la dreapta credință, li se administrează Sfânta Taină a Pocăinței.

ad b). Cei care doresc să intre în Biserica venind de la un cult unde au fost botezați prin afundare și în numele Sfintei Treimi nu vor fi rebotezați ci după o perioadă de instruire în dreapta credință li se administrează doar Sfânta Taină a Mirului iar apoi, fiind mărturisii, li se împărtășește Cuminecătura. Cei care provin însă din comunități religioase care nu cred în Sfânta Treime și au un botez cu totul aparte, se consideră a nu fi fost botezați și li se administrează Sfânta Taină a Botezului.

ad c). Cei care provin dintr-un cult care nu le-a administrat botezul pe motiv că nu practică botezul pruncilor, este clar că nefiind botezați niciodată vor trebui botezați acum, evident după convenita inițiere în dreapta învățătură a Bisericii.

Precum observăm, în general noi nu rebotezăm pe cei o dată botezați. Este absolut greșită și, în plus, potrivnică principiilor ecumenismului, practica unor culte care otează pe oricine aderă la ele, chiar dacă a fost botezat. E adevărat că sînt înși mai pioși care atașându-se Bisericii au sentimentul că deși au primit un botez în cultul de unde provin, consideră singur valabil botezul Bisericii. Alții apoi doresc să fie rebotezați tocmai pentru că doresc să facă vizibilă prin primirea adevăratului botez desprinderea lor din rătăcirea în care s-au găsit anterior. Catehizarea unora și altora îi va edifica însă cu privire la corectitudinea practicii Bisericii Ortodoxe.

Evident pe această temă s-ar mai putea adăuga multe. Doritorilor de informații suplimentare le recomandăm spre consultare: pr. prof. Dumitru Stăniloae, *Care dintre eretici și schismatici vor putea fi primiți în sinul Bisericii Ortodoxe*, în: *Revista Teologică*, Sibiu, an. XXI, nr. 11—12, noiembrie-decembrie 1931, pp. 444—447; pr. prof. Isidor Todoran, *Botezul ereticilor*, în rev. *Mitropolia Ardealului*, an. VI, nr. 4—6, aprilie-iunie 1961, pp. 242—268; prot. Ioan Petreută, *Botezul eterodocșilor*, în rev. *Mitropolia Banatului*, an. XIII, nr. 1—3, ianuarie-februarie 1963, pp. 63—76; C. Drăgușin, *Primirea eterodocșilor în Biserica*, în rev. *Ortodoxia*, an. IX, nr. 2, aprilie-iunie 1957, pp. 280—295; arhim. Chesarie Gheorghescu, *Învățătura ortodoxă despre iconomia dumnezeiască și iconomia bisericască*, extras din rev. *Studii teologice*, nr. 3—6/1980, pp. 297—516, București, 1980, pp. 164—174.

CRONICA BISERICEASCĂ

În alți ierarhi ai Bisericii Ortodoxe Române la plenara Consiliului Național al F.D.U.S. A treia consultație internațională a școlilor teologice ortodoxe. Primul institut teologic ortodox din Australia. Întia adunare bisericească antiohiană din Europa occidentală. Debutul dialogului oficial între ortodocși și reformați. Spre un acord ortodox — romano-catolic privind căsătoriile mixte. Dialog ortodox—protestant în Elveția. Un nou colocvii asupra Documentului de la Lima. Altă întrunire a prezidiului C.C.P. Adeziune la convocarea unui congres pan-creștin pentru pace. Înghețarea înarmărilor nucleare în atenția altor personalități ecleziastice. Biserica evanghelică din R.F.G. își sporește eforturile în favoarea păcii. Bisericele Olandei împotriva apartheidului. Festivitate la Roma. Vestigii apostolice pe lacul Tiberiadei. Catacombele din Melos. 97

NOTE ȘI COMENTARII

Urgența instaurării unei păci mondiale și trainice (Redacția). — 105

VIAȚA BISERICEASCĂ ÎN CUPRINSUL MITROPOLIEI BANATULUI

Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului

Praznicul dreptei credințe în eparhie. Urcușul spre Înviere. Noi clerici ai eparhiei. Conferințe preoțești. Inceputul unor lucrări de amenajare. Concert de imnuri religioase închinat Patimilor. Lăcașuri parohiale sub semnul înfrumusețării. Noul cămin preoțesc al eparhiei. Atelierul de croitorie al eparhiei. „Doamne, rămii cu noi...”. — — — — — 107

Episcopia Aradului, Ienopolei și Hălmașului

I. P. S. Mitropolit Nicolae în vizită la Arad. Vizită canonică. Conferințe preoțești. Noi cursuri pastoral-misionare. O prestigioasă reuniune științifică. Spre veșnică pomenire. — — — — — 113

PREZENTĂRI BIBLIOGRAFICE

Mitropolit dr. Antonie Plămădeală, *Lazăr-Leon Asachi în cultura română*, Sibiu, 1985, (Al. Zub); Pr. prof. dr. Ene Braniște, *Liturgica generală cu noțiuni de artă bisericească*, București, 1985, (I. Zăgrean); Willen van Eeden, *Învățăături preste toate zilele* (1642), vol. I—II, Amsterdam, 1985, (I. Dură); Onisifor Ghibu, *Nu din partea aceea. Studii și articole. 1904—1914*, București, 1985, (S. Pălăncănu); Paul Philippi și colab., *Beiträge zur Geschichte von Kronstadt in Siebenbürgen*, Köln-Viena, 1984 (G. Hochstrasser); Ovidiu Drîmbă, *Istoria culturii și civilizației*, vol. I, București, 1985, (I. B. Ghita); Marian Tumler — Udo Arnold, *Der Deutsche Orden — Von seinen Ursprung bis zur Gegenwart*, Kevelaer, 1981, (G. Hochstrasser). — — — — — 116

Poșta redacției. — — — — — 132

52419